

หอสมุดสาขา
วังท่าพระ

การศึกษาเจ้าแม่ทูลศรที่เทวสถานพระศรีอุมาเทวี
และที่เทวสถานท่ากอฉัตร ประเทศเนปาล : การศึกษาเปรียบเทียบ

นางสาว พริศร อ้วนดกสำน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

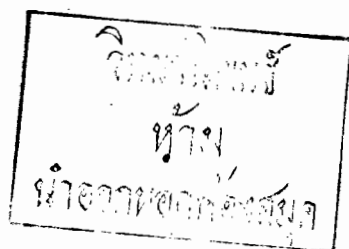
สารบัญ

เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2535

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้สารนิพนธ์
ฉบับนี้ เสนอโดย นางสาวพริศา อ้วนคณาน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคตาม
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

(ลงชื่อ) Offee. A.A.

(อ.พเยาว์ นาคเวก)

หัวหน้าภาควิชาโบราณคดี

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

รศ.ดร.ผาสุข อินทรารูธ

อ.พเยาว์ นาคเวก

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

Offee. A.A. ประธานกรรมการ

(อ.พเยาว์ นาคเวก)

วันที่ ๒๖ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

ผาสุข กรรมการ

(รศ.ดร.ผาสุข อินทรารูธ)

วันที่ 31 เดือน พ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๖

จิราพร กรรมการ

(อ.จิราพร คชาธิว)

วันที่ ๒๖ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

กิตติกรรมประกาศ

การที่สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความเชื่อถือ ความอนุเคราะห์ และคำแนะนำต่าง ๆ จากบุคคลต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ผาสุข อินทราวุธ และ อาจารย์ พเยาว์ นาคเวก ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และให้คำแนะนำและช่วยเหลือต่อผู้เขียน อีกทั้งขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ ภูขจร ที่ให้คำแนะนำและช่วยเหลือต่อผู้เขียน และขอขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ ที่เป็นกำลังใจและให้งบประมาณ สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

นอกจากนี้ ก็ต้องขอขอบพระคุณบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ที่ได้ช่วยเหลือผู้เขียนในด้านต่าง ๆ

1. คณะกรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่ของวัดพระศรีมหาอุมาเทวี
2. คุณสุเรนทรา (Surendra) และ คุณปรียา เศรษฐา (Shrestha)
3. คุณวราวุธ ศรีโสภาค
4. คุณภาสกร อินทุमार
5. คุณบัณฑิต พันธุ์ฤทธิ์
6. คุณยุทธพล เปลี่ยนแปลก
7. คุณภาศินัย ธิโสภา
8. คุณพรศิริ บุรณเขตต์
9. คุณนพวรรณ ใจหอม

ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับ คุณยุทธนา คันทเนคิต ที่ได้ช่วยเหลือในการพิมพ์สารนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คำนำ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่จะได้ศึกษาถึงสิ่งที่ผู้เขียนสนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมในศาสนาฮินดู ทั้งนี้เนื่องจากมีแรงบันดาลใจจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในศาสนาฮินดู (Hindu Iconography) และ มรดกวัฒนธรรมทางศาสนาในทวีปเอเชีย (Culture Heritage of Religion in Asia) ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเทพและเทศต่าง ๆ ในศาสนาฮินดู โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์เจ้าแม่ทูรคา ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของพระอุมาหรือปารวตี ซึ่งเป็นเทพประธานของลัทธิศกติ ซึ่งหมายถึง มีเทศเป็นใหญ่ ลัทธิศกตินี้ถึงแม้ว่าจะ เป็นนิกายหนึ่งในศาสนาฮินดูก็ตาม แต่เป็นลัทธิที่มีการนับถืออย่างหนักแน่น เนื่องจากโดยความเป็นจริงแล้ว สตรีจะได้รับการยกย่องอยู่เสมอถึงความเป็นเทศ "แม่" เป็นเทศผู้ให้กำเนิด และจุดที่ปราศนใจของลัทธิศกตินี้อยู่ที่พิธีกรรมซึ่งหาชมได้ยาก เนื่องจากแตกต่างจากพิธีกรรมในศาสนาอื่นหรือลัทธิอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศเนปาลซึ่งจะมีการบูชาลัทธิในลักษณะที่แปลกอย่างเปิดเผย แต่ไม่ เป็นทางการ ในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลของลัทธิศกติไม่มีการทำอย่างเปิดเผยเท่ากับที่ประเทศเนปาลเลย แต่ไม่ได้หมายความว่า การกระทำลัทธิบูชาในลัทธิศกติจะหมดไป หากแต่เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับความเชื่อและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

สารนิพนธ์ฉบับนี้ จึงได้นำเสนอให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบางอย่างของพิธีกรรม ในขณะที่ยังคงเอาไว้ อย่างยังคงเอาไว้ เช่น การเข้าทรง การสวดมนต์ เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนหวังว่าสารนิพนธ์ฉบับนี้น่าจะมีประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านบ้างในการค้นคว้าเกี่ยวกับพิธีกรรมการบูชาเจ้าแม่ทูรคา และหากว่ามีสิ่งใดที่ขาดตกบกพร่องประการใดต้องกราบขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พริศา อ้วนคณาน

พฤษภาคม 2536

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ

คำนำ

สารบัญ

สารบัญแผนที่

สารบัญภาพ

บทนำ

ความสำคัญของ เรื่องที่ต้องการนำเสนอ 1

ความมุ่งหมายของการศึกษา 1

ขั้นตอนการศึกษา 1

ขอบเขตการศึกษา 2

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 2

บทที่ 1 ลักษณะภูมิศาสตร์ของประเทศเนปาลและประเทศไทย 3

ลักษณะภูมิศาสตร์ของประเทศเนปาล 3

ลักษณะภูมิศาสตร์ของประเทศไทย 5

เชิงอรรถท้ายบทที่ 1 8

บทที่ 2 สภาพสังคมทั่วไป 9

ชีวิตและศาสนาของชาวเนปาล 9

รูปแบบการปกครองและการใช้ภาษา 16

ความเป็นไปในเมืองกาฐมาณฑุ 17

ความเป็นไปของศาสนาและสังคมไทย 18

ลักษณะการปกครองและภาษาในประเทศไทย 20

สภาพทั่วไปของกรุงเทพมหานคร 22

เชิงอรรถท้ายบทที่ 2 23

	หน้า
บทที่ 3 ที่มาและความเชื่อของลัทธิศกคิ	25
ลัทธิศกคิ	26
เทพiturคา	29
เชิงอรรดท่ายบทที่ 3	41
บทที่ 4 คิธีกรรมในศาสนาฮินดูในการบูชาเจ้าแม่Turคา	43
เชิงอรรดท่ายบทที่ 4	52
บทที่ 5 คิธีกรรมในศาสนาฮินดูในประเทศไทย	53
เชิงอรรดท่ายบทที่ 5	59
บทที่ 6 สรูปและวิเคราะห์	60
บรรณานุกรม	64

สารบัญแผนที่

- แผนที่ที่ 1 แผนที่ทวีปเอเชีย แสดงที่ตั้งของประเทศไทยและประเทศเนปาล
- แผนที่ที่ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งของประเทศไทย
- แผนที่ที่ 3 แผนที่ประเทศไทยโดยสังเขป
- แผนที่ที่ 4 แผนที่ประเทศไทย แสดงจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย
- แผนที่ที่ 5 แผนที่ประเทศไทย แสดงลักษณะความอุดมสมบูรณ์ของดิน

ที่มาของแผนที่

- แผนที่ที่ 1 สวาท เสนาณรงค์, ไทยแอลาส (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2529).
- แผนที่ที่ 2 Encyclopedia of Asian History, Vol 3 (1877 reprint 1982).
- แผนที่ที่ 3 Hoefer, Hans Johannes, Nepal (Singapore : 1985).
- แผนที่ที่ 4 ทวี ทองสว่าง, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โอเดียน-สโตร์, 2520).
- แผนที่ที่ 5 สวาท เสนาณรงค์, ไทยแอลาส (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2529).

สารบัญภาพ

- ภาพที่ 1 ภูมิประเทศของเนปาล
- ภาพที่ 2 ภาพสลักการร่วมประเวณี
- ภาพที่ 3 ภาพการร่วมประเวณี เชื่อว่าประเทศเนปาลเป็นต้นกำเนิด
- ภาพที่ 4 การบูชาพระกฤษณะในวัน Krishna Jayanti
- ภาพที่ 5 การบูชากุมาร ซึ่งเป็นเทพในภาคมนุษย์
- ภาพที่ 6 การตกแต่งองค์กุมาร
- ภาพที่ 7 การบูชาวัว ซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าแม่ลักษมีในความเชื่อว่าเป็นพระแม่ธรณี
- ภาพที่ 8 ขอบเขตของหุบเขาภาฏมณฑล
- ภาพที่ 9 ประติมากรรมเจ้าแม่ปารวตีเคียงคู่พระศิวะ
- ภาพที่ 10 ภาพจิตรกรรมในลัทธิไวศณิกาย
- ภาพที่ 11 ประติมากรรมเทพีทุรคาในปางมเหษาสุมรรธินี
- ภาพที่ 12 หุ่นพระศิวะ ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี
- ภาพที่ 13 หุ่นพระคเณศ ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี
- ภาพที่ 14 หุ่นเจ้าแม่อุมา ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี
- ภาพที่ 15 หุ่นประตูด้านถนนขึ้น ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี
- ภาพที่ 16 ภาพจิตรกรรม คอน เจ้าแม่ทุรคาปราบอสูรชื่อ สุมกะ และนิสุมกะ
- ภาพที่ 17 เจ้าแม่ปารวตีและพระศิวะ มีสัญลักษณ์คือ ศิวลึงค์ และโยนิ
- ภาพที่ 18 พระราชวังหनुมานโฆกา
- ภาพที่ 19 พระราชวังกอร์คา และคาลาเลอ
- ภาพที่ 20 ขบวนแห่เจ้าแม่ทุรคา
- ภาพที่ 21 ประติมากรรมหनुมาน
- ภาพที่ 22 เทพีไภรพ
- ภาพที่ 23 เหล่าทหารที่จะสวนสนามก่อนกระทำพิธีบูชา
- ภาพที่ 24 การฆ่าแพะบูชาโยนิ
- ภาพที่ 25 การจุดตะครันบูชา

- ภาพที่ 26 บุคคลผู้จับถือสิทธิ์ในศวกาย
- ภาพที่ 27 การแต่งตัวใส่หน้ากากเป็นเทพและเทพีในขบวนแห่
- ภาพที่ 28 การแต่งตัวใส่หน้ากากเป็นเทพและเทพีในขบวนแห่
- ภาพที่ 29 การเจิมหน้าผาก ซึ่งแสดงถึงการรับศีลรับพร
- ภาพที่ 30 การเจิมหน้าผาก ซึ่งแสดงถึงการตกแต่งสวยงาม
- ภาพที่ 31 พระคเณศ
- ภาพที่ 32 การเขียนลึงค์ด้วยขมิ้นบนผ้าขาว
- ภาพที่ 33 การทำพิธีโหม้มน โดยใช้ไฟส่องถึงเทพ
- ภาพที่ 34 การทำพิธีโหม้มน โดยใช้ไฟส่องถึงเทพ
- ภาพที่ 35 องค์เจ้าแม่สรสวัสดิ์
- ภาพที่ 36 พระกัศขวรายน
- ภาพที่ 37 การตกแต่งพระคเณศในขบวนแห่
- ภาพที่ 38 การตกแต่งพระกฤษณะในขบวนแห่
- ภาพที่ 39 การอวยน้ำคนทรง ขณะทำพิธีบูชา
- ภาพที่ 40 การอวยน้ำคนทรง ขณะทำพิธีบูชา
- ภาพที่ 41 พราหมณ์ผู้ทำพิธี
- ภาพที่ 42 การผูกข้อมือด้วยขมิ้นขมิ้น
- ภาพที่ 43 คนทรงเจ้าแม่ทูลศร
- ภาพที่ 44 คนทรงพระขันทกุมาร ขณะแทงเหล็กที่ปาก
- ภาพที่ 45 คนทรงพระขันทกุมาร ขณะเกี่ยวเบ็ดที่ลำตัว
- ภาพที่ 46 ขบวนรถพระกัศขวรายน
- ภาพที่ 47 ขบวนคนทรงพระขันทกุมาร
- ภาพที่ 48 ขุ่มขบวนพระขันทกุมาร
- ภาพที่ 49 ขุ่มพระอุมา ประกอบด้วย พระคเณศ พระอุมา และพระกฤษณะ
- ภาพที่ 50 การทำพิธีครั้งสุดท้ายก่อนเอาเครื่องบูชาไปทิ้งปากแม่น้ำ
- ภาพที่ 51 เจ้าแม่ทูลศร บางครั้งมีพาหนะเป็นเสือ

ที่มาของภาพ

- ภาพที่ 1-2 Moor, Wendy, Kathmandu : The Forbidden Valley
(New Delhi : 1990).
- ภาพที่ 3 Pal, Pratapadtya, The Arts of Nepal, Part II
(Netherlands : 1978).
- ภาพที่ 4-5 Anderson, Marry M., The Festival of Nepal.
(Delhi : 1988).
- ภาพที่ 6 Postcard
- ภาพที่ 7 Anderson, Marry M., Ibid.
- ภาพที่ 8 Moor, Wendy, Ibid.
- ภาพที่ 9 Postcard
- ภาพที่ 10 Pal, Pratapadtya, Ibid.
- ภาพที่ 11 Storrs, Adrain and Jimmie, Himalaya Heritage
(Bangkok : 1988).
- ภาพที่ 16 Pal, Pratapadtya, Ibid.
- ภาพที่ 18-19 Storrs, Adrain and Jimmie, Ibid.
- ภาพที่ 20 Anderson, Marry M, Ibid.
- ภาพที่ 21-30 Moor, Wendy, Ibid.
- ภาพที่ 31-51 วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

บทนำ

ความสำคัญของเรื่องที่ต้องการนำเสนอ

การบูชาเจ้าแม่ทูรคาเป็นพิธีที่มีความสำคัญทางศาสนาฮินดู เนื่องจากเป็นภาคหนึ่งของเจ้าแม่อูมา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น "เทพมารคา" และในภาคของเจ้าแม่ทูรคา ก็มีความสำคัญในการกำจัดปีศาจ ซึ่งก่อความเดือดร้อนแก่มนุษย์ ซึ่งพิธีนี้ยังคงมีอยู่และยิ่งใหญ่มากที่ประเทศเนปาล แต่สำหรับประเทศไทย การรับอิทธิพลศาสนาพุทธเป็นที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง ดังนั้น ศาสนาฮินดูจึงลดบทบาทลงไปมาก อย่างไรก็ตาม ยังมีอิทธิพลของศาสนาฮินดูอยู่บ้าง ดังจะเห็นได้จากเทวสถานพระศรีอูมาเทวี ดังนั้น การนำเสนอเรื่องนี้ ต้องการแสดงความสำคัญที่เลือนอยู่ของเจ้าแม่ทูรคาหรือเจ้าแม่อูมา โดยเน้นที่เทวสถานพระศรีอูมาเทวี : กรุงเทพมหานคร โดยเปรียบเทียบกับเมืองกาฏมัณฑุ : เนปาล

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของเจ้าแม่ทูรคา ในเทวสถานของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร โดยเปรียบเทียบกับเทวสถานในเมืองกาฏมัณฑุ
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมในศาสนาฮินดูในการบูชาเจ้าแม่ทูรคา โดยเปรียบเทียบระหว่างกรุงเทพมหานคร และกาฏมัณฑุ

ขั้นตอนการศึกษา

จากการค้นคว้าจากหนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับเจ้าแม่ทูรคา ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของเจ้าแม่อูมา และเป็นเทพองค์หนึ่งของศาสนาฮินดู นอกจากนี้ยังสามารถใช้วิธีสัมภาษณ์พราหมณ์ หรือผู้รับนิคมชอบเกี่ยวกับพิธีทางด้านศาสนาในเทวสถาน ซึ่ง

สามารถจะให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้จากการศึกษาในประเทศไทยในปัจจุบัน ศาสนาฮินดูไม่เป็นที่แพร่หลายมากเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ดี ศาสนาฮินดูยังมีบทบาทอยู่มากที่ประเทศเนปาล โดยเฉพาะเจ้าแม่ทูรคา ซึ่งจะมีพิธีบูชาประจำปี ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จะเน้นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และการรับอิทธิพลของพิธีการบูชาเจ้าแม่ทูรคานี้ โดยการเปรียบเทียบจากเทวสถานที่วัดพระศรีอุมาทะวี และเทวสถานที่ประเทศเนปาล

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาถึงพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่ทูรคา ซึ่งเป็นเทศกาลประจำปีที่สำคัญของศาสนาฮินดู โดยเฉพาะในประเทศเนปาล ซึ่งจะมีการจัดเป็นพิธีใหญ่และสำคัญที่สุด โดยในแต่ละท้องถิ่นจะมีพิธีที่แตกต่างกันไป สารนิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นการศึกษาเฉพาะพิธีกรรมของลัทธิศักติในขอบเขตของเมืองกาฐมาณฑุโดยทั่วไปว่า มีพิธีกรรมอย่างไรบ้าง และศึกษาเปรียบเทียบกับพิธีกรรมของวัดพระศรีมหาอุมาทะวี ถึงความแตกต่างและคล้ายคลึงตลอดจนความคิดเห็นที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อได้ทราบถึงความสำคัญและที่มาของเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับเจ้าแม่ทูรคา ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของพระอุม่าและเป็นศักติหรือชายาแห่งองค์ศิวะ
2. เพื่อทราบถึงความคล้ายคลึงและแตกต่างระหว่างพิธีกรรมที่จัดขึ้นในประเทศไทยและประเทศเนปาล ตลอดจนถึงความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของพิธีกรรมและความเชื่อของลัทธิศักติ
3. เป็นการเผยแพร่ถึงความสำคัญของเทศกาลบูชาเจ้าแม่ทูรคา ทั้งในประเทศไทยและประเทศเนปาล
4. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงของวัดพระศรีมหาอุมาทะวี ซึ่งเป็นวัดแขกเก่าแก่ และเป็นศูนย์กลางของการจัดพิธีกรรมที่น่าสนใจต่าง ๆ ของศาสนาฮินดู

บทที่ 1

ลักษณะภูมิศาสตร์ของประเทศเนปาลและประเทศไทย

ลักษณะภูมิศาสตร์ของประเทศเนปาล

ประเทศเนปาลเป็นประเทศหนึ่ง ซึ่งอยู่ในทวีปเอเชีย ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 26 องศา 20 ลิปดา ถึง 30 องศา 10 ลิปดาเหนือ และ ลองจิจูดที่ 80 องศา 15 ลิปดา ถึง 88 องศา 15 ลิปดาตะวันออก เป็นประเทศที่ติดชายแดนอินเดียถึง 3 ด้าน คือ ทางด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศใต้ ส่วนด้านทิศเหนือติดกับประเทศทิเบต (Tibet) มีพื้นที่โดยประมาณ 54,362 ตารางไมล์ พื้นที่ที่กว้างที่สุด คือ จากด้านทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก ประมาณ 650 ไมล์ ส่วนพื้นที่ที่แคบที่สุด วัดจากด้านทิศเหนือลงมาถึงทิศใต้ ประมาณ 90-150 ไมล์ นำเสียดายที่พื้นที่ 1 ใน 3 ของประเทศเป็นเทือกเขาขนาดใหญ่ มีความยาวถึง 1,800 ไมล์ ซึ่งทำให้พื้นที่ที่จะใช้ประโยชน์ได้ลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม จากลักษณะภูมิประเทศที่มีทิวเขาสลับซับซ้อนนี้เอง ที่ทำให้เนปาลเป็นประเทศที่มีความดึงดูดต่อนักไต่เขาทั่วโลก ทั้งนี้นอกจากจะมีความงามด้านภูมิทัศน์แล้วยังได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่ง ซาการ์มาธา (Sagarmatha) ซึ่งอีกนัยหนึ่งคือ ยอดเขาเอเวอร์เรส (Everest) อันลือชื่อซึ่งเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในโลก มีความสูงถึง 8,848 เมตร นอกจากยอดเขาเอเวอร์เรส (Everest) แล้วยังปรากฏว่ามียอดเขาต่าง ๆ ที่มีความสูงไม่แพ้กัน ได้แก่ ¹

Kanchanjunga	8,598 เมตร
Lhotse	8,510 เมตร
Makalu	8,476 เมตร
Dhaulagiri	8,137 เมตร
Manaslu	8,138 เมตร
Cho Oyu	8,133 เมตร
Annapurna	7,219 เมตร

ซึ่งยอดเขาทั้งหมดนี้ตั้งตระหง่านบนเทือกเขาหิมาลัย (Himalaya) ซึ่งสามารถแยกคำได้ดังนี้ ^๒ Him แปลว่า หิมะ alaya แปลว่า อยู่ โดยรวมความแล้วจะหมายถึง เทือกเขาที่มีหิมะปกคลุมตลอดปี

จากลักษณะภูมิประเทศของเนปาล สามารถจะแบ่งเขตจากธรรมชาติได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. เขตร้อนด้านเตราย (Terai) ^๓
2. เขตหุบเขาดอนกลาง (Inner Himalaya)
3. เขตหิมะปกคลุมด้านเหนือ

เขตร้อนด้านเตราย (Terai) เป็นที่ราบลุ่มต่ำแคบ ๆ ภูมิอากาศค่อนข้างร้อน เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด จนเรียกได้ว่าเป็น "เขตขุ้งฉางของเนปาล" แต่เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ ของโลกแล้ว จะยังเป็นพื้นที่ที่ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากมีหนองน้ำและวัชพืชที่ปกคลุมอัดแน่นอยู่ทั่วไป ทำให้ลดปริมาณพื้นที่ซึ่งจะใช้ประโยชน์ได้น้อยลง

เขตหุบเขาดอนกลาง (Inner Himalaya) จะอยู่ท่ามกลางแนวเทือกเขาหิมาลัย และเทือกเขาจูเลีย ซึ่งเป็นเขตกันจากด้านเตราย (Terai) เขตนี้จะมีปริมาณน้ำฝน วัดได้ประมาณ 50 นิ้วต่อปี พืชพันธุ์ที่นิยมปลูกมาก ได้แก่ ข้าว อ้อย ถั่วลิสง ส้ม และผลผลิตของพืชเมืองร้อนต่าง ๆ จะเจริญได้ดีในเขตหุบเขา

เขตหิมะปกคลุมด้านเหนือ หรือเขตเทือกเขาหิมาลัย เป็นเขตพื้นที่ที่มีชื่อเสียงมาก ทั้งนี้เนื่องจากมียอดเขาสูงติดอันดับโลกถึง 5 ยอด และมียอดเขาเอเวอร์เรส (Mount. Everest) เป็นยอดเขาที่สูงที่สุด บริเวณนี้ภูมิอากาศจะหนาวเย็นจนถึงอบอุ่น พื้นที่เป็นที่สูง มียอดเขาสลับฟันปลาและมีความลาดชันสูงเป็นต้นกำเนิดของต้นน้ำลำธาร และยังมีหุบเขาเป็นทางไหลของแม่น้ำโกสิ (Kosi) และแม่น้ำแกมดาค (Gamdak) ซึ่งอยู่ในระดับพื้นที่ต่ำกว่า ปริมาณน้ำฝนในบริเวณนี้ 90 x ต่อปี จะมีฝนตกในช่วงมรสุม ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม

ประเทศเนปาลถูกแบ่งเป็น 3 สหพันธรัฐ ได้แก่ กาฐมัณฑุ (Kathmandu) ปาฐาน (Patan) และ พัททูน (Bhadgoon) โดยเฉพาะกาฐมัณฑุ ซึ่งมีหุบเขาขนาดเล็ก มีพื้นที่ประมาณ 18 x 22 ไมล์ และเป็นที่ตั้งของเมืองกาฐมัณฑุ ซึ่ง

เป็นเมืองหลวงของประเทศเนปาลด้วยเช่นกัน ซึ่งมีประชากร 720,000 คน หุบเขาแกมมัตุนั้นนับเป็นจุดศูนย์กลางของประเทศ เป็นพื้นที่ซึ่งอุดมสมบูรณ์ อยู่ด้านทิศตะวันตกจนถึงบริเวณกลางเทือกเขาหิมาลัย เหมาะแก่การเพาะปลูกมากที่สุด จึงน่าจะเป็นเมืองที่เจริญที่สุดด้วยเช่นกัน

ลักษณะภูมิศาสตร์ของประเทศไทย⁴

ประเทศไทยอยู่ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 5 องศา 37 ลิปดา ถึง 20 องศา 27 ลิปดาเหนือ และ ลองติจูดที่ 97 องศา 22 ลิปดา ถึง 105 องศา 37 ลิปดาตะวันออก เนื้อที่ของประเทศไทยมีประมาณ 198,000 ตารางไมล์ สามารถจะแบ่งตามแนวแบ่งเขตลักษณะภูมิประเทศได้ 5 เขต ดังนี้

1. ที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนกลาง (Central Valley)
2. ชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Coast)
3. ที่สูงภาคพื้นทวีป (Continental Highlands)
4. ที่ราบสูงโคราช (Khorat Plateau)
5. คาบสมุทรทางใต้ (Peninsula)

ที่ราบลุ่มน้ำตอนกลาง (Central Valley) บริเวณนี้เป็นเขตสำคัญ ของประเทศไทย ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 3 เขต คือ

1. ที่ราบลุ่มตอนล่าง เป็นที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ เป็นที่ราบลุ่มน้ำมีดินตะกอนทับถมกันหนามากขึ้น เหมาะแก่การเพาะปลูก ดินอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยดินเหนียว ดินร่วน ดินตะกอนปะปนกัน เป็นแหล่งเศรษฐกิจ มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น

2. ที่ราบลุ่มตอนบน พื้นที่เป็นที่ลาดชันสลับกับป่าโปร่ง ความอุดมสมบูรณ์ของดินปานกลาง

3. ที่ราบชายขอบ เป็นพื้นที่แคบด้านตะวันตกเฉียงใต้ และตะวันออกของที่ราบลุ่มตอนล่าง เหมาะแก่การทำสวนผลไม้ พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย

ชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Coast) ลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศจะแตกต่างไปจากที่ราบลุ่มตอนกลาง พืชพันธุ์เป็นแบบป่าฝนมรสุม ฝนตกเกือบตลอดปี เหมาะแก่การปลูกผลไม้ พืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย เป็นต้น

ที่สูงภาคพื้นทวีป (Continental Highlands) สามารถแบ่งเป็น 2 เขต ดังนี้

1. ที่ราบสูงและหุบเขาทางเหนือ ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา และหุบเขาสลับกันเป็นแนวยาว ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารหลายสาย ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก

2. ที่ราบสูงและหุบเขาด้านตะวันตก เป็นถิ่นทุรกันดาร มีประชากรอาศัยอยู่น้อย ด้านตะวันตกมีฝนตกชุก เพราะเป็นด้านรับลม ส่วนด้านตะวันออก ฝนตกน้อย เนื่องจากเป็นด้านอับลม

ที่ราบสูงโคราช (Khorat Plateau) ภูมิประเทศมีภูเขาที่ยกตัวขึ้นมา คล้ายขอบที่สูง จนทำให้เกิดแอ่งแผ่นดิน 2 แอ่ง คือ

1. แอ่งโคราช เป็นแอ่งตรงกลาง การระบายน้ำไม่สะดวก ก่อให้เกิดน้ำท่วม ส่วนบริเวณที่ราบดินตะกอน ใช้ทำนาและปลูกพืชไร่

2. แอ่งสกลนคร เป็นแอ่งปลาน้ำจืดที่สำคัญของประเทศไทย นอกจากนี้เป็นที่ลุ่มดินเค็ม ใช้เพาะปลูกไม่ได้

คาบสมุทรภาคใต้ (Peninsuls) สามารถแยกได้เป็น 2 ฝั่ง คือ ฝั่งตะวันตก และตะวันออก ปริมาณฝนตกชุก เนื่องจากติดทะเลและได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมทางด้านฝั่งตะวันออกของคาบสมุทร มีที่ราบลุ่มเหมาะแก่การปลูกข้าวหลายแห่ง นอกจากนี้ ยังมีการทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว และผลไม้ชนิดต่าง ๆ ด้วย

ขอบเขตชายแดนของประเทศไทย จะประกอบด้วยลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าภูเขา เนินเขา แม่น้ำและทะเล ซึ่งเป็นพรมแดนขอบเขตชายแดนด้านต่าง ๆ ของประเทศไทย

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า และ
ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดต่อกับ ประเทศมาเลเซีย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
และประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

จากลักษณะภูมิประเทศระหว่างประเทศเนปาลและประเทศไทยแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศที่ได้เปรียบในการพัฒนาด้านความเจริญมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากมีสถานที่ตั้งที่อำนวยความสะดวกต่อการติดต่อประเทศต่าง ๆ ได้ดี คือ มีทะเลโดยรอบทั้งด้านอ่าวไทยและทะเลอันดามัน มีการสร้างแหล่งท่าเรือสำคัญ และยังมีเรือประมง นอกจากนี้ยังมีพรมแดนทางบกที่ยาว และอยู่ท่ามกลางภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีพรมแดนติดต่อหลายประเทศ ขณะเดียวกัน ภูมิศาสตร์กายภาพยังมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าประเทศเนปาล จึงสามารถพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้ดีกว่า ในขณะที่ประเทศเนปาลมีสภาพภูมิประเทศเป็นแนวเทือกเขาถึง 1 ใน 3 ของประเทศ ทำให้การพัฒนาประเทศดำเนินการได้อย่างไม่เต็มที่

¹ Somnath and Asha Dhar, Nepal : Land of gods, goddesses and damons (New Delhi : Marwah Publication, 1985), p. 8-9.

² Ibid, p.10-11.

³ Terai เป็นพื้นที่กว้างด้านเหนือของที่ราบลุ่ม Gangetic ของประเทศ
อินเดีย

⁴ ทวี ทองสว่าง, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2520) , หน้า 79-106.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 2

สภาพสังคมทั่วไป

เทือกเขาหิมาลัย¹ เชื่อกันว่าเป็นที่อยู่แห่งพระเจ้า (Abode of God) จากความสูงตระหง่านผสมกับความเชื่อพื้นเมืองในหลักศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ตั้งแต่โบราณกาล เชื่อกันว่าพระกฤษณะเป็นผู้อาศัยในหุบเขานี้ กับฝูงวัว และเป็นผู้ริเริ่มสร้างเมืองขึ้น จากข้อสันนิษฐานชาวเนวาร์ (Nawar)² เป็นชนพื้นเมืองของเนปาล มี 2 ทฤษฎีที่มีการสันนิษฐานถึงที่มา คือ ทฤษฎีแรกเชื่อว่าเป็นพวกที่อพยพมาจากทางมองโกล ส่วนทฤษฎีที่ 2 เชื่อว่าเป็นกลุ่มชนเลี้ยงวัวที่อพยพมาพร้อมกับฝูงวัว (A Dynasty of Cowherd) ซึ่งมาจากอินเดีย และในช่วง 1600 B.C. ได้มีชาวอารยันซึ่งอพยพมาจากอินเดีย พร้อมกับนำลัทธิความเชื่อในธรรมชาติเข้ามาด้วย เช่น การนับถือธรรมชาติ, ท้องฟ้า, น้ำ และไฟ ขณะที่ชาวเนปาลในยุคแรก ๆ ก็มีความเชื่อเรื่องภูติผีเช่นเดียวกัน แต่จะสิงอยู่ในวัตถุ เช่น ก้อนหิน ต้นไม้ เป็นต้น ภายหลังจากที่ชาวอารยันได้นำเอาคติเรื่องวิญญาณในธรรมชาติเข้ามา จึงเกิดการผสมผสานด้านคติความเชื่อเป็นหนึ่งเดียวกัน คือ เชื่อเรื่องจิตวิญญาณในธรรมชาติ จนถึงปัจจุบันนี้

ชีวิตและศาสนาของชาวเนปาล

จากการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และความเชื่อของชาวเนปาลแล้ว ส่วนใหญ่ยังมีความผูกพันกับศาสนา โดยเฉพาะศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ซึ่งผสมกันอย่างกลมกลืน และนี่เป็นประเทศเดียวในโลกที่ว่าได้มีการรวมทั้งศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธไว้ในศาสนสถานเดียวกัน ทั้งนี้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของศาสนาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าประเทศเนปาล คือ ต้นกำเนิดของศาสนาพุทธ เนื่องจากเจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงประสูติในสวนลุมพินี ซึ่งมีพื้นที่อยู่ในประเทศเนปาล และยังเป็นที่อยู่ของฤๅษีคปิล (Kapila) ผู้คิดค้นลัทธิสางฆะ³ อีกด้วย

ปัจจุบัน ชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมศาสนาของประเทศเนปาล จะเน้นหนักไปในด้านการปฏิบัติพิธีกรรม ซึ่งแต่ละพิธี แต่ละเทศกาล หรือแต่ละวัด ก็จะมีพิธีและงานที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะเด่นของพิธีกรรมทางศาสนาของประเทศเนปาลอย่างหนึ่ง คือ มีการอ้อนวอนต่อเทพเจ้า โดยผสมผสานทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธไว้ได้อย่างงดงาม

ลัทธินางชยะ เชื่อว่า ฤๅษีบิลเป็นผู้คิดขึ้นได้ แต่รวบรวมขึ้นภายหลังเป็นเวลาห่างจากผู้ต้นคิดมากนับพันปี แต่รวบรวมได้ภายหลัง อาจจะก่อนหน้ายุคพุทธกาลเล็กน้อย หรือร่วมสมัยกับยุคพุทธกาล ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่โลกเริ่มกีดกันอำนาจของเทพเจ้าออกไป หันมาสนใจปรัชญาและวัตถุมากขึ้น ซึ่งยึดหลักที่ว่าวัตถุต่าง ๆ จะเกิดจากไม่มีมาแต่เดิมไม่ได้ วัตถุที่ไม่มีจะเกิดเป็นสิ่งที่มิขึ้นไม่ได้ สิ่งที่มีของเดิมไม่มี จะเกิดเป็นมีไม่ได้ เพราะจำเป็นต้องมีวัตถุ บังความเกิดให้มีจึงจะเกิดขึ้นได้ และเพราะทุกสิ่งทุกอย่าง จะเกิดขึ้นทั่วไปทุกแห่ง และตลอดไปทุกกาลสมัยไม่ได้ และเพราะสิ่งต่าง ๆ ย่อมเนื่องมาจากสิ่งของเดิม สืบเนื่องย้อนขึ้นไปเป็นลำดับ จนถึงรากเดิมแห่งสรรพสิ่ง คือ มूलประกฤติ หรือต้นเดิมที่ยังความเกิดให้มีขึ้น พระสงฆ์สามารถจำวัดในเทวสถานและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมบางอย่างได้ จากคัมภีร์เก่าเนปาลมหัตมยะ (Napala Mahatmya) กล่าวไว้ว่า "การบูชาพระพุทธรูปเจ้า คือ การบูชาพระศิวะ และการบูชาพระสวามิภุ " ทำได้โดยการมอบถวายวิญญาณแด่พระองค์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งการกล่าวสรรเสริญ "พระศิวะ" นอกจากนี้ยังมีความงดงามแปลกตาที่หาชมได้ยาก คือ การสลักภาพคนหรือสัตว์ บนฐานไม้ค้ำของอาคารในศาสนสถาน ซึ่งมีทั้งที่แสดงถึงความสนุกสนานรื่นเริง จนกระทั่งถึงภาพการแสดงการร่วมประเวณี ซึ่งยากที่จะอธิบายถึงเหตุผลได้ มีหลายทฤษฎีที่พยายามอ้างเหตุผลที่จะอธิบายภาพสลักเหล่านี้ว่ามีคติความเชื่ออย่างไร บางทฤษฎีกล่าวว่า การร่วมประเวณีเป็นเรื่องน่าตกใจ อย่างไรก็ดี เป็นสิ่งที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในการดำรงชีวิตอย่างเต็มที่จากอดีตถึงปัจจุบัน บางทฤษฎีกล่าวว่า การที่มีการสลักภาพการร่วมประเวณีไว้ตามศาสนสถาน (ภาพที่ 2) เพื่อเป็นการสักการะแด่เทพและเทพี เพื่อให้พระองค์พอพระทัย เนื่องจากมีความเชื่อว่า พระองค์ต่างมีความกระหายและความต้องการในสิ่งต่าง ๆ ทั้งวัตถุและจิตใจ เช่นเดียวกับมนุษย์และ

สัตว์ทั่วไป ซึ่งเป็นความเชื่อที่ต่อเนื่องมาในภายหลัง ดังนั้น การสังเกตภาพการร่วม
ประเวณี จึงอาจพบในที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นศาสนสถานได้ ทั้งนี้คติความเชื่อเหล่านี้เป็น
ส่วนหนึ่งของลัทธิตันตระที่ยังปรากฏในความเชื่อของชาวเนปาล สำหรับชาวเนปาล
เองนั้นเชื่อว่า ตนเป็นเจ้าของฤๅษีของตะวันออก จะเห็นได้ว่าแม้ในคัมภีร์จะกล่าว
กันว่า ชาวเนปาลจะผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูไว้ด้วยกันก็จริง
แต่ศาสนาพุทธหาได้รุ่งเรืองมากเท่ากับศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิต
โดยสังเกตได้จากพิธีกรรมซึ่งบูชาในรอบ 1 ปี ซึ่งจะมีพิธีดังนี้

เดือนเมษายน - พฤษภาคม

1. *Nawabarsa and Bisket* ซึ่งถือเป็นวันปีใหม่ของชาวสุริยคติ
ตรงกับประมาณกลางเดือนเมษายน

2. *Mata Tirtha Puja* คือ วันรวมครอบครัวที่จะกลับมาเพื่อบูชา
มารดา พิธีนี้จะมีประมาณปลายเดือนเมษายน - ต้นเดือนพฤษภาคม

3. *Rato Machhendranath Rath Jatra* คือ งานเทศกาล
เพื่อบูชา Machhen Uranath ซึ่งเป็นเทพแห่งความเมตตา พิธีนี้จะมีในช่วงปลาย
เดือนมีนาคม - ต้นเดือนพฤษภาคม

4. *Bhudda Jayanti Purnima* เป็นพิธีทางศาสนาพุทธ เพื่อ
ระลึกถึงวันประสูติ

เดือนพฤษภาคม - มิถุนายน

5. *Sithinakha or Kumar Sasthi* เป็นพิธีซึ่งระลึกถึงวันประสูติ
ของพระขันตกุมาร ซึ่งถือเป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม ซึ่งพิธีนี้จะจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ
เดือนพฤษภาคม

เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม

6. *Ghanta Karna* เป็นพิธีระลึกถึงชัยชนะที่ชาวเนปาลมีต่อ
เหล่าปีศาจในโบราณกาล ในวันแรม 14 ค่ำ เดือนกรกฎาคมหรือต้นเดือนสิงหาคม

7. *Gunla* ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ และขึ้น 1 ค่ำ ถึง 15
ค่ำ ทั้งเดือนจะถือเป็นเดือนศักดิ์สิทธิ์ของเหล่าพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะถือบวช

8. *Naga Panchame* เป็นวันบูชาพญานาค ซึ่งเป็นเทพพื้นเมือง
ของเนปาล และเชื่อกันว่า จะไม่กัดผู้ที่บูชาพญานาคในวันนี้

9. *Janaī Purni or Raksha Bandhan* ในวันพระจันทร์เต็มดวงของเดือนสิงหาคม คือ วันทำพิธีสวมสายคล้องคอพราหมณ์ครั้งแรกของผู้ชาย ซึ่งนับถือศาสนาฮินดู

เดือนสิงหาคม - กันยายน

10. *Gai Jatra* จะเป็นพิธีที่ต่อจากพิธีสวมสายคล้องคอพราหมณ์ ซึ่งจะมีในเดือนสิงหาคม พิธีนี้สำหรับผู้สูญเสียคนในครอบครัว จะกระทำพิธีเพื่อให้ดวงวิญญาณได้รับการตัดสินจากพระยมให้เป็นวิญญาณดี ซึ่งเชื่อกันว่าจะมีวันตัดสินปีละครั้ง

11. *Krishna Jayanti* ถือเป็นวันจุติของพระกฤษณะ ซึ่งเป็นเทพยิ่งใหญ่ตามคติของศาสนาฮินดู คือ วันข้างแรม 7 ค่ำในเดือนสิงหาคม หรืออาจจะเป็นต้นเดือนกันยายน (ภาพที่ 4)

12. *Gokarna Anusi* เปรียบเสมือนวันพ่อของชาวเนปาล ซึ่งชาวเนปาลจะบูชาพ่อของตนจนกว่าจะมีบุตรของตนเอง ซึ่งจะเป็นวันแรม 15 ค่ำ เดือนสิงหาคม หรือต้นเดือนกันยายน

13. *Tij Brata* เป็นวันอดอาหารสำหรับสตรี โดยเริ่มวันขึ้น 3-5 ค่ำ เดือนสิงหาคม หรือต้นเดือนกันยายน เพื่อต่อสู้ให้ร่างกายและวิญญาณบริสุทธิ์

14. *Ganesh Chata* เป็นวันที่ไม่มีพิธีกรรม แต่มีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าว่า พระจันทร์ต้องคำสาบจากพระคเณศ^๕ เนื่องจากสพประมาทที่มีเศียรเป็นช้าง ทำให้รัศมีลบหายไป ในที่สุด พระพรหมต้องเกลี้ยกล่อม ดังนั้น พระจันทร์จึงมีรัศมีอีกครั้ง ดังนั้น ในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือนกันยายน เมื่อพระอาทิตย์ตกดิน ชาวเนปาลจะปิดประตูบ้าน เก็บตัวหลบแสงจันทร์ พร้อมกับถวายเมล็ดงา น้ำตาล และหัวไชเท้า แด่พระคเณศ^๖ วันนี้จะตรงกับวันอดอาหารของสตรีเช่นกัน

15. *Intra Jatra and Kumari Jatra* เป็นพิธีบูชาพระอินทร์และกุมารี^๗ (ภาพที่ 5) ซึ่งถือเป็นเทพมารดาแห่งพระอินทร์ ซึ่งจุติลงบนโลก เพื่อตามหาโอรสที่สูญหายไป เทศกาลนี้จะมีถึง 8 วัน ในช่วงเดือนกันยายน

เดือนกันยายน - ตุลาคม

16. *Sorah Sraddha* เป็นพิธีบูชา เพื่อระลึกถึงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งจะมีถึง 16 วัน ในเดือนกันยายน

17. *Dasain or Durga Puja* เป็นเทศกาลใหญ่ซึ่งบูชาเจ้าแม่ทุรคา ซึ่งจะปรากฏพิธีในวันพระจันทร์เต็มดวง ช่วงเดือนกันยายนถึงต้นเดือนตุลาคม

18. *Pachali Bhairab Jatra* พิธีนี้มีข้างขึ้น 4 ค่ำ เดือนกันยายน

เดือนตุลาคม - พฤศจิกายน

19. *Tihar or Diwali* มีพิธี 5 วัน ในช่วงเดือนตุลาคมถึงต้นเดือนพฤศจิกายน เพื่อเป็นการบวงสรวงต่อเจ้าแม่ลักษมี ซึ่งถือเป็นเทพ ผู้ดูแลสุขภาพ (ภาพที่ ๖)

20. *Haribodhini Ekadasi* ทุก ๆ ขึ้น 11 ค่ำ จะถือว่าเป็นวันที่พระวิษณุจะลงมาจุติ จะเป็นวันที่ผู้ซึ่งนับถือไวษณพนิกายจะไม่รับประทานเนื้อสัตว์

21. *Mahalaxmi Village Puja* เป็นการบูชาเจ้าแม่ลักษมี ในฤดูเก็บเกี่ยว เนื่องจากถือเป็นเทพแห่งสุขภาพ และการเก็บเกี่ยว สำหรับเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้านจะมีการบวงสรวงกันเองในช่วงฤดูใบไม้ผลิ

เดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม

22. *Gujeswari Jatra* เป็นการบูชาต่อเทพผู้ลึกลับ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถหยั่งถึง ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจในการดูแลหุบเขากาณิมถุ แต่ละปีจะมีพิธี 3 ครั้ง ขึ้น 8 ค่ำ ในช่วงเทศกาลเดือนถือบวชทางศาสนาพุทธ, วันที่ 8 ของการบูชาพระลักษมี (Dasain) และขึ้น 8 ค่ำ ครึ่งสุดท้ายของปี

23. *Indriane Puja and Nhaya Gaya Jatra* ในวันแรม 13-15 ค่ำ เดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม จะเป็นวันบูชาเทพอินทราณี⁷ ผู้ซึ่งประทานเสื้อผ้าและอาหารแก่เด็ก ๆ

24. *Bala Chaturdasi* ในวันแรม 14 ค่ำ ของเดือนพฤศจิกายน หรือต้นเดือนธันวาคม เพื่อระลึกถึงเทพแห่งความตาย

25. *Sita Bibaha Panchami* เป็นวันรำลึกถึงพระรามและสีดา ซึ่งได้แต่งงานกันตามคติความเชื่อจากมหากาพย์รามเกียรติ์ จึงจะจัดพิธีในวันขึ้น 5 ค่ำ ปลายเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคม

26. *Yomarhi Punhi or Dhanya Purnima* ในวันพระจันทร์เต็มดวงเดือนธันวาคม จะเป็นงานรื่นเริง สำหรับชาวนาหลังเก็บเกี่ยว ซึ่งนิยมทำขนมซึ่งได้จากข้าว เพื่อถวายแด่เทพและเทพี

เดือนธันวาคม - มกราคม

27. *Seto Machhendranath snan* เป็นพิธีวันอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์ในฤดูหนาว โดยเชื่อกันว่ารูปเคารพของ White Machhindra หรือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ได้ถูกขโมยไปในอดีตและถูกพบอีกครั้งในสภาพเลอะเทอะ จึงนำมาสรงน้ำให้สะอาด ในความเชื่อปัจจุบัน การอาบน้ำนี้จะขอพรได้ พิธีนี้จะมีในวันขึ้น 8 ค่ำ เดือนมกราคมหรืออาจจะเปลี่ยนไปเป็นปลายเดือนธันวาคม

28. *The Holy Month of Magh* ตั้งแต่กลางเดือนธันวาคมถึงกลางเดือนมกราคม ชาวเนปาลจะห้ามประกอบพิธีมงคล ดังนั้น พิธีนี้จะเริ่มขึ้นวันแรก คือ กลางเดือนมกราคม ในวันพระจันทร์เต็มดวง จนถึงอีก 13 วัน ซึ่งเป็นพิธีอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์อีกพิธี ซึ่งต้อนรับความอบอุ่นที่ใกล้จะถึง

29. *Bhimson Puja* เป็นพิธีบูชาพี่น้องปาดทวะ จากเรื่องมหากาพย์ ซึ่งเป็นวีรบุรุษในการสู้รบ ซึ่งจะปฏิบัติกันในวันขึ้น 12 ค่ำ เดือนมกราคมหรืออาจจะเปลี่ยนเป็นต้นเดือนกุมภาพันธ์

30. *A Thousand and One lights* คือ วันที่พุทธศาสนิกชนจะหลั่งไหลจากประเทศทิเบต สิกขิม ภูฏาน และเนปาล ไปยังโพธินาถ เพื่อระลึกถึงวันเสด็จปรินิพพาน โดยเป็นวันเพ็ญสุดท้ายของเดือนกุมภาพันธ์

เดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม

31. *Shiva Ratri* คือ การบูชาดวงสรวงพระศิวะ ในช่วงเวลากลางคืน ซึ่งจะถือเป็นคืนศักดิ์สิทธิ์ โดยตรงกับแรม 14 ค่ำ เดือนกุมภาพันธ์ บางปีจะเป็นเดือนมีนาคม

32. *Holi* จะมีพิธีในเดือนมีนาคม ในบางปีจะตรงกับปลายเดือนกุมภาพันธ์ เป็นเวลา 8 วัน ซึ่งจะเป็นการเล่นตามถนน โดยจะเอาแป้งสีแดงหรือ สีส้มสีแดงผสม สาดใส่คนที่สัญจรไปมาอย่างสนุกสนาน เป็นการระลึกถึงปีศาจชื่อ โฮลียะ ซึ่งคงเป็นปีศาจเกเร ซึ่งเชื่อว่าจะสิงอยู่ในใจของมนุษย์ทุกคน

๖๑
1/01
๒๕๓๕
๐๐๒

15

เดือนมีนาคม - เมษายน

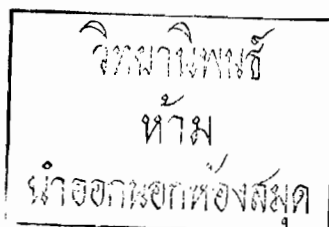
33. *Chakandeo Jatra* เป็นงานฉลอง สำหรับเหล่าบรรดาพ่อค้า ซึ่งจะจัดในวันพระจันทร์เต็มดวงของเดือนมีนาคม

34. *Pisach Chaturdasi, Pahachare and Ghora Jatra* เป็นพิธีบูชาพระศิวะในรูปของปีศาจ เพื่อไม่ให้เป็นโรคต่าง ๆ เช่น ไข้รากสาด, โรคบิด, อหิวาตกโรค, ฝีดาษ หรือโรคไข้เมืองร้อนต่าง ๆ ซึ่งพิธีนี้จะมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนมีนาคม หรืออาจเป็นต้นเดือนเมษายน

35. *Balaju Jatra or Lhuti Punhi* ทุก ๆ วัน พระจันทร์เต็มดวง พุทธศาสนิกชนจะถือให้เป็นวันศักดิ์สิทธิ์ แต่วันที่สำคัญที่สุดจะเป็นวันเพ็ญในเดือนเมษายน ซึ่งจะใกล้เคียงกับวันปีใหม่ วันนี้จะถือเป็นวันอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์อีกวันหนึ่งเช่นกัน

36. *Sapana Tirtha Mela* เป็นวันปีใหม่ตามคติของชาวเนปาล ซึ่งผู้หญิงจะอาบน้ำให้สามีและตัวเอง เพื่อเป็นสิริมงคล

จาก 36 พิธีในแต่ละปี จะทราบได้ว่าโดยคติความเชื่อแล้ว ชาวเนปาลจะนับถือทั้งศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูในนิยายต่าง ๆ (ไชยพนิกาย, วัชรนิคาย และลัทธิศิกติ) นอกจากนี้ จากคติทางศาสนา ชาวเนปาลได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากมหากาพย์ของอินเดีย ได้แก่ มหาภารตะ และ รามายณะ (รามเกียรติ์) ซึ่งมักจะแสดงถึงการอวตารในภาคต่าง ๆ ของมหาเทพ ซึ่งได้แก่ องค์ศิวะมหาเทพ และพระวิष्ณุ และยังเป็นการชี้ชัดลงไปได้ว่า ชีวิตโดยส่วนใหญ่ของชาวเนปาลมีศาสนาเกี่ยวข้องอย่างมากมาย อย่างไรก็ตาม ในขณะนี้คนรุ่นใหม่ยังคงเปี่ยมไปด้วยความศรัทธาทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง เยาวชนรุ่นใหม่กลับมีความขวนขวายที่จะอาศัยในสังคมเมืองมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งในปัจจุบันนี้ ประเทศเนปาลจึงนับได้ว่าเป็นประเทศหนึ่งซึ่งมีความก้าวล้ำระหว่างโลกยุคอดีตและโลกยุคปัจจุบัน

010537

-8.กย.2536

รูปแบบการปกครองและการใช้ภาษา

ประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองเชื่อว่า กษัตริย์ลิจจวี (Licchavis) ผู้ซึ่งเดินทางมาจากทางตอนใต้ของประเทศเนปาล ได้ก่อตั้งราชวงศ์ลิจจวีขึ้น ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 โดยมีผู้ปกครองพระนามว่า มนเทวาที่ 1 (Monadava I) (จากข้อคิดทางประวัติศาสตร์ น่าจะเป็นการตั้งชุมชนที่ชื่อว่า "เมืองราชบุตร" (Rajputs)) โดยมีการปกครองแบบระบบชั้นวรรณะตามแบบศาสนาฮินดู ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ และศูทร อย่างไรก็ตาม พระเจ้ามนเทวาที่ 1 ได้ทรงอุปถัมภ์ทั้งศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ราชวงศ์ลิจจวีครองราชย์ต่อเนื่องกันเพียง 1 ศตวรรษเท่านั้น ทั้งนี้หลังจากที่พระเจ้าวสุเทวา (Vasudava) สิ้นพระชนม์ ราชบัลลังก์จึงตกทอดสู่ราชบุตรเขย ทรงพระนามว่า อองสุวรมัน (Amsuvarman) ผู้ซึ่งมาจากทางตอนเหนือของอินเดีย และตั้งราชวงศ์ฐาคูริส (Thakuris) จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 12 ราชวงศ์มัลละได้แผ่ขยายอำนาจโดยพระเจ้าอชิตเทวา ผู้ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกในราชวงศ์มัลละ และได้ครอบครองบัลลังก์ถึง 50 ปี โดยมีพื้นฐานการปกครองแบบระบบวรรณะเช่นเดียวกัน ราชวงศ์ลิจจวี ตามประวัติศาสตร์เชื่อกันว่า ต้นกำเนิดของราชวงศ์มัลละเป็นชาวเนวาร์ ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองของเนปาล จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีกลุ่มโคบิสิ (Chaubisi) ได้ก่อตั้งอาณาจักรโกร์ข่า (Gorkha) ขึ้นและได้รวบรวมดินแดนทั้ง 3 เมืองคือ กาถุมัท ปาฐาน ภักตปุร (Bhaktapur) เอาไว้ด้วยกัน และยังรวมถึงดินแดนด้านตะวันออกของลิกซิมอีกด้วย ในปี 1846 ได้มีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีขึ้นเป็นครั้งแรกโดยนายจุง บาฮาดูร รานา ¹⁰ (Jung Bahadur Rana) ซึ่งได้พยายามแผ่อำนาจเหนือราชบัลลังก์ ตระกูลรานาได้มีอำนาจเหนือราชวงศ์จนถึงปี 1951 กษัตริย์ตริภูวัน (Tribhuvan) ได้ขอความช่วยเหลือจากอินเดียในการล้างอำนาจตระกูลรานา ดังนั้น ในปี 1951 นี้เอง ประเทศเนปาลได้หยุดระบบศักดินา และได้เริ่มยุคใหม่ทั้งด้านการปกครอง, การวางแผนเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ หลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์ พระราชโอรส คือ พระเจ้ามเหศวร (Mahendra) ได้เริ่มพัฒนาด้านการปกครอง และเศรษฐกิจอีกครั้ง และยังได้

ออกกฎหมายใหม่เกี่ยวกับการเลือกตั้งโดยการออกเสียงเลือกตั้งถึงปัจจุบัน เป็นที่น่าสังเกตว่า กษัตริย์แห่งเนปาลจะนับถือศาสนาฮินดู ถึงแม้จะทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ทั้งศาสนาพุทธด้วยกันก็ตาม แต่ศาสนาพุทธมิได้เจริญทัดเทียมเท่ากับศาสนาฮินดู

การใช้ภาษา ชาวเนปาลมีภาษากลาง คือ ภาษาเนปาล (Nepali) ซึ่งมีรากฐานมาจากภาษาปรากิต และภาษาสันสกฤต สำหรับภาษาเขียนจะนิยมใช้อักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นตัวอักษรที่ใช้กันมาแต่โบราณ ในช่วงปี 1971 จากการสำรวจพบว่า ชาวเนปาลสามารถเข้าใจภาษากลางมากกว่า 6 ล้านคน ทั้งนี้จากลักษณะประชากรของชาวเนปาลจะคล้ายกับประเทศอินเดีย คือ ในแต่ละพื้นที่จะมีการใช้ภาษาต่างกันในแต่ละพื้นที่ของเนปาล พบว่า ประชากรมีภาษาพูดต่างกันถึง 14 ภาษา แต่การที่มีประชากรเข้าใจภาษาเนปาลมากถึง 6 ล้านคน เป็นสิ่งซึ่งแสดงถึงการพัฒนาความเจริญของประเทศได้เป็นอย่างดี

โดยปกติ ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาซึ่งมีผลต่อชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเนปาลอย่างลึกซึ้งตั้งแต่โบราณกาล เป็นภาษาซึ่งใช้มาตั้งแต่เริ่มแรกของชาวเนวาร์ และได้ปรับปรุงและพัฒนาให้เหมาะสมและสะดวกที่จะใช้ได้ จารึกบางหลักซึ่งเขียนในสมัยราชวงศ์มัลละ ยังพบว่าใช้ภาษาสันสกฤตล้วน ๆ แต่ในสมัยต่อมาจึงพบว่า การแต่งวรรณกรรมบางเรื่องมีทั้งภาษาเนปาล และยังมีสันสกฤตปะปนอยู่บ้าง

ความเป็นไปในเมืองกาฐมาณฑุ

กาฐมาณฑุ เป็นเมืองหลวงของประเทศเนปาล และเป็นเมืองซึ่งใหญ่ที่สุดในหุบเขากาฐมาณฑุ ซึ่งเป็นหุบเขาขนาดเล็ก (ภาพที่ ๘) มีพื้นที่เพียง 18 x 22 ไมล์ เป็นเมืองศูนย์กลางของเศรษฐกิจของชาวเนปาล ประชากรมีจำนวนประชากร 720,000 คน ความสำคัญที่หุบเขาแห่งนี้อยู่ท่ามกลางเทือกเขาหิมาลัย จึงเป็นผลให้เขตนี้เป็นพื้นที่ที่สมบูรณ์ที่สุด เหมาะแก่การเพาะปลูกมากที่สุดของประเทศเนปาล ดังนั้น ในเขตนี้จึงเป็นเมืองซึ่งค่อนข้างเจริญกว่าเขตอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ดี กิจกรรมทางศาสนายังคงสภาพอยู่ เนื่องจากประชากรยังคงมีความเชื่อมั่นและศรัทธาอยู่ในทางศาสนาฮินดูไม่เปลี่ยนแปลง

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 เมืองกาฏมณฑุรู้จักกันในชื่อของกันติปุร (Kantipur) แต่เนื่องจากมีความเป็นมาจากตำนาน ซึ่งเล่ากันสืบมาว่า เทพต้นไม้แห่งสวรรค์ (Kalpabriksha) ได้ลงมาในเมืองมนุษย์ และแปลงร่างให้เหมือนมนุษย์โลก เพื่อชมชบวนแห่ ในขณะที่กำลังแปลงร่างได้มีชายผู้หนึ่งพบเข้า และได้จับเทพต้นไม้เอาไว้ โดยสัญญาว่าจะปล่อยเทพไป หากว่าเทพแห่งต้นไม้จะประทานต้นไม้ต้นหนึ่งสำหรับที่จะปลูกบ้านหลังใหญ่ได้ ซึ่งเทพแห่งต้นไม้ได้ตกปากรับคำ จากนั้น 2-3 วันต่อมา ได้มีต้นอ่อนของต้นพยอมงอกขึ้นมาให้แก่ชายผู้นั้น และภายหลังเขาได้สร้างคฤหาสน์หลังใหญ่จากไม้ต้นพยอมต้นนั้น ดังนั้น ชื่อเมืองกันติปุร จึงได้มีการเปลี่ยนเป็นกาฏมณฑุ (Kathmandu) โดยมีรากศัพท์มาจากคำว่า Kath ซึ่งแปลว่า ไม้ และ Mando แปลว่า บ้าน โดยรวมความแล้วหมายถึงบ้านซึ่งสร้างด้วยไม้ ซึ่งคือ บ้านหลังนั้นนั่นเอง โดยสภาพทั่วไป กาฏมณฑุยังคงหลงเหลือภาวะของเมืองที่คงความเก่าแก่จากวัสดุที่ทรงคุณค่าเอาไว้ จากอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ และส่วนต่าง ๆ ของหุบเขา

ความเป็นไปของศาสนาและสังคมไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเองหลายประการ เช่น

1. ความต่อเนื่องของความเป็นชาติอันยาวนาน ซึ่งเป็นผลให้ชาติไทยมีโอกาสรังสรรค์ และแสดงออกถึงความละเอียดอ่อนประณีตและลึกซึ้งในด้านจริยธรรม ศิลธรรม และศิลปวิทยาการต่าง ๆ รวมตลอดจนการรับเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันเป็นความเจริญจากชาติอื่น ๆ ในโลกมาใช้ได้อย่างมากมาย

2. ความเป็นเอกราช ประเทศไทยเป็นชาติที่มีอิสรภาพติดต่อเนื่องกันมานาน แม้บางยุคอาจจะสูญเสียอิสรภาพแก่ประเทศอื่น แต่ก็ได้ถูกรอบคลุมไปตลอดพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้น ยังสามารถกู้เอกราชคืนได้ในเวลาสั้น จึงอาจถือได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีเอกราชอันยาวนาน

3. ความสามารถในการรู้จักประนีประนอมและประสานผลประโยชน์ ในการดำเนินวิเทศব্যกับต่างประเทศ จนทำให้สามารถหลีกเลี่ยงอันตรายในยุค

ต่าง ๆ มาได้ตลอด

4. ความมีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตากรุณา ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งจะสอนให้มีความเอื้อเฟื้อเสมอ

5. ความเป็นมิตร ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในชีวิตสังคมไทยในชนบท จนมีคำกล่าวถึงประเทศไทยว่า "ดินแดนแห่งความยิ้มแย้ม" (Land of Smile)

จากคุณลักษณะทั้ง 5 ประการของคนไทย เกิดจากศาสนาพุทธได้หล่อหลอมจิตใจ ทั้งนี้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีคุณค่าที่สุดต่อชาติไทย ทำให้คนไทยมีจิตใจละเอียดอ่อน เป็นสถาบันทางวัฒนธรรมของไทย เป็นความเชื่อมั่นยึดถือและการปฏิบัติของประชาชนที่มีต่อคำสอน หลักการต่าง ๆ อันเป็นส่วนสำคัญทางศาสนา และถือว่าพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีคุณค่าต่อชีวิตของตน ¹¹ ดังนั้น ในแต่ละปีจะมีพิธีทางศาสนาอย่างมากมาย ซึ่งจะเน้นทางศาสนาพุทธ เช่น มาฆบูชา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 วิสาขบูชา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 และอาสาฬหบูชา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีงานบุญเข้าพรรษา ถือเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งต่อจากวันอาสาฬหบูชา โดยถือว่าเป็นวันเริ่มที่พระภิกษุต้องจำพรรษาในฤดูฝน 3 เดือน และออกพรรษาได้ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เพื่อมิให้พระภิกษุเข้าไปเหยียบข้าวกล้าในนาฤดูฝนของชาวบ้านให้เสียหาย ¹²

นอกจากพิธีทางศาสนาแล้ว ในแต่ละเทศกาล ประชาชนก็ยังนิยมที่จะไปทำบุญที่วัด หรือนิมนต์พระมาทำบุญที่บ้าน โดยจะถือเป็นสิริมงคล เช่น สงกรานต์ ในวัน ที่ 13 เมษายน ซึ่งจัดว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ หรือพิธีมงคลต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีศรีสัจปานกาล คือ ถือน้ำพิพัฒน์สัจจา ซึ่งเป็นพระราชพิธีใหญ่สำหรับแผ่นดินมีสืบมาแต่โบราณ มีคำอ้างถึงว่าเป็นพิธีระงับยุคเชืงของบ้านเมือง กำหนดมีปีละ 2 ครั้ง คือ ในเดือน 5 ขึ้น 3 ค่ำ ครั้งหนึ่ง เดือน 10 แรม 13 ค่ำ อีกครั้งหนึ่ง ¹³ ซึ่งจะมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีและอ้างโองการแช่งน้ำ และไม่ว่าจะเป็นศาสนาอื่นใด เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ประเทศไทยเป็นประเทศเปิดและอิสระในการเผยแพร่ศาสนาได้อย่างอิสระ

ลักษณะการปกครองและภาษาในประเทศไทย

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ในความเป็นชาติมายาวนาน อาจแบ่งออกเป็น 2 สมัยอย่างกว้าง ๆ คือ สมัยก่อนที่ชนชาติไทยเข้าปกครองและสมัยที่ชนชาติไทยเข้าปกครองประเทศแล้ว ¹⁴ สมัยแรก ได้แก่ ทวารวดี ศรีวิชัย และลพบุรี สมัยที่สอง ได้แก่ สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

ทวารวดี น่าจะเป็นคำเดียวกับ โทโลโปตี (T'o-lo-po-ti) ซึ่งพบในจดหมายเหตุของนักพรตจีน ชื่อ เหียนจิง (Hiuan Tsang) บันทึกไว้ว่าอยู่ด้านทิศตะวันตกของอีสานปุระ (เขมรปัจจุบัน) และทิศตะวันออกของอาณาจักรศรีเกษตร (พม่า) และนักโบราณคดีได้พบเหรียญ 4 เหรียญ ที่นครปฐม, สุพรรณบุรี และสิงห์บุรี ซึ่งมีภาษาสันสกฤตว่า ศรีทวารวดี ศวรปุณย (บุญกุศลของพระราชาแห่งทวารวดี) และยังพบโบราณวัตถุสถานในศาสนาพุทธ นิกายเถรวาทเป็นอันมากทางภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12

ศรีวิชัย เชื่อกันว่าเป็นอาณาจักรบนแหลมมลายู และดินแดนบางส่วนของภาคใต้ของไทย อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18

ลพบุรี เป็นเมืองที่เจริญขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 เชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากเขมร โดยทราบได้จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปะ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 มีอาณาจักรที่ปกครองโดยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย ใช้ระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีสุโขทัยเป็นราชธานี และรุ่งเรืองที่สุดในสมัยพ่อขุนรามคำแหงซึ่งเป็นราชโอรส พระองค์ทรงเป็นผู้คิดตัวอักษรไทย เพื่อใช้ทั่วไปในอาณาจักรสุโขทัย และมีศิลาจารึกที่แสดงถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสมัยนั้นอย่างมีหลักฐานชัดเจน เช่น ทรงเปลี่ยนจากศาสนาพุทธลัทธิมหายานเป็นศาสนาพุทธลัทธิหินยาน ซึ่งเจริญรุ่งเรืองในลังกา จึงเรียกว่า พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์

ในปีพ.ศ. 1893 ได้มีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ดังนั้น ในสมัยนี้จึงมีถึง 3 อาณาจักร คือ ฝ่ายเหนือ ได้แก่ อาณาจักรล้านนาไทย ฝ่ายกลาง ได้แก่ อาณาจักรสุโขทัย และฝ่ายใต้ ได้แก่ กรุงศรีอยุธยา ทั้ง 3 อาณาจักรทำ

สงครามถึง 40 ปี พ.ศ.1921 ขุนหลวงพะงั่วจึงชนะสุโขทัย ต่อมาสมัยสมเด็จพระ
 ราชเมศวร ปี 1923 กรุงศรีอยุธยาสามารถรวมทั้ง 3 อาณาจักรได้รวมกันเข้าเป็น
 อันหนึ่งอันเดียวกัน¹⁵ สมัยอยุธยา การปกครองได้เปลี่ยนจากพ่อปกครองลูก มา
 เป็นแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งได้รับอิทธิพลจากขอม พระมหากษัตริย์ทรง
 อยู่ในฐานะธรรมราชา มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด แต่จะต้องมีศัพยราชธรรม หมายถึง
 ในการใช้อำนาจจะต้องประกอบด้วย ศิล ทาน พระเมตตาคุณ และพระกรุณาธิคุณ
 แต่ในปี พ.ศ.2310 กรุงศรีอยุธยาตกเป็นประเทศราชของพม่า แต่สามารถกู้คืนได้
 ใน 7 เดือน และได้ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี จนถึงปี พ.ศ.2325

ปี พ.ศ.2325 หลังจากสละเมืองธนบุรี ได้ตั้งราชธานีแห่งใหม่ คือ กรุงรัตน
 โกสินทร์ ซึ่งรับแบบแผนการปกครองมาจากกรุงศรีอยุธยาตลอด แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลง
 แปลงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาทางการเมือง
 กับต่างประเทศ และการเมืองไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง 2 ครั้งใหญ่อีกครั้งใน
 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้
 เปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย
 แต่เป็นที่เคารพสูงสุดของประชาชน

ลักษณะการใช้ภาษาของประเทศไทย มีการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นมาใช้ในปี
 พ.ศ.1826 โดยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งตัวอักษรได้มีการพัฒนาตลอดเวลาถึงปัจจุบัน
 เรียกว่า "ภาษาไทย" ซึ่งใช้เป็นภาษาทางราชการ นอกจากนี้แล้ว แต่ละท้องถิ่นจะมี
 ภาษาท้องถิ่น ทั้งถิ่นใต้ ถิ่นอีสาน และถิ่นเหนือ อิทธิพลของประเทศเพื่อนบ้าน
 เช่น ลาว เขมร ยังคงมีอิทธิพลอยู่ โดยเฉพาะภาษาเขมรซึ่งจะใช้เป็นราชาศัพท์
 สำหรับเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ สำหรับภาษาสันสกฤตเป็นอีกภาษาหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลอย่าง
 มากในด้านพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ เช่น การสวดมนต์ไหว้พระ
 เป็นต้น

สภาพทั่วไปของกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย โดยเริ่มสถาปนาในปี พ.ศ. 2325 โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ สภาพโดยทั่วไป มีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแม่น้ำสายหลักซึ่งเป็นการรวมของแม่น้ำ 4 สายจากทางภาคเหนือ คือ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน บริเวณกรุงเทพมหานครมีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก มีแม่น้ำลำคลองหลายสาย แต่เดิม การคมนาคมนิยมไปทางเรือ จนได้ชื่อว่าเป็น "เวนิสตะวันออก" แต่ในปัจจุบัน การดำรงชีวิตของประชากรเปลี่ยนไป มีการพัฒนาทางสังคมมากขึ้น เป็นจุดศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและความเจริญ อย่างไรก็ตาม สภาพดั้งเดิมที่แสดงถึงความผูกพันทางศาสนายังคงหลงเหลืออยู่บ้าง เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้ว เป็นวัดที่ยังคงความสวยงาม และความศรัทธาเอาไว้ แต่เดิมเป็นวัดซึ่งสร้างขึ้นในเขตพระราชวัง สำหรับประกอบงานพระราชพิธีต่าง ๆ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีวัดอื่น ๆ ซึ่งองค์พระมหากษัตริย์ทรงสร้างเป็นวัดประจำพระองค์ เช่น รัชกาลที่ 1 ทรงบูรณะวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์เป็นวัดประจำรัชกาล รัชกาลที่ 2 ทรงสร้างวัดอรุณฯ รัชกาลที่ 3 ทรงสร้างวัดราชโอรสฯ รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างวัดราชประดิษฐ์ฯ รัชกาลที่ 5 ทรงสร้างวัดราชบพิธฯ เป็นต้น ¹⁰ นอกจากจะมีวัดทางศาสนาพุทธแล้ว ศาสนาต่าง ๆ ยังสามารถเข้ามาสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นการเผยแพร่ศาสนาอีกด้วย เช่น วัดพระศรีอมาเทวี ในศาสนาฮินดู หรือ คริสตจักรต่าง ๆ ในศาสนาคริสต์ เป็นต้น

¹ Adrian and Jimmie Storrs, Himalaya Heritage (Bangkok : Tecpress Survice Ltd., 1988), p.1.

² ชาวเนวาร์เป็นชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง. อาศัยอยู่ในหุบเขากาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ลิจจวี (Licchavi) ชื่อเนวาร์นี้ น่าจะสืบเนื่องมาจากคำว่า เนปาล ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหุบเขาแห่งนี้ ภาษาของชาวเนวาร์เป็นภาษาผสมระหว่างภาษาธิเบตกับภาษาพม่า และผสมวัฒนธรรมทางศาสนาระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาฮินดูเอาไว้ แต่ความสำคัญด้านการเมืองจะแบ่งเป็น 3 รัฐ คือ กาฐมาณฑุ ปาฐาน และภักตะปุระ (Bhaktapur) ชาวเนวาร์ เป็นผู้ได้รับเอาวัฒนธรรมเก่าแก่ของฮินดูเข้ามาไว้มากมาย และมีบทบาทสำคัญในการแพร่วัฒนธรรมฮินดูไปยังธิเบตและจีน ดูที่ Marry, "Newar" Encyclopedia of Asian History. p.108.

³ ช. ใจเปี่ยม, ความเป็นมาแห่งศาสนาโลก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พรพิทยา, 2508), หน้า 342.

⁴ พระสวียมภู หมายถึง ศิวลึงค์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ถ้าเกิดแตกหักหรือถูกทำลายไป จะต้องใช้ทองหรือทองเหลืองมาเชื่อมต่อ ลึงค์ชนิดนี้ถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจไม่ได้เลย หากเคลื่อนย้ายจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่บ้านเมือง ดูที่ ผาสุข อินทราวุธ, ศาสนาฮินดูและประติมานวิทยา (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), หน้า 22.

⁵ ดูรายละเอียดใน Marry M. Anderson, The Festivals of Nepal (London : Unwin Hyman Ltd., 1988).

⁶ พระคเณศ เป็นโอรสแห่งพระคิเวและนางปารวตี และเป็นน้องของพระขันทกุมารโดยจะมีเศียรเป็นช้าง ถือเป็นเทพแห่งอุปสรรค บางครั้งจะถือเป็นบรมครูทางวิชาการ

⁷ กุมารี คือ เทพีซึ่งยังคงมีชีวิตอยู่ (Living Goddess) ดังนั้น กุมารีจะได้รับเลือกจากเด็กชาวเนวาร์อายุ 3-4 ขวบ โดยไม่มีรอยตำหนิบนร่างกาย โดยจะเลือกทุก ๆ 10 ปี

8 อินทราณี คือ ศักดิ์หรือชายาของพระอินทร์

9 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร มีความเชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์ประจำ
ภทรกับปี ผู้มีความฉลาด และคุ้มครองช่วยเหลือมนุษย์ตามคติพุทธศาสนาเถรวาท

10 พระคิวงะ ถือเป็น 1 ใน 3 ของเทพชั้นสูง อันได้แก่ พระพรหม พระ
คิวงะ และพระวิษณุ

11 Daniel Wreght, "Nepal" Encyclopedia of Asian History,
Vol.3 (1877 reprint 1972), p.106.

12 สุหัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ : สำนัก
พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 102.

13 ทองเที้ยวแห่งประเทศไทย, การ, งานเทศกาลประเพณีที่น่าสนใจทาง
การท่องเที่ยว (2531), หน้า 50.

14 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชพิธี 12 เดือน
(พระนคร : แพร่พิทยา, 2514), หน้า 202.

15 สุภัทรทิศ ศิษฏกุล, ม.จ., ศิลปะในประเทศไทย (กรุงเทพฯ :
อมรินทร์การพิมพ์, 2518), หน้า 1.

16 คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พงศาวดาร
สยาม เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2463), หน้า 172.

17 เบตรนภิศ นาควิธระ, วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200
ปี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 19-33.

บทที่ 3

ที่มาและความเชื่อของลัทธิศิกติ

ตามหลักทฤษฎีของศาสนาฮินดู "พระเจ้า" (God) ¹ ไม่ได้เกิดจากเหตุและผล แต่เกิดจากความเชื่อที่มีการบูชาสืบต่อกันมา เช่น ลัทธิไวษณพนิกายจะบูชาพระวิษณุ ลัทธิไศวนิกายจะบูชาพระศิวะ และในลัทธิที่นับถืออิสตรีเป็นใหญ่จะเรียกว่า ศักตะ (Sakta) แต่การบูชาจะไม่ได้เป็นการระบุแน่ชัด อาจมีการบูชาข้ามนิกาย เช่น ในลัทธิไวษณพนิกายหรือไศวนิกาย ก็ยังมีการบูชาเทวี ² ได้เช่นกัน ซึ่งมักบูชาในรูปแบบของพระลักษมีและปารวตี

เทวีหรือเทพีนี้ ได้รับความนับถือกันมานานแล้วในหมู่ผู้ที่นับถือลัทธิเทวนิยม ³ เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดู มีการนับถือเทพีใน 2 รูปแบบ คือ ในรูปแบบหนึ่ง เทพีจะมีรูปร่างงดงาม มีเมตตากรุณา เช่น มาดอนน่า พระแม่อันศักดิ์สิทธิ์ (Madonna Worship) ในศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก เจ้าแม่กวนอิม ในศาสนาพุทธ ลัทธิมหายานของจีน พระแม่อุมาเทวีหรือปารวตี ในศาสนาฮินดู และอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นรูปแบบของเทพีที่น่าสะพรึงกลัว เช่น เทพีทูรคา หรือเจ้าแม่กาลิ ในประเทศอินเดีย เทพีที่มีรูปแบบที่น่าสะพรึงกลัวนี้ กลับได้รับการนับถืออย่างสูงสุด แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ต้องการความเข้มแข็ง และดูร้ายไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจมากกว่า เทพีที่ดูร้ายจึงได้รับความนิยมอย่างสูง มีหน้าที่และบทบาทในชีวิตประจำวันของสังคมอินเดีย ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน จากหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีของ เซอร์ จอห์น มาร์แชล (John Marshall) ในปี พ.ศ. 2467 บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ ⁴ หรือที่เรียกว่า อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับการนับถือเทพและเทพีหลายอย่างด้วยกัน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการนับถือเทพีนั้น ได้พบรูปปั้นสตรีในแบบต่าง ๆ กัน ซึ่ง เซอร์ จอห์น มาร์แชล ได้ตีความว่า เป็นรูปเคารพของพระแม่ผู้ให้กำเนิดแก่สรรพสิ่งทั้งปวง (Mother Goddess) ซึ่งคติความเชื่อว่าพระแม่ผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งทั้งปวงนี้ เป็นความเชื่อของกลุ่มคนโบราณที่มีอาชีพทางกลีกรรม ⁵ คนเหล่านี้พากันเชื่อว่า สตรีสามารถให้กำเนิดทารกได้ ก็ย่อมจะมีอำนาจประสิทธิ์ประสาทความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พืชพันธุ์

ัญญาหารได้เช่นกัน ลัทธิของการบูชาเจ้าแม่ของชาวท้องถิ่นนั้น เป็นต้นกำเนิดของลัทธิศักติ ซึ่งเป็นการถูกดัดแปลงเข้าไปในศาสนาฮินดู มีรายละเอียดอยู่ในวรรณคดีมหาภารตะว่า พระกฤษณะแนะนำพระอรชุนว่า ให้ทำพิธีบูชาเทพีทุรคาก่อนที่จะออกทำสงคราม เพื่อให้ได้ชัยชนะ ในระยะนี้เป็นยุคมหากาพย์^๖ ซึ่งเป็นระยะที่ศาสนาฮินดูเริ่มพัฒนามาจากพระเวทสู่ศาสนาฮินดูยุคใหม่ ซึ่งมีการทำรูปเคารพโดยเลียนแบบมนุษย์ ตลอดจนมีการสร้างวัดสำหรับประดิษฐานรูปเคารพอีกด้วย ตามความเชื่อแล้ว ลัทธิศักตินับถือเทพีอันเป็นชายาของเทพ ถือเป็นพลังกำลังและอำนาจของเทพ การสร้างโลก ปกป้องรักษา และทำลายโลก จะทำไม่ได้ถ้าปราศจากศักติ เมื่อพระอิศวร (ตัวแทนของพรหมมัน) จะสร้างโลก พลังกำลัง (ศักติ) ของพระองค์ คือ วาก (Vak) เมื่อพระองค์จะปกป้องรักษาโลก ศักติของพระองค์ คือ พระลักษมี (Laksmi) เมื่อจะทำลายโลก ศักติของพระองค์คือ ทุรคา (Durga)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลัทธิศักติ

ลัทธิศักติ^๗ เจริญรุ่งเรืองขึ้นในยุคกลางและเก่าแก่ไม่แพ้ลัทธิไศวนิกาย เป็นลัทธิบูชาอิตถีพลัง (Female Energy) ในรูปของพระแม่ธรณี เป็นลัทธิเก่าแก่มาของชาวพื้นเมืองก่อนหน้าที่อารยธรรมพระเวทจะปรากฏขึ้นในอินเดีย การบูชาดินที่แหล่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ก็ยืนยันความเก่าแก่ของลัทธิศักติ เพราะพบรูปสตรีดินเผาในลักษณะเป็นพระแม่ (Mother Goddess) หรือแม่พระธรณี (Earth Mother) ผู้มีอำนาจประสาทความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร นอกจากรูปที่พบเป็นจำนวนมากแล้ว ยังพบหินจารู ซึ่งมีลักษณะเป็นอวัยวะเพศหญิง (โยนี) การบูชาอิตถีพลัง อันเป็นลัทธิเก่าแก่ที่ปรากฏในกลุ่มชนที่มีอาชีพหลักในการกสิกรรม ได้วิวัฒนาการเป็นลัทธิศักติและแพร่หลายในยุคกลาง ถ้าจะพูดตามหลักแล้ว ก็ต้องว่าศักติเป็นลัทธิผสมจากศาสนาฮินดูและลัทธิของชาวชนที่ไม่ใช่ชาติอารยัน^๘ ลัทธิศักติมีผู้นับถือกันมากในอินเดียภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แถวเนปาลราชภัฏร์แคว้นเบงกอล (องค์ราชภัฏร์) และในอัสสัม ลัทธินี้ไม่มีอาจารย์ผู้

สั่งสอนหรือผู้แต่งตำราเหมือนในนิยายอื่น ๆ และมักจะพบลัทธิตันตระรวมไปด้วย

ตันตระ ° ตามความหมายเดิม คือ หัวใจของลัทธิ ภายหลัง หมายถึง ตำราของลัทธิศักดิ์ที่นับถือพระอุมา ในวรรณคดีสันสกฤตเรียกชื่อคัมภีร์หมวดหนึ่งว่า ตันตระอาคมสังหิตา คือ มีพิธีกรรมในลัทธิอันเนื่องด้วยคาถาอาคม, มีการลงอักขระลงเลขลงเส้นเป็นยันตร์ต่าง ๆ ชื่อคัมภีร์หมวดนี้ หากแยกออกมาจะได้ดังนี้ คือ คัมภีร์ตันตระเป็นของนิยายศักดิ์ อาคมเป็นของนิยายไสว และสังหิตาเป็นของนิยายไสวณพ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าลัทธิศักดิ์จะเกี่ยวข้องกับลัทธิไสวนิยายมากกว่าไสวณพนิยาย ทั้งนี้ เทพสูงสุดของลัทธิศักดิ์มักจะเคารพบูชาของพระศิวะทั้งสิ้น ¹⁰ เช่น เทวี ศักติ ทูรคา ปารวตี อุม่า อัมพิกา อปรณกา กาลิเคารี และเชื้อเทพีต่าง ๆ เหล่านี้เป็นชื่อเทพีซึ่งเป็นที่เคารพบูชาในเผ่าต่าง ๆ ต่อมาได้กลายเป็นภาคหนึ่งของชายาพระศิวะ และชื่อต่าง ๆ นี้มีความหมายซึ่งต่างกันออกไป

เทวี หมายถึง เทวีผู้ประเสริฐ
ศักดิ์ หมายถึง พลังซึ่งก่อให้เกิดการสร้าง และพลังควบคุมและจัดระเบียบจักรวาล บางครั้ง ศักติอาจใช้เรียกอวัยวะเพศหญิงที่บูชา โดยพวกที่นับถือศักดิ์

ทูรคาและปารวตี เป็นชื่อแสดงความสัมพันธ์กับภูเขาคิมาลัย ซึ่งเชื่อกันว่า พระแม่ได้ถือกำเนิดจากภูเขาคิมาลัย และชื่อทั้งสองนี้เป็นชื่อของเทพีของพระศิวะ ซึ่งมีอีกชื่อว่า คิริสะ หมายถึง ผู้อาศัยอยู่บนเขา

อุม่าและอัมพิกา มาจากภาษาดราวิเดียน มาจากคำว่า อัมมา แปลว่า แม่ ในความหมายของแม่แห่งจักรวาล (Universal Mother)

อปรณกา หมายถึง เทพีผู้เปลือยกาย ไม่สวมเสื้อผ้า อันเป็นลักษณะพิเศษของพระแม่

กาลิ เป็นเทพที่มีผิวดำ มีลักษณะดุร้าย น่าจะเป็นเทพีของพวกชนพื้นเมืองที่มีผิวดำ แต่กาลิอาจหมายถึง กาล หมายถึง เวลาหรือความตายก็ได้

เคารี เป็นเทพีผิวขาว ผู้อ่อนเยาว์ เป็นสาวพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นที่เคารพของชนชาวมองโกลอยด์

อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายสำคัญของลัทธิศักติ ¹¹ ก็คือ การรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน (Universal Self) เช่นเดียวกับลัทธิอื่น ๆ ในศาสนาฮินดู วิธีทางที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ การทำสมาธิจิต หรือสวคมนต์ สรรเสริญ หรือบูชาเทพอันเป็นตัวแทนของพรหมัน เนื่องจากเชื่อว่าการปฏิบัติ คือทางนำไปสู่การกระตุ้นศักติ (พลังอำนาจสากล) ในตัวบุคคล บุคคลใดทำได้สำเร็จก็สามารถใช้อำนาจจิตที่ซ่อนอยู่ภายในมาประกอบกิจการต่าง ๆ ได้ ซึ่งหลักความคิดความเชื่อนี้ มีต้นเค้ามาจากประเทศอินเดีย และได้ส่งอิทธิพลไปยังประเทศต่าง ๆ ในเขตชมพูทวีป เช่น อัฟกานิสถาน เนปาล เป็นต้น ประเทศเหล่านี้ยังคงพบร่องรอยการนับถือลัทธิศักติ เช่น ในอัฟกานิสถาน ¹² จากการขุดค้นที่ทาปาซาดา กาชนี (Tapa Sardar, Ghazni) ได้พบร่องรอยเทพีทูรดาในปางมหิษาสุรมรทินี ในประเทศเนปาล การนับถือลัทธิศักติค่อนข้างเป็นไปอย่างกว้างขวางจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้จากพิธีทูรดาบูชา (Durga Puja) หรือ ดาไซน์ (Dasain) ซึ่งเป็นพิธีใหญ่ จะประกอบพิธีในเดือนกันยายนหรือตุลาคม เป็นเวลาถึง 9 วัน

สำหรับประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็ยังได้รับอิทธิพลทางศาสนาทั้งศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูจากประเทศอินเดียเช่นกัน ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างมาก จนเป็นศาสนาประจำชาติในปัจจุบัน ศาสนาฮินดู ถึงแม้ว่าจะไม่รุ่งเรืองเท่ากับศาสนาพุทธ แต่ก็พบร่องรอยการนับถือทั่วไป โดยเฉพาะในลัทธิไศวนิกาย เทพเจ้าได้รับการเคารพนับถือในฐานะเป็นชายาของพระศิวะ จากหลักฐานโบราณวัตถุ ¹³ ที่พบในจังหวัดพังงา เป็นประติมากรรมลอยตัวเป็นภาพสลักนูนสูง เป็นสตรีอุ้มเด็กชารุด อาจารย์นันทนา ชุตินวงศ์ ได้เป็นผู้อธิบายไว้ว่า "ครั้งแรกคิดว่าเป็นพระอุมากับชันทกุมาร ส่วนหนึ่งของกลุ่มที่เรียกว่า โสมาสกันทะ (ประกอบด้วยพระอิศวร พระอุมา และสกันทะ) แต่เมื่อได้เปรียบเทียบกับรูปโสมาสกันทะ ที่ทำในอินเดียภาคใต้สมัยราชวงศ์โจฬะและปัลลวะแล้ว พบว่า พระอุมานั้น ปกตินั่งชันเข่าขวา และพระสกันทะก็ประทับบนเข้านั้นหรือประทับนั่งชิดทางด้านขวาของพระอุมา" การทำรูปสตรีที่มีเด็กนั่งอยู่บนเข้านั้นเป็นธรรมดาของรูปเคารพของเทวสตรีกลุ่มหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า มาตฤกา (Matrka)

ปกติเป็น 7 องค์ เรียกว่า Saptamatrkā แต่ละองค์เป็นมเหสีของเทพที่สำคัญในศาสนาฮินดู เช่น มเหศวรี ไวยษณรี พราหมณี อินทราณี เกามารี ฯลฯ มักประทับนั่งชันเข่าซ้าย มีเด็กอยู่บนเขานั้น ปกติทำเป็นชุดทั้ง 7 องค์เรียงกัน แต่ที่ทำเดี่ยวแต่ละองค์ก็มีอยู่มาก นอกจากนี้ ยังพบรูปพระอุม่าอัมพระสกันทะ ทำด้วยหินควอทซ์ สำหรับประติมากรรมรูปเทพีทศรดา มักจะเป็นในปางมหิษาสูรมรรทินี คือเป็นรูปพระอุม่า หรือ ทศรายันเหยียบศัรณะควาย แต่ในปัจจุบัน ได้มีการรับเอาอิทธิพลของลัทธิศักติเข้ามาในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากมีการนับถือพระแม่อุม่า โดยการสร้างเทวสถานพระศรีอุม่าเทวี ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนสีลม กรุงเทพมหานคร จากลักษณะสถาปัตยกรรมของเทวสถาน แสดงถึงอิทธิพลของอินเดียได้อย่างชัดเจน

เทพีทศรดา

การนับถือเทพีจะเป็นไปได้ในหลายรูปแบบ ¹⁴ บางครั้งมีชื่อแตกต่างกันไปตามอายุของเทพีนั่น เช่น ในวัยทารก จะรู้จักกันในนามของ สันธยา อายุ 7 ปี จะเป็นที่รู้จักกันในนามของ จันทิกา อายุ 9 ปี จะเป็นที่รู้จักในนามของ ทศรดา อายุ 10 ปี จะเป็นที่รู้จักในนามของ เคารี อายุ 13 ปี จะเป็นที่รู้จักในนามของ มหาลักษมี และถ้าอายุ 16 ปี จะเป็นที่รู้จักในนามของ ลลิตา เป็นต้น หรือบางครั้งชื่อของเทพีจะได้จากวีรกรรม เช่น ในการทำลายชื่อ มหิษาสูร ทำให้เทพีมีพระนามว่า มหิษาสูรมรรทินี ซึ่งเป็นปางหนึ่งของเทพีทศรดา เรื่องราวของเทพีทศรดาปรากฏในคัมภีร์ศาสนาฮินดูหลายฉบับ ¹⁵ แต่ไม่เคยปรากฏในคัมภีร์พระเวท เพิ่งปรากฏชื่อเทพีทศรดาครั้งแรกในมหากาพย์ภารตะว่าเป็นชายาของพระนารายณ์ บางครั้งก็ปรากฏว่าเป็นชายาของพระศิวะ ในคัมภีร์หริวงค์ กล่าวว่าเทพีทศรดา มีภูเขาวินธัยเป็นที่ประทับ และต่อมาก็ได้รับนามต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น กุมารี กาลี กาลาลี จัณฑิ กาศยาปนี กราลา วิชชา โทศกั และกัณฑรวาลินี นอกจากนี้ ยังปรากฏในคัมภีร์มารกัณฑเทยปุราณะ (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-12) และปรากฏในปุราณะอื่น ๆ อีกหลายฉบับด้วยกัน โดยจะกล่าวถึงเทพีทศรดาว่าอสูรต่าง ๆ มากมาย รวมทั้ง มหิษาสูร ด้วย

ในคัมภีร์วราหปุราณะ (Varaha-Purana) ¹⁶ ได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการประหารมหิษาสูรไว้ดังนี้ คือ วัชณวี ซึ่งเป็นศักดิ์ของพระนารายณ์ ทรงบำเพ็ญสมาธิบนเขามันทร ขณะที่พระนางทรงละสมาธิ ก็บังเกิดรูปสตรีหลายนางออกมาจากร่างของพระนาง และสตรีเหล่านั้นก็เข้าไปเฝ้าพระนาง พระนางก็บำเพ็ญภาวนา นารท (Narada) ได้แลเห็นความงามของพระนาง จึงนำเรื่องความงามของพระนางนี้ไปบอกกัมมหิษาสูร เมื่อมหิษาสูรได้ยิน จึงเกิดหลงรักพระนาง และต้องการอภิเษกกับพระนางให้ได้ ในขั้นแรก มหิษาสูรจึงได้ส่งทูตสวรรค์ไปเฝ้าพระนาง เพื่อให้รู้จักความยิ่งใหญ่และกล้ำหาญของตน และขอให้พระนางยอมรับที่จะอภิเษกด้วย ทูตสวรรค์ได้เล่าถึงประวัติของอสูรว่า "ขณะที่ฤชิสินธุทวิป ซึ่งเป็นบุตรชายของศุปารสว (Suparsva) กำลังบำเพ็ญเพียรอยู่นั้น ได้มีหญิงคนหนึ่งชื่อ มหิษมาตี เป็นธิดาของวิปรจิตติ (Viprachitti) ออกมาเที่ยวเล่นกับเพื่อนที่ภูเขามันทร (Mandara-Parvata) จนกระทั่งมาถึงอาศรมที่สวยงามของฤชี ทำให้เธออยากได้อาศรมนั้น นางจึงแปลงร่างเป็นควายและไล่ขวิดฤชีนั้น ฤชีซึ่งทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงสาปผู้หญิงเหล่านั้นให้กลายเป็นมहिษ (ควายตัวเมีย) เมื่อได้ยินคำสาปแช่ง ทำให้ผู้หญิงเหล่านั้นต่างสำนึกในความผิดของตน ฤชีจึงค่อยคลายโทสะลง และสัญญาว่านางจะคืนร่างเป็นมนุษย์ ต่อเมื่อมहिษมีบุตรเป็นควาย หลายปีผ่านไป ขณะที่มहिษมาตีกำลังกินหญ้าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนรรมทา (Narmda) นั้น เป็นขณะเดียวกับที่ฤชิสินธุทวิปซึ่งเดินทางไปที่นั่น ได้พบเทพธิดาองค์หนึ่งชื่อ อินทุมาตี และได้เกิดหลงรักพระนางขึ้น แต่เนื่องจากไม่สามารถเข้าใกล้พระนางได้ จึงหลั่งอสุจิลงไปในแม่น้ำนรรมทา ดังนั้น เมื่อมहिษมาตีได้ดื่มน้ำนั้น เข้าไปจนเกิดตั้งครรภ์ขึ้น และคลอดลูกออกมาเป็นมหิษาสูร" นอกจากจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับมหิษาสูรแล้ว ทูตสวรรค์ยังได้กล่าวสรรเสริญความฉลาดและความกล้ำหาญของมหิษาสูรอีกด้วย เมื่อชย (Jaya) ผู้ติดตามเทวีได้ฟังดังนั้น ก็ได้บอกกับทูตของมหิษาสูรว่า จะไม่มีผู้ใดมาแต่งงานกับสตรีบนเขามันทรนี้ได้ ขอให้ทูตกลับไป หลังจากทูตกลับไปแล้ว นารทจึงได้เข้าไปเฝ้าเทวี และแจ้งให้พระนางทรงทราบว่า มหิษาสูรนั้นได้ชัยชนะต่อเทวดาทิ้งปวงแล้ว และกำลังเดินทางมาเพื่อจะจับพระนางไปให้ได้ ต่อจากนั้น มหิษาสูรก็เดินทางมาพร้อมกับบริวาร เพื่อจะ

มาต่อสู้กับพระเทวี ดังนั้น เทวีพร้อมด้วยบริวาร ซึ่งเป็นสตรีก็ได้เข้าต่อสู้กับกองทัพของมหิษาสูร และได้ทำลายพระอสูรอย่างยับเยิน

ในวามนปุราณะ (Vamana-Purana) ¹⁷ ได้กล่าวถึงเรื่องราวตอนประหารมหิษาสูรว่า " เทวดาทั้งหลาย ซึ่งพ่ายแพ้มหิษาสูรได้ทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของพวกตนไปด้วยรึบร้อน พร้อมกับพระพรหม ซึ่งเป็นหัวหน้าของพวกตน เพื่อจะไปขอความช่วยเหลือจากพระนารายณ์ เมื่อบรรดาเทวดาได้ฟ้องร้องเสร็จสิ้นแล้ว พระนารายณ์จึงทรงสั่งให้บรรดาเทพทั้งหลาย รวมทั้งพระพรหมให้เปล่งแสงแห่งความโกรธออกจากพระเนตร ก่อให้เกิดภูเขาลูกหนึ่ง มีรัศมีเจิดจ้า พร้อมกันนั้นก็ปรากฏร่างของเทพีกาตยานี (Katyani) เสด็จออกมา พระนางมีแสงสว่างดุจพระอาทิตย์พันดวง มี 3 เนตร พระเศียรสีดำสนิท และมี 18 กร บรรดาเทพทั้งหลายได้ประทานอาวุธแก่พระนาง พระอิศวรประทานตรีศูล พระนารายณ์ประทานจักร พระวรุณประทานสังข์ พระอัคนีประทานลูกศร พระอินทร์ประทานวัชระ (สายฟ้า) ท้าวกุเวรประทานกระบอง พระพรหมประทานลูกประคำ และหม้อน้ำ พระกาลประทานดาบ และโล่ พระวิศ्वกรรมประทานขวานและอาวุธอื่น ๆ หิมวันประทานสิงโต และเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ก็ได้ประทานอาวุธชนิดต่าง ๆ และเครื่องประดับ เมื่อนางกาตยานีทรงได้รับอาวุธและพรจากเทพเจ้าทั้งปวงแล้ว ก็ได้เสด็จไปยังเขาวินธัย (Vindhya) ณ ที่นั้น อสูรสองตน คือ ฉันทะ และมุนทะ (Chanda & munda) ได้เห็นนางก็ชื่นชมในความงามนั้น จึงไปเล่าให้มหิษาสูรฟังเกี่ยวกับเทพธิดาที่มีสิริโฉมงดงามที่สุด ซึ่งประทับอยู่บนภูเขาวินธัย เมื่อได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับความงามนั้นแล้ว มหิษาสูรใคร่ได้นางมาเป็นชายา จึงตัดสินใจที่จะไปพบนาง โดยบัญชาให้กองทัพของตนหยุดก่อน แล้วตนเองก็เดินทางไปยังภูเขานั้น เมื่อใกล้จะถึงพลับพลาที่ประทับของพระนาง จึงส่งทุนทุภี (Dundubhi) ลูกชายของมายา (Maya) ให้ไปทูลเทวีว่า มหิษาสูรได้มาถึงแล้ว เมื่อทุนทุภีได้เข้าเฝ้าพระนางและทูลว่า " ข้าแต่พระนางผู้บริสุทธิ์ ข้าพเจ้า คือ ทูตที่อสูรได้ส่งมา " กาตยานีตอบว่า " เจ้าจงเข้ามาใกล้ ๆ เถอะ เจ้าไม่ต้องเกรงกลัวอะไรทั้งสิ้น และเจ้าจงพูดความจริง " ทุนทุภีได้ฟังดังนั้นจึงทูลว่า มหิษาสูร ซึ่งเป็นหัวหน้าของอสูรทั้งหลายได้มีชัยชนะแก่เทพเจ้าทั้งปวงแล้ว เทพเจ้าเหล่านั้นหมดอำนาจและไม่สามารถช่วยเหลือผู้ใดได้อีก มหิษา

สุรเท่านั้นได้ครอบครองสามโลก มหิสาสุรจึงเป็นทั้งพระอินทร์ พระรุท และพระสุริยะไปพร้อมกัน มหิสาสุรนี้ คือ เทพเจ้าองค์เดียวของจักรวาล เพราะฉะนั้น มหิสาสุรมายังภูเขาลูกนี้ก็เพื่อที่จะพระนางมาเป็นชាយา พระเทวีได้ฟังดังนั้นจึงกล่าวว่า "เป็นความจริงที่ว่ามหิสาสุรเป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ชนะทั้งไตรภพ และข้าพเจ้าก็ยินดีที่จะเป็นชายาของนายท่าน แต่ว่าเป็นประเพณีของตระกูลข้าพเจ้าจะต้องให้บุตรสาวสู้รบกับผู้ที่จะเป็นสามี และผู้ที่จะเป็นสามีนั้นต้องมีชัยชนะต่อข้าพเจ้าก่อนที่จะมีการอภิเษกสมรส ประเพณีที่วุ่นนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นก่อนที่ข้าพเจ้าจะตกเป็นชายาของนายท่าน นายของท่านจะต้องมีชัยชนะต่อข้าพเจ้าก่อน" เมื่อทนต์ได้ฟังดังนั้นก็กลับไปเล่าให้มหิสาสุรฟังถึงการตัดสินใจของพระนาง มหิสาสุรจึงได้ยกกองทัพไปต่อสู้กับพระนาง บรรดาเทพทั้งหลายเป็นห่วงว่าพระนางจะสู้ไม่ได้ เนื่องจากมหิสาสุรได้รับพรจากพระอิศวรว่า "จะไม่มีผู้ใดทำอันตรายได้" จึงให้นางกาดยานีใส่เกราะ เพื่อให้พ้นอันตรายจากอาวุธของมหิสาสุร แต่พระนางไม่ยอมใส่ อย่างไรก็ตาม พระนารายณ์ก็ประทานเสื้อเกราะให้แก่พระนาง และขอให้พระนางใช้เสื้อเกราะนี้ เพื่อป้องกันตัวเองจากศาสตราวุธทั้งหลาย

เมื่อพระนางทราบว่า กองทัพของอสูรใกล้เข้ามา พระนางก็ชิงสายธนู พาดลูกศรยิงไปยังกองทัพอสูร นอกจากนี้ พระนางก็ใช้อาวุธอื่น ๆ ว่าอสูรตายเป็นจำนวนมาก โดยพระนางทรงสิงห์เป็นพาหนะ พระนางทรงถือวีณา (Vina) และกลองสองหน้า และเริ่มบรรเลงอย่างสนุกสนาน ไม่ว่าพระนางจะเคลื่อนไหวไป ณ ที่ใด ก็จะมีเสียงดนตรีชนิดต่าง ๆ พวกภูติผีปีศาจทั้งหลายก็จะขานรับดนตรีนั้น ๆ พร้อมทั้งร่ายรำไปตามจังหวะ ส่วนสิงห์ที่เป็นพาหนะของพระนางนั้นก็กระโดดไปบนซากศพของพวกอสูรที่นอนตายเกลื่อนนั้น เมื่อมหิสาสุรได้เห็นพวกของตนล้มตายเช่นนั้น ก็เข้าต่อสู้กับพระนางตัวต่อตัว พระนางกาดยานีเองก็ต้องการที่จะสู้รบอยู่แล้ว จึงประทับนั่งบนหลังสิงห์ จึงเกิดการต่อสู้กันตัวต่อตัวอย่างดุเดือด เป็นผลให้ยอดภูเขานั้นแตกกระจายภายใต้ฝ่าเท้าทั้งสอง ทั้งพื้นดินและพื้นน้ำสั่นสะเทือนเลื่อนลั่น รวมทั้งเมฆหมอกก็ปกคลุมไปหมด อย่างไรก็ตาม พระนางใช้อาวุธต่าง ๆ อย่างไรผลครึ่งแล้วครึ่งเล่า ถึงแม้ว่าพระนางจะสามารถใช้บ่วงบาศ ซึ่งพระวรุณประทานนั้น รัศเฆาของมหิสาสุร แต่ด้วยพลกำลังและกบิเท้าของมหิสาสุร ก็ทำให้

หลุดพ้นจากบ่วงบาปได้ เมื่อพระนางฟาดด้วยสายฟ้า อสุรก็แปลงร่างให้มีขนาดเล็ก เพื่อที่จะให้สายฟ้าผ่านตัวไป และไม่เป็นอันตรายแต่อย่างใด เมื่อการต่อสู้ดำเนินไป เป็นเวลานาน พระนางกาตยานีก็ลงจากสิงห์ซึ่งเป็นพาหนะของพระนาง แล้ว กระโดดขึ้นไปบนหลังมโหฬารแล้วกระโดดบาทลงไปในคิระมะมโหฬาร ทำให้มโหฬาร สลบบนพื้นนั้นเอง แล้วพระนางจึงใช้ดาบตัดคิระมะอสุรทันที ทำให้มโหฬารร้องอย่าง เจ็บปวดและถึงแก่ความตายในที่สุด

ในคัมภีร์ปัทม ปุราณะ (Padma-Purana) ได้กล่าวถึงเทวีทรงข้ามหิสาสุร ว่า การข้ามหิสาสุรนั้น ถือเป็นการเปรียบเทียบระหว่างความโง่เขลาได้ถูกประหาร โดยชญาตึกติ ซึ่งหมายถึงความชาญฉลาดนั่นเอง ซึ่งเรื่องนี้ยังอาจหมายถึง การ เคารพบูชาเทวีแทนการบูชาควาย ในบรรดาชนเผ่าดั้งเดิมในประเทศอินเดียก็ได้

คัมภีร์มาร์กัณฑะปุราณะ (Markandeya-Purana) กล่าวถึงกำเนิดของ เทพiturca ไว้ว่า มีราชายักษ์ตนหนึ่งมีนามว่า มหิষ ได้ยกทัพมารบกับพวกเทวดาจน ได้รับชัยชนะ และได้รับสมบัติของเหล่าเทวดาไปจนหมดสิ้น จนพวกเทวดาเหล่านั้น ไปขอความช่วยเหลือจากพระพรหมและพระศิวะ แต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ พวกเทวดาจึงพากันไปหาพระวิष्ณู พระวิष्ณูได้ทราบเรื่องราวก็ทรงพิโรธมาก จึง ปลดปล่อยแสงแห่งความพิโรธออกมา และปรากฏเป็นร่างของสตรีนาม มหามายา พวก เทวดาทั้งหลายได้ช่วยกันเปล่งแสงแห่งความโกรธไปยังร่างของนาง ทำให้ร่าง ของนางสุกสว่างรุ่งโรจน์ดุจกองไฟกองใหญ่ เปรียบเหมือนภูเขาสว่างไฟ และแล้ว เทวดาเหล่านั้นก็ได้จัดหาอาวุธต่าง ๆ ให้แก่นาง เมื่อได้รับอาวุธแล้ว นางก็เปล่ง เสียงนำกล้ว แล้วทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้า เพื่อข้ามหิสาสุรจนสำเร็จ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เทพiturca เป็นภาคหนึ่งของชายาพระศิวะ ส่วนในภาค อื่น ๆ ¹⁸ เช่น พระอุมา ปารวตี (ภาพที่ 9) นั้น จัดเป็นภาคปกติซึ่งทำหน้าที่ เป็นชายาของพระศิวะในปางสงบเท่านั้น ส่วนภาคที่มีนามว่า ทูรคา นี้จัดเป็นนิกรบ ที่เกรียงไกรมากและยังแบ่งเป็นภาคย่อย ๆ อีกหลายภาค เมื่อปราบปรามอสูรต่าง ๆ ที่มาคุกคามและก่อให้เกิดความวุ่นวายแก่อสูรและเทวดา เทพiturca ได้ชื่อว่าเป็นผู้ ปลดปล่อยความทุกข์และประทานความสุขสงบแก่ปวงมนุษย์และเทวดา โดยเทพิ ทูรคาจะแบ่งภาคเป็นย่อย ๆ หลายสิบภาค เพื่อปฏิบัติหน้าที่ปราบปรามผู้ประพฤติชั่ว และปกป้องผู้ประพฤติดี เทพiturca จึงได้รับชื่อต่าง ๆ มากมายตามหน้าที่ที่ได้รับ

มีการบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบของเจ้าแม่ทศรา ผู้ซึ่งเป็นชายาแห่งพระศิวะไว้ในคัมภีร์อุตร-กามิกาคัม (Uttara-Kamikagama) ^{1๐} ไว้ดังนี้

เทพีทศราจะมี 3 เนตร ประทับยืน 3 แบบ คือ สมภังค์ ทวิภังค์ และตรีภังค์ มีพระอุระอวบ พระโสภณอันสมบูรณ์ สวมกรณทมงกุฏ ^{2๐} และเครื่องประดับมากมาย จะประทับยืนบนดอกบัวและประทับยืนเหนือเศียรของอสูรควาย หรือประทับนั่งบนหลังสิงห์ จะมีพระกรตั้งแต่ 2, 4, 6 หรือ 8 กร

ถ้ามี 2 กร จะถือตรีศูลและขมวดเชือก หรือถือกระຈก และดอกบัวสีฟ้า

ถ้ามี 4 กร จะถือบ่วง ขอสับข้างใน 2 กรหลัง ส่วน 2 กรหน้าจะทำปางประทานพร และปางประทานอภัย

ถ้ามี 8 กร จะถือสังข์ จักร ตรีศูล ลูกธนู คันศร ดาบ โล่ และบ่วง

คัมภีร์ปุราณะหลายฉบับ ได้กล่าวถึงรูปแบบของเทพีทศราในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็นกลุ่มย่อย ๆ ดังนี้

นว-ทศรา หมายถึง กลุ่มเทพี 9 รูป เป็นกลุ่มที่ได้รับความนิยมสร้างขึ้นเป็นรูปเคารพของผู้ที่นับถือลัทธิศักติ มีคัมภีร์หลายฉบับกล่าวถึงรูปแบบของนว-ทศรา แตกต่างกันไปดังนี้

คัมภีร์สกันทยามัลละ (Skandyaamalla) ได้บรรยายเกี่ยวกับนว-ทศราไว้ว่าเทพีทั้ง 9 รูปนี้จะประดิษฐานตามทิศทั้ง 8 และองค์ที่ 9 ประดิษฐานตรงกลาง ซึ่งคงจะหมายถึง ทิศเบื้องบน เทพีทศราองค์กลางดังกล่าวมีถึง 18 กร พระอุระและพระโสภณอวบใหญ่ และตกแต่งด้วยเครื่องประดับมากมาย หัตถ์ซ้ายทั้ง 8 ถือปอวยพมของอสูร โล่ กระดิ่ง กระຈกเงา ธนู ธง กลองสองหน้า ขมวดเชือก หัตถ์ซ้ายหน้าทำปางตรรชนี หัตถ์ขวาถือศักติ ฆ้องคะ (ลีว) ศูล (3 ง่ามเป็นแท่งเหล็ก 3 แท่งมีปลายแหลมคม เสียบอยู่กับด้ามถือไม้) วิษระ (สายฟ้า) สังข์ (เป็นหอยแซงก์ ซึ่งมักพบในหัตถ์ของพระวิษณุ) อังกฤษะ (ขอสับข้าง) จักร และท่อนเหล็ก ส่วนเทพีทศราอีก 8 องค์ มีเพียง 16 กร มีชื่อต่าง ๆ ดังนี้ คือ รุท-ฉันทา ประฉันทรา ฉันทมรา ฉันทนยาภา ฉันทา ฉันทาวดี ฉันทรูปา อติฉันทรา และอุครฉันทา วรรณะของเทพทศราองค์กลางเป็นสีแดงเพลิง ส่วนอีก 8 องค์จะเป็นสีเหลือง แดง ดำ ฟ้า ขาว เทา เหลืองทอง และชมพู เทพีทศรา

องค์กลางจะประทับนั่งทำอาสิธาสนะบนหลังสิงห์ ถือปอยผมของอสุราร่างมนุษย์ที่โผล่
ออกมาจากอสุรควายที่ถูกตัดหัว ส่วนเทพีทุรคาอีก 8 รูป จะประทับนั่งบนรูปทรง
เหมือนดอกบัว

ในอาคม ได้บรรยายรายละเอียดของนว-ทุรคาว่ามี 9 องค์ดังนี้

1. นิลกันฐ (Nilkanthi)
2. เกษมงกริ (Kshemankari)
3. หรสิทธี (Harasiddhi)
4. รุทราภะ-ทุรคา (Rudramsa-Durga)
5. วน-ทุรคา (Vana-Durga)
6. อัคนี-ทุรคา (Agne-Durga)
7. ชย-ทุรคา (Jaya-Durga)
8. วินชวาลิ-ทุรคา (vindhyavasi-Durga)
9. ริปุมาริ-ทุรคา (Ripumari-Durga)

เทพีทุรคาทั้ง 9 องค์นี้ จะมีลักษณะรูปแบบและหน้าที่ซึ่งแตกต่างกันดังนี้

นิลกันฐ	รูปแบบ มี 4 กร ทรงถือตรีศูล โลหะ หม้อน้ำ หัตถ์ ที่เหลื่อแสดงปางประทานพร หน้าที่ ประทานความมั่งคั่งและความสุขแก่ผู้นับถือ
เกษมงกริ	รูปแบบ มี 4 กร ทรงถือตรีศูล ดอกบัวและหม้อน้ำ หัตถ์ที่เหลื่อแสดงปางประทานพร หน้าที่ ประทานสุขภาพพลานามัยแก่ผู้นับถือ
รุทราภะ-ทุรคา	รูปแบบ มี 4 กร 2 เนตร จวี (ผิว) สีดำ ทรงอาภรณ์สีแดง สวมมงกุฏทรงกระบอก เครื่องประดับทำด้วยทองคำฝังทับทิม ทรง ถือตรีศูล คานยาว สังข์ จักร ทรงสิงห์ เป็นพาหนะ มีพระอาทิตย์และพระจันทร์ ประกอบอยู่ 2 ข้าง

วน-ทูลคา

รูปแบบ มี 8 กร ทรงถือสังข์ จักร ดาบยาว โล่ห์
ลูกศร ธนู และศูล ส่วนหัตถ์ที่เหลือแสดง
ท่าดรรชนีมุทรา (Tarjani Pose)
มีฉวี (ผิวกาย) สีเขียวใสเหมือนแก้ว

อัคนี-ทูลคา

รูปแบบ มี 3 เนตร 8 กร ทรงถือจักร โล่ห์
ลูกศร ดาบยาว บ่วงบาศ และขอสืบข้าง
อีก 2 หัตถ์ที่เหลือ หัตถ์หนึ่งแสดงปาง
ประทานพร อีกหัตถ์หนึ่งแสดงดรรชนีมุทรา
พระฉวีผุดผ่องดังแสงสว่าง ทัดจันทร์เสี้ยว
เป็นปิ่นเหนือศิราภรณ์ ทรงสิงโตเป็น
พาหนะ มีลักษณะดุร้าย มีนางฟ้าถือดาบ
และโล่ห์ อยู่ 2 ข้าง

ชย-ทูลคา

รูปแบบ มี 4 กร 3 เนตร ทรงถือสังข์ จักร
ดาบยาว และตรีศูล พระฉวีสีดำ ทรงทัด
จันทร์เสี้ยวเป็นปิ่นเหนือศิราภรณ์เช่นเดียวกับ
อัคนี-ทูลคา ทรงสิงห์เป็นพาหนะ

หน้าที่ ประทานความสำเร็จให้กับผู้ที่นับถือพระนาง

วินธวาลี-ทูลคา

รูปแบบ มี 4 กร 3 เนตร ทรงถือจักร สังข์ สอง
กรที่เหลือทรงแสดงปางประทานพร และ
ปางประทานอภัย ทรงทัดจันทร์เสี้ยวเป็นปิ่น
ทรงเครื่องประดับได้แก่ กุณฑล (ต่างหู)
ฮาระ (สร้อยคอสายสั้น ๆ) และเครื่อง
ประดับอื่น ๆ จะมีพระอินทร์และเทพเจ้า
องค์อื่น ๆ เป็นบริวารอยู่โดยรอบ และ
สิงโตซึ่งเป็นพาหนะจะยืนอยู่ข้าง ๆ

รูปมาร-ทูลศา รูปแบบ มี 2 กร หัตถ์ขวาข้างหนึ่งถือตรีศูล
 อีกข้างหนึ่งแสดงปางตรรชนมุทรา มี
 พระฉวีสีแดงมองดูน่าเกรงขาม
 หน้าที สำหรับผู้ที่นับถือเทพองค์นี้ เชื่อกันว่าถ้า
 สวดมนต์สรรเสริญพระนางครบ 10,000
 รอบ และตั้งใจเป็นสมาธิระลึกถึงพระ
 นางแล้ว ก็สามารถทำลายล้างศัตรูหรือ
 บรรเทาได้

รูปแบบของเทพีทูลศาได้มีการบรรยายไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ หลายฉบับด้วยกันซึ่ง
 บางรูปก็เป็นแบบที่นิยมทำเป็นจิตรกรรม (ภาพที่ 10) และประติมากรรม (ภาพ
 ที่ 11) เพื่อใช้ในพิธีกรรมของผู้นับถือศาสนาฮินดูลัทธิไวศณิกาย และลัทธิศกติ แต่
 ในบางรูปแบบที่บรรยายไว้ในคัมภีร์ก็ไม่ได้ได้รับความนิยม และไม่เคยปรากฏเป็นรูป
 ประติมากรรมก็มี โดยปกติเทพีทูลศาเป็นเทพีนับรบที่เกรียงไกรและมีหน้าที่สำคัญ คือ
 ปราบอสูรที่มาคอยก่อความสงบสุขของมวลมนุษย์และเทวดา และได้ทำการปราบ
 อสูรต่าง ๆ อย่างมากมาย จึงได้รับชื่อต่าง ๆ กัน ตามชื่ออสูรที่ปราบได้ ²¹ แต่ชื่อ
 เสียงที่โด่งดังที่สุดนั้นได้รับคอนปราบอสูร 2 คน คือ สุมภะ (Sumbha) ซึ่งเป็น
 ราชายักษ์ และนิสุมภะ (Nisumbha) ทหารเอก (ภาพที่ 16) ความที่ได้
 บรรยายเอาไว้ในมาร์กนเดยาปุราณะ (Markandeya-Purana) โดยสุมภะจะ
 แปลงร่างเป็นอสูรควายและได้ชื่อว่า "มคิษาสูร" เมื่อเทพีทูลศารามมคิษาสูรได้จึง
 ได้รับนามว่า "มคิษาสูรมรรคินี" (Mahishasuramarddani) หลังจากนั้นโลกจะ
 เข้าภาวะอดอยากเป็นเวลา 100 ปี ไม่มีกระทั่งน้ำสักหยด จนกว่าจะมีผู้สวดมนต์
 ถือนวอน พระนางจึงจะปรากฏกายลงมาในภาคของปารวตี เพื่อช่วยเหลือนมนุษย์
 จากความอดอยาก

โดยทั่วไป เทพีทูลศา มักจะมี 4 กร 8 กร หรือมากกว่านั้น ²² มี 3 เนตร
 พระฉวีสีดํา มีพระวรกายสง่างาม พระอุระใหญ่ ด้านพระชงฆ์ (ด้านขวา) อวน
 พระโสณี (ตะโพก) ผาย ทรงอาภรณ์สีเหลือง พระเศียรทรงกรัณทงกฏ หัตถ์
 ขวาข้างหน้าแสดงปางประทานอภัย ด้านหลังทรงจักร หัตถ์ซ้ายด้านหน้าแสดงปาง
 ภูฏกะ ด้านหลังทรงสังข์ ในรูปลักษณะเช่นนี้โดยมากมักจะยืนอยู่บนฐานดอกบัวเรียกว่า

ปัทมาสนะ หรือบางครั้งจะขึ้นเหยียบอยู่บนศรหะควาย หรือประทับนั่งบนหลังสิงโต มี
สังวาลย์เป็นนาค มีผ้าแดงบนพระอุระ สำหรับอาวุธประจำพระองค์มักจะพบได้มาก
มาย เช่น

1. ตรีศูล	2. จักร
3. สังข์	4. หอก
5. ท่อนเหล็ก	6. ดาบยาว
7. ธนู	8. บ่วงบาศ
9. กระบอกลูกศรและลูกศร	10. โล่
11. วิชระ	12. กลอง
13. ลูกประคำ	14. อาวุธอื่น ๆ

ในคัมภีร์มารกัณฑะปุราณะ (Markandeya-Purana) ได้กล่าวถึงรูปแบบ
แบบสำคัญของเทพีทศบาลางมหิษาสุมรรทินีไว้หลายรูปแบบ แต่ที่มีปรากฏในงาน
ประติมากรรมมีเพียง 10 ปาง ซึ่งแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับการปราบมหิษาสุมรรทินี
ลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง ดังนี้

1. ทศบาล (Durga) ในปางนี้ เทพีรับทูตที่ชื่อ ฉันทะ และมณฑะ
(Chanda & Munda) ผู้นำข่าวความงามของเทพีไปบอกกับราชายักษ์ชื่อ สุมภะ
(Sumbha) สุมภะจึงไปขอแต่งงานกับพระนาง
2. ทศบุชา (Dasabhuja) ปางนี้พระนางมี 10 กร ซึ่งได้ทำลาย
กองทัพของสุมภะ โดยมีหัวหน้าชื่อ ชรรณโกลนะ
3. สิงหาหินี (Singhavahini) ปางนี้ ทรงสิงห์เป็นพาหนะ มี
4 กร ได้ต่อสู้กับฉันทะและมณฑะ และได้ทรงดื่มเลือดของหัวหน้าอสูร
4. มหิษามรรทินี (Mahisamardini) ปางนี้ เทพีทรงฆ่ามหิษาสุมรรทินี
หรืออสูรควาย มี 8 กร หรือ 10 กร
5. ชคัททริ (Jagaddhatri) เป็นมารดาของโลก ทรง
ทำลายกองทัพของอสูร ทรงอาภรณ์สีแดง ประทับบนหลังสิงห์มี 4 กร คล้ายกับปาง
สิงหาหินี แต่จะแตกต่างกันที่อาวุธประจำพระองค์เท่านั้น ในขณะที่ปางสิงหาหินี
ทรงถือหอกและดาบ หัตถ์อีกสองข้างแสดงปางประทานพร แต่ในปางชคัททริ

อาวุธประจำพระองค์จะทรงถือสังข์ จักร คันธนู และลูกศร

ทั้ง 5 ปาง ซึ่งกล่าวมาแล้วนี้ จะเป็นลักษณะที่สง่างาม สุภาพ และอ่อนโยน

6. กาลีหรือเจ้าแม่กาลี ในปางนี้ ได้แสดงการต่อสู้กับยักษ์ที่ชื่อ "มธู" ซึ่งยักษ์ตนนี้ไม่มีผู้ใดสามารถฆ่าได้ เนื่องจากเมื่อเลือดของยักษ์ตกถึงพื้นดินจะปรากฏร่างยักษ์ตนใหม่เกิดขึ้นทดแทน ดังนั้น พระนางจึงต้องดื่มเลือดของยักษ์ เพื่อไม่ให้ตกถึงพื้นดิน จึงทำให้สามารถฆ่ายักษ์ได้ในที่สุด ลักษณะของเจ้าแม่กาลีจะมี ผิวกายสีดำ มี 4 กร ทรงถือดาบ และศีรษะอสูร อีก 2 กรทรงแสดงปางประทานพรแก่ผู้ที่เคารพนับถือ หรืออาจจะถือดาบ โລ้ห์ บาตร และถ้วย ทำด้วยกะโหลก ในบางลักษณะจะมี 8 กร มีพระวรกายอวบอ้วน ถือจักร สังข์ คทา หม้อน้ำ ไม้ตีพริก ขอสับข้าง เขือก และวัชระ เครื่องประดับของพระนางมักจะสวมต่างหูที่เป็น ชากศพ สวมสร้อยคอทำด้วยกะโหลก เข็มขัดทำด้วยนิ้วมือมนุษย์ที่ตายแล้ว มีลิ้นห้อยออกมาจากปาก ตาแดง หน้าและหน้าอกเต็มไปด้วยรอบเลือดเกราะเกรียง ทรงยืนขาเดียว อีกขาหนึ่งเหยียบอกพระสวามี เนื่องจากพระนางทรงสนุกสนานว่าเรื่งกับชัยชนะที่มีต่อ "มธู" จึงยกพระบาทขึ้นกระแทกพื้นโลก ทำให้เทวดาและมนุษย์บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก เทวดาทั้งหลายจึงไปทูลพระอิศวรหรือพระศิวะ ผู้ทรงเป็นพระสวามีให้มาห้ามปราม ทำให้เจ้าแม่กาลีทรงละอายไม่กล้ากระแทกลงไปอีก จึงทำให้โลกสงบสุขต่อไป

7. มุกตเกสี (Muktakesi) ทรงทำลายกองทัพอสูร ปางนี้คล้ายกับปางเจ้าแม่กาลี ทรงมี 4 กร ทรงถือดาบ และหมวกทรงสูง ป้องกันอาวุธในหัตถ์ซ้าย หัตถ์ขวาแสดงปางประทานพร

8. ตารา (Tara) ปางนี้ พระนางได้ฆ่าอสูรชื่อ สุมภะ ทรงถือศีรษะของอสูรไว้ในหัตถ์ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งทรงถือดาบ แต่ในปางนี้ นางตาราไม่ได้เป็นองค์เดียวกันกับชายาของพระพหูสบัติหรือนางตารา ชายาของอสูร

9. ชินนามุสตะกะ (Chinnamustaka) ปางนี้ฆ่าอสูรชื่อ นิสุมภะ ซึ่งเป็นทหารเอกของสุมภะ ปางนี้จะมีลักษณะเป็นสตรีที่งดงาม เปลือย สวมพวงมาลัยหัวกะโหลก ยืนเหยียบอยู่บนพระสวามีของพระนางเอง

10. ชคทเคารี (Jagadagauri) คือ สตรีผู้มีผิวสีเหลือง ปางนี้เป็นปางที่ได้รับความนิยมทั้งได้รับการขอบคุณ และการสวดมนต์สรรเสริญจากมนุษย์และเทพยดาทั้งหลาย ลักษณะของปางนี้พระนางจะมี 4 กร ทรงถือคทา จักร สังข์ และดอกบัว

การทำประติมากรรมเทพีทศรา นอกจากจะเป็นปางปราบอสูรควายแล้ว ยังพบว่ามีปางอื่น ๆ อีกหลายปาง ซึ่งมีบรรยายไว้ในคัมภีร์ปุราณะหลายฉบับ รูปแบบที่ควรกล่าวถึงมีดังนี้

1. ประดิยังคิระ (Pratyangira) หมายถึง ผู้มีสัดส่วนงดงาม ในปางนี้ไม่นิยมทำเป็นประติมากรรม แต่ในตอนกลางคืนจะมีพระผู้ประกอบพิธีจะสวมเสื้อสีแดง เอาดอกไม้แดงมาบูชา เอาเหล้ามาถวาย และเอาเนื้อสัตว์แช่เหล้ามาเผาไฟให้ไหม้ โดยนัยว่าเนื้อสัตว์นั้นเปรียบเสมือนเนื้อของศัตรู

2. อันนปurna (Annapurna) หมายถึง ผู้อิ่มด้วยอาหาร จะปรากฏกายในรูปของสตรีทั้งงาม ประทับยืนบนดอกบัว หัตถ์หนึ่งถือขามข้าว อีกหัตถ์หนึ่งถือช้อน ในปางนี้ คิวจะปรากฏกายเป็นนักบวชมารับบริจาคอาหารจากนาง ปางนี้ชาวบ้านจะนิยมมีไว้บูชา โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่นับถือเทพีปางนี้จะไม่ขาดแคลนอาหาร

3. คเณศชนนี (Ganesajananī) หมายถึง มารดาของพระคเณศ ปางนี้จะอุ้มกุมารไว้ในวงแขน

4. กฤษณะกระระ (Krishnakrara) หมายถึง ปางอุ้มพระกฤษณะในวัยเด็ก เนื่องจากตอนพระกฤษณะต่อสู้กับนาคกาลิยะในแม่น้ำยมุนา และถูกนาคกัด จึงเรียกให้ทศราช่วย นางทศราจึงอุ้มพระกฤษณะขึ้นจากน้ำและรักษาแผลให้

อย่างไรก็ดี นอกจากการทำประติมากรรมแล้ว ยังนิยมวาดภาพจิตรกรรมรูปเทพีทศราด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าจะไม่แพร่หลายเท่ากับการทำประติมากรรม แต่ก็เป็นการแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของลัทธิศักติ²³ โดยเฉพาะในประเทศเนปาล ซึ่งจะได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ในบทต่อไป

เชิงอรรถท้ายบทที่ 3

- 1 Gopinatha Rao, T.A., Element of Hindu Iconography , Vol.I part II (Delhi : Motilal Banarsedass, 1958), p.327.
- 2 "เทว" (น.) เทวดาผู้หญิง นางพญา นางกษัตริย์ (ป) ผู้ที่ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493.
- 3 เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, สัทธิตของเพ็ญ (พระนคร : วิจารณ์ รุ่งเรืองรัตน์, 2500) , หน้า 156.
- 4 John Marshall, Mohenjo-Daro and The Indus Valley Civilization (London : 1931), p.51.
- 5 G. Glotz, Aegean Civilization (London : 1925). p.245.
- 6 พเยาว์ นาคเวก, เทพธิดาในเอเชียอาคเนย์ (วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 25) , หน้า 8.
- 7 ผาสุข อินทราวุธ, รูปเคารพในศาสนาฮินดู (กรุงเทพฯ : มหา- วิทยาลัยศิลปากร, 2522) , หน้า 25.
- 8 เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, เรื่องเดิม, หน้า 155.
- 9 เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.
- 10 พเยาว์ นาคเวก, เรื่องเดิม, หน้า 9-10.
- 11 ผาสุข อินทราวุธ, เรื่องเดิม, หน้า 64.
- 12 Norman Hammond, South Asian Archaeology (London : 1973), p.202-213.
- 13 พเยาว์ นาคเวก, เรื่องเดิม, หน้า 57-60.
- 14 ุรายนละเขียนคิน T.A. Gopinatha Rao, Ibid.
- 15 พเยาว์ นาคเวก, เรื่องเดิม, หน้า 13.
- 16 ุรายนละเขียนคิน T.A. Gopinatha Rao, Ibid.
- 17 Ibid, p.350-354.

- 18 พเยาว์ นาคเวก, เรื่องเดิม, หน้า 18.
- 19 อูรายละเียคใบ T.A. Gopinatha Rao, Ibid.
- 20 กรมหมงกฎ คือ หมวกรูปชามคว่ำ เป็นหมวกที่เทวดาทัวไปสวมใส่ เป็นหมวกที่แสดงถึงความต่ำศักดิ์ เป็นหมวกของเทพที่ทัวไปด้วย ซึ่งบางทีก็พบว่ากษัตริย์นิยมสวมเช่นกัน
- 21 อูรายละเียคใบ T.A. Gopinatha, Ibid.
- 22 พเยาว์ นาคเวก, เรื่องเดิม, หน้า 22-25.
- 23 Pal, Pratapaditya, The Arts of Nepal, Part II (Netherlands : 1978), p.89.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 4

พิธีกรรมในศาสนาฮินดูในการบูชาเจ้าแม่ทุรคา

คะโซบหรือการบูชาเจ้าแม่ทุรคา (Dasain or Durga Puja) พระแม่แห่งจักรวาลผู้ทรงมีชัยชนะเหนืออสูร ซึ่งจะมีการบูชาพระแม่ในเดือนกันยายน ในเทศกาลนี้จะเป็นเทศกาลบูชาที่ยิ่งใหญ่ เมื่อเทียบกันแล้วคล้ายกับเทศกาลคริสมาสต์ของตะวันตก ซึ่งถือเป็นฤกษ์หรือช่วงเวลาที่น่ายินดีประจำปี จะมีการฉลองกันโดยทั่วไปทุกชนชั้น ไม่ว่าวรรณะใดก็ตาม เป็นเวลาถึง 2 สัปดาห์ เริ่มจากคืนพระจันทร์เต็มดวงหรือคืนวันเพ็ญของเดือนกันยายนหรืออาจจะเป็นต้นเดือนตุลาคมก็ได้ในบางปี ในเทศกาลนี้ เปรียบเสมือนสัญญาณของการรวมครอบครัวซึ่งจะมีการกลับมาเยี่ยมเยียน การแลกของขวัญของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีการจัดขบวนแห่ที่แสดงถึงความเคารพและจงรักภักดีต่อเจ้าแม่ทุรคา มีการโห่ร้องแสดงถึงความยินดีในวิธีต่าง ๆ การอ่านมนต์ศักดิ์สิทธิ์ และการสังเวยด้วยสัตว์นับพัน ๆ ตัว ซึ่งจะทำให้รูปเคารพขององค์เทวีชุ่มไปด้วยเลือดทั้งวัน ซึ่งพิธีกรรมนี้มีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดีย ดังที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 3 แล้วว่า เทพทุรคานี้เป็นเทพตามความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนเล็ก ๆ ในอินเดีย และถูกผสมผสานเข้ากับความเชื่อในศาสนาฮินดู จนเป็นเทพภาคหนึ่งของพระแม่อุมาหรือปารวตี ซึ่งเป็นชายาแห่งองค์พระศิวะนั่นเอง (ภาพที่ 17) และเป็นที่เคารพนับถือในฐานะเทพแห่งความดุร้ายและการต่อสู้

ศาสนาฮินดู ดูเหมือนจะเป็นศาสนาประจำชาติต่าง ๆ ในแถบเอเชียกลาง ไม่ว่าจะเป็นอินเดีย อัฟกานิสถาน หรือแม้แต่เนปาล โดยเฉพาะเนปาลจะเป็นประเทศที่มีการผสมผสานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธไว้ได้อย่างงดงาม ซึ่งจะได้เห็นได้อย่างเด่นชัดในพิธีฉลองที่ยิ่งใหญ่ เช่น คะโซบ ซึ่งเป็นพิธีฉลองเพื่อระลึกถึงชัยชนะของเทพี และเป็นการสรรเสริญเทพีผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่อีกหนึ่งอำนาจปีศาจเมื่อครั้งสมัยก่อน สำหรับการบูชาจะมีทั้งผู้ที่นับถือลัทธิศกติกหรือผู้ที่นับถือลัทธิไวศณิกายรวมถึงลัทธิไวษณพิกาย ทั้งนี้มีอิทธิพลจากมหากาพย์เรื่องรามายณะหรือรามเกียรติ์ เมื่อทศกัณฐ์ได้ลักพาตัวนางสีดาซึ่งเป็นชายาของพระรามไป ซึ่งพระ

รามได้ติดตามและต่อสู้กับทศกัณฐ์ซึ่งเป็นกษัตริย์ของเหล่าปีศาจที่เมืองลงกา และพระ
 รามทรงเป็นผู้ที่รับชนะในที่สุด ซึ่งกล่าวกันว่าชัยชนะแห่งสงครามครั้งนี้เกิดจากพระ
 รามทรงอ่อนวอนขอพลังอำนาจจากเทพiturca ซึ่งเป็นเจ้าแม่ผู้ยิ่งใหญ่แห่งจักรวาล
 และตามความเชื่อจากคัมภีร์หลาย ๆ เล่ม พระรามคือการอวตารลงมาของพระวิษณุ
 เพื่อปราบทศกัณฐ์ และองค์เทพiturcaจะเป็นที่สักการะอย่างสูงสุดในคิรินี้โดยถือว่าได้
 ทรงปราบปีศาจร้ายมหัสยสาร ผู้แฝงอยู่ในรูปของควายและจะเป็นที่รู้จักอย่างแพร่
 หลายในพระนามว่า มหิษาสุรมารธิน ปาประหลาดที่การบูชาเจ้าแม่Turcaนี้จะเป็นไป
 อย่างน่ากลัว เพื่อสร้างความพอใจแก่เจ้าแม่ ดังนั้น จึงต้องมีการบูชาด้วยเลือด
 ซึ่งแต่เดิมการบูชานอกจากจะใช้สัตว์เป็นเครื่องสังเวยแล้ว ยังใช้สังเวยด้วย
 ชีวิตมนุษย์อีกด้วย ซึ่งจะบูชาโดยใช้ผู้ชาย 3 คน เชื่อกันว่าเลือดที่หยดจากร่าง
 กายมนุษย์จะเป็นที่ชื่นชอบของเจ้าแม่มากที่สุด และผู้ที่เสียสละชีวิตจะได้รวมเป็นหนึ่ง
 เดียวกับเทพเจ้า และเจ้าแม่ และเลือดเนื้อของมนุษย์ และสัตว์เหล่านี้จะทำให้เจ้า
 แม่มีความสุขได้นานถึง 500 ปี ซึ่งความเชื่อนี้จะปรากฏอยู่ในคัมภีร์กลิกปุราณะ
 ในการเตรียมงานสำหรับคิริตะไซย์นี้ ทุกบ้านเรือนจะเริ่มจากการทำความสะอาด
 สะอาด ตกแต่งสถานที่สำหรับการต้อนรับผู้ที่จะมาเยี่ยมเยียนตลอดเทศกาล และเป็น
 การต้อนรับการสถิตย์ของเจ้าแม่Turca ซึ่งจะมีเพียงปีละครั้ง ทั่วเมืองจะฝึกศกด้วย
 การจัดเตรียมของใช้จำเป็น และอาหาร ซึ่งจะกักตุนไว้ใช้ตลอดเทศกาล เกษตรกร
 ผู้อาศัยอยู่ทางตอนใต้แถบ Terai จะนำสัตว์ต่าง ๆ จำพวกเป็ด ไก่ แพะ และ
 ควาย จากแถบทุ่งหญ้าทางใต้มาเพื่อเตรียมสำหรับการฆ่าสังเวย สัตว์เหล่านี้จะถูก
 ขายให้กับชาวบ้านทั่วไปหรือผู้ที่เดินทางมายังบ้านเกิดเพื่อประกอบคิริตะไซย์นี้ นอก
 จากนี้ทางภาครัฐบาล-เอกชน ตลอดจนสถานศึกษาต่าง ๆ จะหยุดกิจการเป็นเวลา
 10-15 วัน โดยเฉพาะเมื่อเร็ว ๆ นี้ เมื่อมีอิทธิพลของตะวันตกเข้ามา จึงได้มีการ
 เปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับคำอวยพร โดยนิยมส่งบัตรอวยพรให้กันและกัน และนิยมให้ศีล
 ให้พร เช่น "Vigaya Dasami" หรือ "Subbha Dasain" ซึ่งหมายถึง การอวย
 พรให้มีความสุขสมหวังตลอดเทศกาลคิริตะไซย์

ในระหว่างช่วงเทศกาล 9 วันแรกจะเรียกว่า นวราตรี (Nava Ratri)
 ซึ่งจะเป็นการจัดเตรียมสิ่งของเพื่อำช้ในคิริให้พร้อม โดยวันแรกจะเป็นวันจัดทำคิริ

เรียกว่า Ghatasthapana โดยจะใช้ภาชนะหรือหม้อใส่ น้ำ เรียกว่า Kalasā มีก
 จะทำลวดลายรูป เจ้าแม่ทุรคาอยู่ข้าง ๆ ภาชนะ และประดิษฐานในห้องสวดมนต์
 ซึ่งจะกลายเป็นสถานที่ซึ่งบริสุทธิ์ของบ้าน โดยจะห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปในห้อง ห้อง
 ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้จะเรียกว่า "บ้านแห่งตะไชน์" (Dasain
 Ghar) และห้องนี้จะกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับเจ้าแม่ทุรคา มีการกระทำพิธี
 ทางศาสนาทุก ๆ วัน เจ้าของบ้านหรือพราหมณ์ผู้กระทำพิธีจะต้องสวดมนต์ทุก ๆ วัน
 เพื่อต้อนรับและอ้อนวอนให้พระองค์ทรงสถิตย์อยู่ในหม้อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ช่วงกระทำพิธีนี้
 เจ้าของบ้านจะต้องดูแลพราหมณ์ให้สะดวกสบายที่สุด สำหรับพราหมณ์จะอาศัยอยู่ใน
 ห้องซึ่งเป็นบ้านแห่งตะไชน์ และสวมชุดสีแดงเลือดเพื่อเป็นการบูชาให้เจ้าแม่พ
 ระทัย ทั้งหมดนี้จะเป็นเพียงพิธีกรรมในครอบครัวเท่านั้น และหม้อน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้จะ
 เปรียบเสมือนตัวแทนแห่งองค์เจ้าแม่ทุรคาและเตาเลจู (Taleju) (ภาพที่ ๔๐)
 ซึ่งถือเป็นเทพผู้ทรงปกป้องรักษาประเทศเนปาล และเชื่อกันว่าเชื้อสายของกษัตริย์
 และราชินิกุลในพระราชวงศ์ของเนปาล เป็นผู้ทรงสืบเชื้อสายมาจากเตาเลจูด้วย
 ดังนั้น เมื่อมีการนับถือและบูชาเจ้าแม่ทุรคา จึงเปรียบเสมือนการบูชาเทพีเตาเลจู
 ควบคู่ไปด้วย หรืออีกนัยหนึ่งตามคติของชาวเนปาล ทั้งเจ้าแม่ทุรคาและเทพีเตาเลจู
 ทรงเป็นองค์เดียวกัน นอกจากการบูชาเจ้าแม่ทุรคาและเตาเลจูแล้วยังรวมไปถึง
 เทพองค์อื่น ๆ ด้วย เช่น พระอูมา เคารี สรัสวดี ลักษมี สตี ปารวตี ผู้เป็นเทพ
 ทางศาสนาฮินดู นอกจากนี้ยังมีคาราว ผู้ซึ่งเป็นเทพแห่งสงครามของศาสนาพุทธแบบ
 ศันตระ และกุมาร¹ เทพเจ้าแห่งหุบเขาภาฏิมันฑู ซึ่งถือเป็นองค์ที่มีพระชนม์ชีพจน
 ปัจจุบัน และเป็นภาคหนึ่งของเตาเลจู โดยจะเลือกจากเด็กผู้หญิงซึ่งบริสุทธิ์และจะ
 หมั้นเวียนไปเรื่อย ๆ เป็นที่สังเกตว่าในเทศกาลนี้จะบูชา "เทพี" มากกว่า "เทพ"
 โดยยึดถือว่าเทพี คือ ศักดิ์ ซึ่งเป็นพลังอำนาจของเทพ หรืออาจเป็นไปได้ว่าการ
 บูชาศักดิ์นี้เกิดจากคติความเชื่อว่า เทพเจ้าเป็นผู้ที่มนุษย์เข้าถึงได้ยาก² จึงต้อง
 อาศัยการบูชาศักดิ์จึงจะทำให้สมปรารถนาโดยปกติการเริ่มพิธีในวันแรกจะมีการ
 ตกแต่งสถานที่ พร้อมกับนี้จะหว่านเมล็ดพืช เช่นเมล็ดศัสตาด ซึ่งเป็นถั่วชนิดหนึ่งไป
 รอบ ๆ กองทราย และจะใช้น้ำมันศักดิ์สิทธิ์ในหม้อน้ำศักดิ์สิทธิ์เทไปยังกองทราย
 เพื่อให้เมล็ดพืชเจริญเติบโตต่อไป จนกระทั่งในวันที่ 7-8-9 จะเป็นวันที่มีพิธียิ่งใหญ่

โดยเริ่มจากวันที่ 7 เรียกว่า "Fulpati" ซึ่งหมายถึงดอกไม้และใบไม้ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อการสถาปนาด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ของพระราชวงศ์ในท้องอันศักดิ์สิทธิ์หรือที่ประทับของทูลดาในพระราชวังเก่าที่หนุมานโชกะ (Hanuman Dhoka) ซึ่งมีคิธค่อนข้างยิ่งใหญ่เรียบร้อย เหมือนน้ำศักดิ์สิทธิ์ของราชสำนักนี้จะใช้เพื่อบรรจุช่อดอกไม้ใบทอง ใบไม้ศักดิ์สิทธิ์ และธ้อย ซึ่งจะมัดรวมกันด้วยเชือกสีแดงหรือผ้าแดง และให้ผู้ชายเป็นผู้ถือช่อดอกไม้ และใบไม้ศักดิ์สิทธิ์นี้ จากราชสำนักเก่าที่ในกอร์คา (GorKha) และต้องเดินเป็นเวลา 3 วัน มาถึงหนุมานโชกะ การกระทำคิธแบบคันตระเกี่ยวกับช่อดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์นี้ เป็นสัญลักษณ์ของราชวงศ์ดั้งเดิมของเทปคาลู ซึ่งมีเทวรูปเป็นตัวแทนและเพื่อการบูชาอยู่ในพระราชวังกอร์คา (Gorkha palace) ซึ่งเป็นราชสำนักดั้งเดิมของพระราชวงศ์ (ภาพที่ ๑๑)

ในช่วงตอนปลายของวันนี้ เหล่าข้าราชการจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติอย่างเต็มยศ และเป็นทางการ ซึ่งจะมีหมวกสีดำ มีเลื้อยเคียวาวสีขาว มีเลื้อยสีดำคลุมทับและกางเกงขายาวรัดข้อเท้าสีขาว โดยจะรวมตัวกันที่รานี โปคาริ (Rani Pokhari) ซึ่งเป็นสระน้ำกลางใจเมืองกาฐมาณฑุ เพื่อรอพราหมณ์หลวงนำช่อดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์มาจากกอร์คา เมื่อมาถึงจะมีการยิงปืนใหญ่และทหารให้การต้อนรับ พระมหากษัตริย์จะทรงพระราชทานเหรียญตราและเหรียญเกียรติยศ พร้อมทั้งมีพระราชกระแสนรับสั่งและอวยพรแก่ผู้เข้าเฝ้า และแล้วจึงมีการบูชาด้วยดอกไม้และแพะหนึ่งตัว เพื่อเป็นการบูชาช่อดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นขบวนสวนสนามจึงเริ่มขึ้น ในการนำช่อดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์มานั้น จะมีพราหมณ์หลวงหรือชามาน (Shaman) จะเป็นผู้นำมาโดยช่อดอกไม้อยู่บนเสลี่ยงประดับด้วยกรวยดอกทอง และจะนำหน้าขบวนด้วยพราหมณ์หลวง และจะมีสุภาพสตรีผู้อาศัยในพระราชวังหนุมานโชกาคิดตามมาด้วย 3-4 คนตลอดระยะทางการเดินขบวนจะมีการยิงปืนใหญ่ต้อนรับตลอดทาง กระทั่งถึงพระราชวังช่อดอกไม้จะถูกใช้หวนมาที่หนุมาน (ภาพที่ ๑๒) ซึ่งเป็นเทปที่มีร่างเป็นลิง และมีหน้าที่เป็นทวารบาล แล้วจึงเข้าไปยังห้องศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่ประทับแห่งทูลดา พระมหากษัตริย์และพระราชินีจะเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีสักการะด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์และช่อดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นตัวแทนองค์เทพผู้คุ้มครองพระราชวงศ์ที่คานันเก่า สถานที่ซึ่งเคยเป็นพระราชวังแห่งกษัตริย์ในราชวงศ์มัลละและโชโรราช

วันที่ 8 ของเดือนจะเป็นวันศิวที่ยิ่งใหญ่ เชื่อว่าเป็นวันมหาอัษฎามิ (Maha Asthami) จะเป็นวันที่มีการบูชาด้วยความมีศรัทธาอย่างแรงกล้า การบูชาอัษฎมิจึงเจ้าแม่ทุรคาจะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ในวันที่ บุคคลผู้เคร่งครัดในศาสนาฮินดูจะอดอาหารเพื่อถือศีล และเตรียมตัวสำหรับกาลราตรี (Kala Ratri) หมายถึงกลางคืนที่มีมืดมิด เมื่อถึงเวลากลางคืนจะมีการบูชาด้วยสัตรีต่าง ๆ เช่น กล้วยแพะ และ ไข่ และเปิด 100 ตัว ที่หน้าวิหารพระแม่ (The Mother Godden Temple) ภายในพระราชวังหุมานโธกา และที่ลานวัดดาลู (ภาพที่ 19,19) ทั้งนี้เนื่องจากในศาสนสถานแต่ละแห่งนี้ จะเป็นตัวแทนพื้นฐานของการสักการะของเจ้าแม่และเทหองค์อื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะเจ้าแม่ทุรคาผู้ซึ่งเกิดในยุคแห่งการรบและเป็นผู้ที่สามารถบังคับการเกิด การตาย และความเป็นไปของสิ่งมีชีวิตด้วยพลังอำนาจของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์จะได้รับการบูชาและมีศกยภาพคล้ายกับเจ้าแม่กาสิ ผู้มีพระจรัสตา สวมสร้อยคอทำด้วยกะโหลกและยืนบนร่างของเหยื่อ ในลักษณะนี้ พระองค์จะถูกเรียกว่า ไภราภ (Bhairab) (ภาพที่ 22) ซึ่งเป็นองค์ที่มีความน่ากลัวและเป็นที่เคารพอย่างสูงอีกองค์หนึ่งของเนปาล สำหรับพิธีในช่วงเวลากลางคืนนี้จะมีควายถูกฆ่าบูชาด้วยเป็นไปตามคติความเชื่อว่า ควายจะเป็นตัวแทนของมิชชาสูร และเป็นความชั่วซึ่งถูกทำลายโดยเจ้าแม่ทุรคาหรืออำนาจแห่งความดี การกระทำพิธีจะดูจากฤกษ์ยามที่เหมาะสมตามคติของลัทธิคัมภีร์ สัตรีทั้งหมดจะถูกฆ่าด้วยวิธีต่าง ๆ กัน บ้างจะถูกเชือดคอให้เลือดพุ่งออกไป บ้างจะถูกสับ บ้างจะถูกเสียบทะลุหัวใจ หรือตัดคอ ทั้งหมดนี้จะถูกกระทำโดยการอ้างพระนามของเจ้าแม่กาสิ ยิ่งเลือดจากสัตรีพุ่งกระเด็นมากเท่าใดจะยิ่งได้บุญเท่านั้น และสัตรีถูกฆ่ามากเท่าใด ก็จะได้รับทรัพย์สินเงินทองมากขึ้นเท่านั้น สัตรีทุกตัวที่ถูกฆ่าจะต้องเป็นสัตรีตัวผู้เท่านั้น และที่สำคัญต้องห้ามคอบจริงจะเป็นที่พอพระทัยแก่เจ้าแม่ สำหรับผู้ที่มิรายได้ค่าหรือเป็นชนชั้นวรรณะต่ำ จะประกอบพิธีนี้เพียงเพื่อขอให้ตนเองมีความกล้าหาญ แข็งแรง และรอดพ้นจากอันตราย เมื่อการบูชาเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะนำลำตัวสัตรีกลับบ้านเพื่อประกอบอาหาร ส่วนหัวจะตั้งไว้ที่ลานบูชาเพื่อเป็นการทำทานให้แก่ผู้ที่เฝ้าดูแลวัด อาหารที่ทำจากเนื้อสัตรีนี้จะถือเป็นของขวัญจากเทพเจ้า นอกจากรับประทานในครอบครัว

แล้วยังมีการแจกจ่ายให้แก่วาติ ๗ เพื่อน ๗ เพื่อเป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจและความสัมพันธ์อันดีกับเทศกาลนี้ แต่สำหรับพิธีในพระราชวังจะมีการเดินรำตามถนนและร้องเพลงอย่างสนุกสนาน ท่ามกลางขุนเขาสัตตวิเสสและทะเลแห่งสายเลือด ถึงแม้ว่าจะมีการละเล่นกิจกรรมต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม จะไม่มีพิธีบูชาโยชิตันที่นำกลั้วนี้ในพระราชวังเลย มีการบอกเล่ากันว่าได้มีการออกกฎหมายห้ามใช้มนุษย์เป็นเครื่องสังเวยในพิธีบูชาโยชิตันเมื่อไม่นานมานี้ แต่สำหรับบางนิคมและบางวัด ยังมีการสกลอบกระทำบูชาโยชิตันโดยใช้มนุษย์อยู่บางครั้งบางคราว และจะกระทำกันอย่างลับ ๆ สำหรับพิธีในวันที่ 8 นี้จึงกล่าวได้ว่าเป็นวันที่เทพเจ้าอานเลือกอย่างแท้จริง

สำหรับการกระทำพิธีในวันที่ 9 หรือเรียกว่า มหา นวมิ (Maha Nawami) ผู้ที่นับถือเลื่อมใสต่อเจ้าแม่จะหลั่งไหลเพื่อสวดมนต์อ้อนวอนต่อเจ้าแม่พร้อมกับนำของขวัญและสัตว์ไปถวายเจ้าแม่ ชาวเนวาร์ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองของเนปาลจะเรียกวันนี้ว่า "สยาโค ตยาโค" (Syako Tyako) ซึ่งหมายถึง ยิ่งมามากเท่าใด ก็ยิ่งจะได้กลับคืนมากเท่านั้น ซึ่งโดยนัยนี้หมายถึง ทรัพย์สินสมบัติ ในวันที่ สัตว์ที่โดนฆ่าจะถูกแยกชิ้นส่วนหัวออกเป็น 8 ส่วนด้วยกัน คือ ลูกขี้มันตา 2 ดวง หู 2 หู จมูก 1 จมูก ลิ้น 1 ลิ้น และขากรรไกร 2 ข้าง โดยชิ้นส่วนเหล่านี้จะนำกลับมาทำอาหารที่บ้าน สำหรับพวกผู้ชายซึ่งจะต้องแบ่งกันกินโดยที่ชาวเนวาร์ยังคงรักษาให้เป็นพิธีสำคัญมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เหล่าข้าราชการทหารจะมีการบูชาโยชิตันในคอนเขามิด (ภาพที่ 23) ในเขตคสังสรพาวุธ ซึ่งจะมีการฆ่าสัตว์ขบร้อยเพื่อบูชาโยชิตันองค์เทพแห่งชัยชนะและพลังอำนาจ เพื่อให้พระองค์ทรงมอบพลังให้แก่ปิ่น คาบ และธงประจำกรมทหาร และจะมีการบรรเลงดุริยางค์ ลักษณะการบูชาโยชิตันของทหาร คือจะยืนประจัญหน้ากับสัตว์ที่ถูกมัดเอาไว้ มีคนพรมน้ำมนต์ไปที่ควายหรือสัตว์อื่น ๆ แล้วเพชฌฆาตจึงลงคาบ ในการลงคาบนี้จะฟันเพียงครั้งเดียวให้ศีรษะขาด (ภาพที่ 24) ซึ่งเป็นไปตามบทกำหนดในกลิก ปุราณะ (Calica purana) ถ้าหากว่าการลงคาบครั้งเดียวนี้ไม่สำเร็จ จะถือว่าเป็นกลางร้ายของเพชฌฆาต ศีรษะของสัตว์และเลือดจะตกและกระจายหน้าธงทหาร ส่วนลำตัวจะเก็บไปไว้สำหรับทำอาหารเป็นศิริมงคล สำหรับบุคคลทั่วไป วันนี้จะมีการฆ่าสัตว์บูชาโยชิตันและนำเอาเลือดสาป

ยังพาหนะของตน และจะมีเครื่องเช่นด้วยของมีนเมา ดอกไม้ แป้งสีแต่ง และข้าว เพื่อให้เจ้าแม่มอบส่งอ่านาคุ่มครองสำหรับการเดินทางให้ปลอดภัยตลอดปี เช่น สายการบิน Royal Nepal Airline ก็จะบูชาด้วยแพะ 1 ตัวทุกปี นอกจากเจ้าแม่ทูลดาแล้วก็จะมีการบูชาภราท ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของทูลดาด้วย สำหรับผู้ที่มียาพิษในการใช้ฝีมือก็จะกระทำพิธีบูชาเทพวิศกรรม ซึ่งเป็นเทพแห่งการช่าง ไม่ว่าจะเป็นช่างไม้ ช่างฝีมือ หรือแม้กระทั่งอาชีพแพทย์ การบูชาจะนำเอาเครื่องมือในการประกอบอาชีพออกมาเช่น เลื่อยจากสัตว์ที่นำมาบูชาด้วย และจะใช้ดอกไม้ เครื่องหอม และจุดไฟที่ตะครี 3 โดยปกติในการบูชาเทพเจ้าจะจุดถึง 108 ดวง (ภาพที่ 25) และมีการยัญเชิญเทพมาทรงร่างของสัตว์ต่าง ๆ และสัตว์ตัวที่เป็นร่างทรงนี้ จะได้รับการยกเว้น คือ ปลอมยักให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้

เหล่านักคนที่นับถือลัทธิไวษณพนิกาย หรือวศวนิกาย (ภาพที่ 26) บุคคลเหล่านี้ หากเป็นฆราวาส คือ ไม่สามารถรับประทานเนื้อสัตว์ได้ ดังนั้น จะใช้การผ่าหั่นแทน แต่ผู้ที่ทำการบูชาจะไม่ยอมให้คนดังครกรับประทานเข้าไป เนื่องจากมีความคิดว่าจะทำให้คนดังครกรับประทานได้ทั้งใจ และกาย เช่นเดียวกับ ชาวเนวาร์ที่เมืองจะไม่ได้ฆ่าสัตว์ และไม่ได้อาบน้ำด้วยผัก แต่ใช้ไข่เป็ดโดยจะรับประทานเฉพาะไข่แดง ซึ่งถือว่าเป็นของขวิญจากเจ้าแม่ ทั้ง 3 อย่างนี้คือ การบูชาด้วยสัตว์ การผ่าหั่นบูชาเจ้าแม่และการรับประทานไข่แดงของไข่เป็ดนี้เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการฆ่าทำลายมหายาสูรทั้งสิบ และในตอนกลางคืนตลอดทั้ง 9 คืนของนวราตรีนี้ จะมีการสวดมนต์สักการะเจ้าแม่ และต้องทำใจให้บริสุทธิ์ ตลอดเวลาที่สวดมนต์ก็จะลงไปอาบน้ำในแม่น้ำท่ามกลางความหนาวเย็น ซึ่งจะเรียกว่าการอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์อย่างใดก็ได้ ถึงแม้ว่าจะมีการฆ่าสัตว์เพื่อบูชาเจ้าแม่ แต่จะไม่ได้ถือว่าการกระทำครั้งนี้เป็นบาป แต่จะถือว่าเป็นการช่วยปลดปล่อยดวงวิญญาณจากอบายมุขทั้งหลาย และทุกดวงวิญญาณจะได้ขึ้นสวรรค์ในชั้นของพระอินทร์ และกลายเป็นผู้ขึ้นปกครองคนหรือบางครั้งจะได้เกิดเป็นมนุษย์ในชาติต่อไป

สำหรับวันที่ 10 ซึ่งเป็นวันประกอบพิธีกรรมวันสุดท้าย และเป็นการกระทำตัวอย่างเป็นทางการของพิธีเดโชนี ซึ่งวันสุดท้ายนี้มีชื่อว่า วิชัย หัสมี (Vijaya Dasami) สำหรับผู้ที่นับถือลัทธิไวษณพนิกายจะยึดถือว่า พระรามได้รับชนะทศกัณฐ์

แต่ในความเชื่อของลัทธิศกคิหมายถึง วันที่เจ้าแม่ทุรคาทรงมีชัยชนะและทำลายมดิสชา
 สุราได้จนเป็นที่สรรเสริญทั้งจากเทพและมนุษย์ ดังนั้น ในวันนี้จึงเป็นวันเฉลิมฉลองทั้ง
 โลกสวรรค์ และโลกมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ แสดงถึงอำนาจของธรรมชาติซึ่งชนะ
 อธรรม ในศาสนสถานผู้ที่มาสักการะจะมาพร้อมกับของขวัญซึ่งนำมาถวายเทพ
 ทั้งหลาย สำหรับคิธีวิชัย ทัสมี (Vijaya Dasami) นี้จะมีขบวนแห่ในคอนบาย
 ตามคิธีแบบคันตระโบริราณ พระภิกษุสงฆ์ในศาสนาพุทธจะแต่งกายเป็นเทพและเทพี
 ต่าง ๆ ในศาสนาฮินดู (ภาพที่ 27, 28) เช่น กาลี ไกรราพ ยัชฌมา กุมาร
 คเณศ เป็นต้น และร่วมเดินขบวนไปตลอดทาง พระแต่ละรูปจะมีอาการลั่นรัว ซึ่งมี
 การอธิบายกันว่าเกิดจากการฉ้อฉลของจิตแห่งเทพและเทพีองค์ต่าง ๆ ประทับใน
 ร่างทรง ซึ่งจิตาจะถูกรักษาให้กระทำทารุณกรรมแก่ร่างกาย จะมี 1 คนเป็นผู้ถือ
 คานซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์เจ้าแม่ทุรคา พราหมณ์ทั้งหลายจะพากันสวดมนต์เพื่อให้
 เจ้าแม่ทุรคาอวยพรให้โลกและมนุษย์พบแต่สันติ และให้เจ้าแม่ทรงคุ้มครองโลก
 และจักรวาล

ที่ป่าฐาน ในตอนเช้ามีของวันนี้ จะมีกลุ่มพุทธศาสนิกชนเดินขบวนไปรยทาน
 หวานเมสคิซ เพื่อแสดงการปลง คือ ฐักการะทำทานเพื่อลดบาปของตัวเอง และ
 ทำให้จิตวิญญาณของตัวเองพบทางแห่งความสุขหลังจากที่สิ้นชีวิตแล้ว และจะมีการ
 บูชาพระแม่ลักษมี เทพีแห่งสุขภาพพละนามิ เพื่อขอให้อวยพรให้คนในครอบครัวมี
 สุขภาพแข็งแรง

ขณะเดียวกัน จะมีกลุ่มสตรีผู้นับถือศาสนาฮินดูอย่างเคร่งครัด จะอยู่ถือศีลที่
 เทวสถาน โดยจะรับประทานอาหารแต่น้อย และดื่มน้ำจากน้ำที่มาจากคิวิงค์เท่านั้น
 เป็นเวลา 1 เดือน จนเมื่อครบหนึ่งเดือนแล้วจึงเดินทางกลับไปยังครอบครัวของตน

แต่โดยปกติแล้ว นอกจากคิธีกรรมต่าง ๆ ดังที่ได้บรรยายไว้ ในวันที่ 10 นี้
 จะเป็นวันที่เดินทางไปเยี่ยมเยียนบุพการี คั่นอง ญาติ เจ้านาย ฯลฯ หรือหมายถึง
 คิธีรวมญาติสำหรับชาวเนวาร์ในการเข้าเยี่ยมเยียนผู้อาวุโสนี้ ก็จะได้รับคิธี
 "คิกกา" (Tikka) (ภาพที่ 29) เป็นการรับศีลรับพร คิกกานี้เป็นผงสีแดง
 เข้มซึ่งสมัยก่อนนี้จะทำจากเครื่อง เช่นเจ้าแม่ทุรคา ไม้เท้า แป้งสีแดง ข้าว และนม
 เปรี๊ยะ เป็นต้น และจะแต้มบนหน้าผาก และคิกกานี้ยังเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงชัยชนะ

และหลังอ่านจบ โดยจะเจิมหัวแก่เหล่าทหารที่จะออกรบ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจว่าจะได้รับการคุ้มครองจากเจ้าแม่ทุรคา แต่ในปัจจุบันนี้ หมายถึง การอวยชัยให้โชคดี และบางคนแต่งแต้มไว้เพื่อความงดงามเท่านั้น (ภาพที่ 30) นอกจากนี้หากว่าแต้มติดกาไว้ตรงแสดผมของสตรี จะมีความหมายว่าสตรีผู้นั้นมีคู่ครองแล้วสำหรับเด็ก ๆ ในวันวิชัย ทศมีนี้ พ่อแม่และพี่ ๆ จะร้อยมาลัยดอกไม้สวมศีรษะให้เป็นของขวัญและเป็นการแสดงถึงการรับศีลจากเจ้าแม่ทุรคาด้วยเช่นกัน

เมื่อมีการปฏิบัติตามคัมภีร์ตลอด 10 วันแล้ว ทุกอย่างก็จะมีการดำเนินไปตามปกติ รัฐบาลและเอกชนจะเปิดทำการตามที่เคยเป็น คนงานจะกลับเข้าทำงานอีกครั้ง นักเรียนต้องไปโรงเรียนตามปกติ พร้อมกับกำลังใจว่าทุกคนจะได้รับความคุ้มครองจากองค์เจ้าแม่ทุรคาที่มีความแข็งแรง ความก้าวหน้าในการทำงาน ซึ่งจะถือว่าเป็นรางวัลที่ทุกคนนับถือและสักการะพระองค์ ในคัมภีร์โบราณหลายคัมภีร์ได้บอกไว้ว่า "สำหรับผู้ที่ได้ดูและปฏิบัติตามคัมภีร์เจ้าแม่ทุรคา จะได้รับความบริสุทธิ์ สุขภาพที่ดีแข็งแรง มีบุตรหลายคน และที่สำคัญ พวกเขาจะได้รับการปกป้องให้รอดพ้นจากบาปและความทุกข์ทรมานที่ได้รับจากเหล่าปีศาจ"

เชิงอรรถท้ายบทที่ 4

¹ Marry M.Anderson, The Festival of Nepal (Delhi : 1988), p.144-156.

² Wendy Moor, Kathmanthu : The Forbidden Valley (New Delhi : 1990), p.103.

³ เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, ลัทธิ-ศาสนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ บรรณาการ, 2516), หน้า 138.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5

กิจกรรมในศาสนาฮินดูในประเทศไทย

ศาสนาฮินดูนี้ได้แพร่หลายเข้ามาในดินแดนประเทศไทยโดยชาวอินเดีย ซึ่งเข้ามาติดต่อค้าขายตั้งแต่อดีต จากหลักฐานทางโบราณคดี เช่น การค้นพบเทวรูปพระนารายณ์ศิลา ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี คาดว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 ซึ่งจากลักษณะดังกล่าว แสดงถึงอิทธิพลอินเดียสมัยมอญราและอมราวดี นอกจากนี้ ยังพบเทวรูปในลักษณะนี้ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชอีก 2 องค์¹ จากหลักฐานโบราณวัตถุ อาจสันนิษฐานได้ว่าศาสนาฮินดูได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยก่อนพุทธศตวรรษที่ 9-10² และเข้ามามีอิทธิพลต่อพิธีกรรมและประเพณีตลอดเรื่อยมาไม่ว่าจะเป็นสมัยสุโขทัย อโยธยา จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ แต่กิจกรรมทางศาสนาฮินดูที่มีมาแต่อดีตนั้น จะหาเป็นฮินดูส่วนนั้นหาได้ยาก แต่จะเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาฮินดูเสมอ อย่างไรก็ตาม ในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ของไทย ประเทศไทยได้ตกอยู่ภายใต้ภาวะวิกฤติ คือ สหกิจกรวรรดินิยม ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมตามส่วนต่าง ๆ ของโลก³ ซึ่งประเทศไทยนั้นเป็นประเทศหนึ่งที่เป็นจุดมุ่งหมายของทั้ง 2 ประเทศ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างบางประการของประเทศ เช่น การเลิกทาส การอนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้าเฝ้าตามวัฒนธรรมตะวันตก เป็นต้น การปรับเปลี่ยนเข้าหาแบบแผนตะวันตกเช่นนี้ เพียงเพื่อที่จะได้รับความนิยมจากตะวันตก ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยปลอดภัย นอกจากนี้ ยังทรงเปิดรับอิทธิพลจากประเทศต่าง ๆ ทรงเสด็จประพาสต่างประเทศเพื่อศึกษาความเป็นไปทางสังคม การเมือง การปกครอง ประกอบกับอนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้ามาสอนศาสนาในเมืองไทยได้ โดยเฉพาะศาสนาที่เข้ามาอย่างแพร่หลาย คือ ศาสนาคริสต์

อย่างไรก็ดี ไม่เฉพาะแต่เพียงศาสนาคริสต์เท่านั้นที่ได้เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย⁴ แต่ยังมีศาสนาฮินดูซึ่งเข้ามาโดยชาวอินเดีย ที่ได้อพยพเข้ามาใน

สมัยรัชกาลที่ 5 เช่นกัน ถึงแม้ว่าชาวอินเดียเหล่านี้จะไม่มีบทบาทมากนัก เนื่องจากอาชีพโดยส่วนใหญ่ ได้แก่ เจ้าของสินค้าผ้า ให้กู้ยืมเงิน ช่างฝีมือ คนขับรถ และคนส่งนม โดยคนกลุ่มนี้ได้รวมตัวกันและได้รวมมือกันสร้างศาสนสถานเพื่อเป็น ศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่เคารพสักการะเทพและเทพีตามลัทธิต่าง ๆ ในศาสนาฮินดู โดยเฉพาะวัดพระศรีมหาอุมาเทวี ซึ่งเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดูในลัทธิศักติที่มี เจ้าแม่อุมาหรือปารวตีเป็นองค์ประธานภายในโบสถ์ อย่างไรก็ตาม จากคำบอกเล่า เมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา ทางวัดแห่งนี้ได้มีการหล่อองค์พระพุทธรูปขึ้นและประดิษฐาน ในอาคารเดียวกับเหล่าเทพและเทพีทั้งหลาย ซึ่งในปัจจุบันจะมีผู้คนที่เคารพนับถือ มาสักการะอยู่เบื้อง ๆ และกลุ่มชนที่รวมตัวกันในการสร้างวัดนี้มักจะเป็นกลุ่มชนที่ อพยพมาจากอินเดียใต้ หรือที่เรียกว่า "ทมิฬ" และได้รวมมือกันในการบริหารวัดนี้ จนเป็นวัดที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในประเทศไทย สำหรับปัจจุบันนี้ การสืบทอดในการ บริหารวัดนี้ยังคงมีอยู่ โดยการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการบริหารซึ่งจะผลัดเปลี่ยนกันไป โดยการเลือกตั้งทุก ๆ 4 ปี

โดยปกติแล้ว การปฏิบัติกิจทางพิธีกรรมของวัดแห่งนี้จะเน้นไปทางศาสนาฮินดู ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียใต้ค่อนข้างสมบูรณ์ แม้กระทั่งรูปแบบของสถาปัตยกรรม ซึ่งแต่เดิมไม่มีจุดเด่นเป็นพิเศษ แต่จากคำบอกเล่าของคณะกรรมการบริหารวัดท่าน หนึ่งกล่าวว่า เป็นศิลปะกึ่งบิลลวะ แต่ขาดความงดงามอ่อนช้อย ดังนั้น จึง ใต้เริ่มทำการปฏิสังขรณ์เสียใหม่ โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2532 โดยเป็นศิลปะที่เลียน แบบจากศิลปะโจทิยะผสมผสานกับบิลลวะ โดยใช้ช่างฝีมือมาจากอินเดียใต้จนเกิด ความงามที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน การประดิษฐานเทพและเทพีจะมีทั้งในโบสถ์ และนอกโบสถ์ เทพและเทพีซึ่งประดิษฐานในโบสถ์ เช่น องค์พระแม่อุมา พระคเณศ พระขันทกุมาร พระลักษมี พระสรัสวดี เจ้าแม่ทุรคา เป็นต้น สำหรับนอกโบสถ์ซึ่ง จะอยู่ด้านทิศตะวันออก จะประดิษฐานพระกัศศราวัน ซึ่งเป็นเทพองค์แรกของพระ แม่อุมาเทวี เจ้าแม่กาลี เป็นต้น สำหรับเทพและเทพีซึ่งประดิษฐานภายในโบสถ์ นั้นจะมีข้อห้ามไม่ให้ถวายของคาว ดังนั้น จึงมีเพียงดอกไม้ ธูปเทียน กล้วย การบูร มะพร้าว นม เป็นต้น สำหรับของคาวจะถวายได้เพียงเทพและเทพี ซึ่งประดิษฐาน ด้านนอกโบสถ์เท่านั้น แต่ก็จะมีข้อห้ามในบางวัน เช่น ห้ามถวายของคาวแก่พระ

กัศศวราฮันในวันศุกร์ เป็นต้น นอกจากนี้ ในรอบปีจะมีการสักการะบูชาเทพและเทพี
องค์ต่าง ๆ เป็นพิเศษอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่จัดว่าค่อนข้างยิ่งใหญ่ ได้แก่
งานบูชาพระแม่อุมาเทวี ซึ่งจะมีพิธีถึง 10 วัน ซึ่ง 9 วันแรก เรียกว่า ดูเชรา
(Dushera) ซึ่งมีความหมายเดียวกับคำว่า นวราตรี (Nawa Ratri) ซึ่งเป็น
ภาษาสันสกฤต หมายถึง 9 คืน แต่ดูเชราเป็นภาษาทมิฬ และวันที่ 10 จะเรียกว่า
วิชัย ทัสมี (Vijaya Dasami) เช่นกัน และมีคติเดียวกันในประเทศเนปาล โดย
ลักษณะของพิธีกรรมแล้ว 9 วันแรกจะแบ่งเป็น 3 ช่วง และวันสุดท้ายอีก 1 วัน
โดยวันที่ 1 จะเป็นวันที่ต้องเริ่มพิธีไหว้ครูโดยการบูชาพระคิมเนศวร์ (ภาพที่ 31)
ซึ่งเป็นเทพคู่ประสิทธิ์ประสาทด้านวิชาการและตั้งแต่วันที่ 1 ถึงวันที่ 3 จะทำพิธีบูชา
พระแม่อุมาในปางทูรคา โดยการวาดรูปลงโคลซึ่งเป็นพาหนะขององค์เจ้าแม่ทูรคาบน
ผ้าขาว ในการวาดจะใช้น้ำมันเขียนเป็นรูปลงโคลแล้วจึงยิงขวอนไฉ่หน้าประตูทางเข้า
วัด (ภาพที่ 32) เป็นสัญลักษณ์ว่าได้มีการขัญเชิญองค์เจ้าแม่มาประทับเพื่อแสดง
การบูชาและจงรักภักดีต่อพระองค์ มีการสร้างน้ำองค์เจ้าแม่ด้วยน้ำมะพร้าว น้ำ
มะนาว น้ำส้ม นมเปรี้ยวและประดับพระองค์ท่านด้วยเครื่องแต่งกายเต็มยศทั้งมงกุฎ
เลื้อผ้าและเครื่องประดับต่าง ๆ และจะทำพิธีโหม้หม (ภาพที่ 33, 34) คือการจุด
ไฟและโพรยสิ่งของต่าง ๆ ลงในเปลวไฟ ซึ่งเป็นคติว่าได้ส่งเครื่องเซ่นต่าง ๆ แด่
องค์เจ้าแม่สำหรับในคอนเียนจะมีการสวดมนต์เพื่อสรรเสริญเจ้าแม่อุมาตลอด 3 วัน

วันที่ 4, 5 และ 6 ใน 3 วันนี้จะเป็นวันที่ทำการบูชาองค์เจ้าแม่มหาลักษมี
ซึ่งเป็นศักดิ์หรือเป็นชายาแห่งองค์พระวิษณุ นอกจากในวันนี้แล้ว ยังมีการบูชา
พระองค์ในวันอื่นอีก เช่น ในวันดีวาตี (Diwali) ลักษณะของพิธีบูชาองค์เจ้า
แม่มหาลักษมีในวันดูเชรานี้ จะมีพิธีสวดมนต์ในคอนเียนเช่นเดียวกับ 3 วันแรกเพียง
แต่จะต้องเปลี่ยนองค์เจ้าแม่จากเจ้าแม่ทูรคามาเป็นการประดับตกแต่งองค์มหาลักษมี
แทน ซึ่งองค์มหาลักษมีจะสังเกตจากประทับบนดอกบัว และในพระหัตถ์จะถือดอกบัว
โดยเฉพาะดอกบัวสีแดง หรือถืออาวุธต่าง ๆ โดยปกติ องค์มหาลักษมีจะถือเป็นเทพี
คู่ประทานความแข็งแกร่งมีสุขภาพดีแก่ผู้ที่นับถือ

วันที่ 7, 8 และ 9 จะเปลี่ยนเป็นบูชาองค์สรสวตี (ภาพที่ 35) ผู้ซึ่งมีพระ
จวีสีขาว ประทับยืนบนดอกบัวและถือวีณา ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งคล้ายพิณ จาก

คำบอกเล่าทราบว่า องค์สรสวดีนี้จะ เป็นองค์ที่มีการสวดมนต์สรรเสริญค่อนข้างนาน และยิ่งใหญ่มาก เนื่องจากในรอบปีจะมีการสรรเสริญเพียงครั้งเดียว เนื่องจากองค์สรสวดีเป็นศักดิ์ของพระพรหม ซึ่งไม่มีลัทธิเป็นเอกเทศ ดังนั้น จึงมีผู้ศรัทธาค่อนข้างน้อยกว่าองค์พระอุมา และองค์มหาลักษมี ซึ่งเป็นศักดิ์ของพระศิวะและพระวิษณุตามลำดับ ซึ่งทั้ง 2 พระองค์มีลัทธิเป็นเอกเทศ ได้แก่ ๑ ศาสนิกาย และ ๒ วัชรณิกาย ดังนั้น จึงมีส่วนผลักดันให้ชาวยายของพระองค์ได้รับความนิยมศรัทธาตามไปด้วยเช่นกัน ในการบูชานี้จะคล้ายกับ 6 วันที่ผ่านมา คือ สรงน้ำและประดิษฐานองค์สรสวดีด้วยเครื่องประดับและเสื้อผ้าอาภรณ์ต่าง ๆ ให้มีความงดงาม แล้วจึงสวดมนต์สรรเสริญในคอนเียน โดยเฉพาะในวันที่ 9 ซึ่งจะมีทสวดที่นานกว่าทุกวัน ซึ่งเป็นไปตามเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนั่นเอง

สำหรับวันที่ 10 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายสำหรับการบูชาทั่วไป วันนี้จะเรียกว่า วิชัยทสมิ (Vijaya Dasami) ซึ่งเป็นวันที่ระลึกถึงเจ้าแม่ทศบาลีนางมหิษาสุมรรณิณี คือ ได้ปราบอสูรชื่อนิชาสูร จึงได้มีการเฉลิมฉลองเพื่อสรรเสริญพระองค์ตามความเชื่อในลัทธิศกติ โดยพิธีในวันนี้จะเป็นพิธีใหญ่ที่สุดในรอบปี ซึ่งทางวัดพระศรีมหาอุมาเทวีได้จัดขึ้น เริ่มงานตั้งแต่เช้า มีการจัดเตรียมรถสำหรับแห่ องค์เจ้าแม่และเทพอื่น ๆ 3 คัน โดยคันแรกจะเป็นที่สำหรับอัญเชิญพระกัศศราชัย (ภาพที่ 36) ซึ่งเป็นเทพองค์แรกของเจ้าแม่ คันที่ 2 สำหรับอัญเชิญพระขันตกุมาร ตามค่านานแล้วเป็นโอรสของพระอุมาและพระศิวะ นอกจากนี้ยังถือเป็นเทพแห่งสงคราม โดยมีนกยูงเป็นพาหนะ และคันสุดท้ายเป็นคันใหญ่ที่สุด เนื่องจากจะต้องอัญเชิญเจ้าแม่อุมาซึ่งได้เป็นผู้อวตารลงมาปราบเหล่าอสูรอย่างมากมายจนก่อกำเนิดเทพทั้งหลาย ๗ ภาค เช่น ทศบาลี กาลี เป็นต้น พระคเชศซึ่งถือเป็นบรมครูทางวิชาการ นอกจากนี้ ยังเป็นโอรสองค์หนึ่งของพระศิวะและพระอุมาอีกด้วย องค์นี้จะมีลักษณะแปลก คือ พระเศียรจะเป็นช้างซึ่งมีงาเพียงข้างเดียว และมีร่างกายคล้ายมนุษย์ และองค์สุดท้าย คือ พระกฤษณะ ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุ เป็นพระสวามีแห่งองค์พระลักษมี ตลอดวันและเตรียมรถจอดไว้หน้าวัดพร้อมสำหรับเคลื่อนขบวนในคอนเียน สำหรับในวันนี้จะมีการอัญเชิญเจ้าแม่เพื่อประทับร่างทรงที่ใดเลือกไว้ โดยคนทรงจะเป็นผู้สืบทอดจากบรรดาศิษย์สาธุศิษย์ทั้งหลายโดยจะเลือกเพียง 3

คน เพื่อเป็นร่างประทับทรงของเจ้าแม่อุมาเทวี (ภาพที่ 43) พระขันตุมมาร (ภาพที่ 44, 45) และเจ้าแม่กาสิ สำหรับร่างทรงนั้นจำเป็นต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ มีความประพฤติดี เช่น ไม่สูบบุหรี่และดื่มของมึนเมา ไม่ประพฤติผิดในกามและต้องถือศีลกินเจอย่างน้อย 60 วัน และอยู่ในเขตวัดก่อนมีพิธีอย่างต่ำ 10 วัน ในแต่ละวันจะต้องรับประทานอาหารเพียง 1 มื้อกลางวัน โดยปกติจะต้องสวดมนต์ ไม่ลงมาพบปะผู้คนถ้าไม่จำเป็น การแต่งกายจะห่มด้วยผ้าขาวข้อมขม้นเท่านั้น ผู้ที่เป็นร่างทรงจะถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับาเพื่ออุทิศหลัก ดังนั้น จึงต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งกายและใจ ก่อนพิธีจะมีพิธีการอาบน้ำชำระตน (ภาพที่ 39, 40) แล้วจึงรำพระเวทย์ธรรมาจารย์เจ้าแม่เสด็จประทับ จากนั้นจึงมีการทรมานคนทรง เช่น คนทรงองค์เจ้าแม่อุมาจะขูดหม้อหนัก 30 กิโลกรัมเดินแห่ตลอด คนทรงขององค์พระขันตุมมารจะแทงเหล็กที่แก้ม ราชเปิดห้อยมะนาวเกี่ยวตามตัว และถือขี้ผึ้ง ซึ่งมียูบประทับอยู่ คนทรงเจ้าแม่กาสิจะแทงเหล็กที่แก้ม และถือหม้อไฟ จากนั้นจึงเดินขบวนแห่รอบวัด 3 รอบแล้วออกสู่ถนนใหญ่ โดยการจัดขบวนจะมีคนทรงองค์เจ้าแม่อุมานำหน้า ตามด้วยขี้ผึ้งแห่พระกัศยวราธิ (ภาพที่ 46) ถัดมาเป็นคนทรงพระขันตุมมาร (ภาพที่ 47) และตามด้วยขี้ผึ้งแห่พระขันตุมมาร (ภาพที่ 48) และจุดสุดท้ายเป็นคนทรงเจ้าแม่กาสิ และขี้ผึ้งแห่เจ้าแม่อุมา ซึ่งจะมีพระคเณศและพระกฤษณะประทับอยู่ด้วย (ภาพที่ 49) ขณะเดินแห่ เหล่าผู้ที่มีความศรัทธาจะนำเอาข้าวเหนียวหมักผสมดอกไม้มารดเกล้าคนทรงและถวายของถึง 8 ถาดต่อขี้ผึ้ง เทพ และคนทรง เมื่อรับของถวายในถาดซึ่งได้แก่กล้วย มะพร้าว การบูร หมากแห้ง พลุ และผลไม้ต่าง ๆ แล้ว คนทรงก็จะมอบกลับคืนไปและให้ผงสีขาวและผงสีแดง เพื่อเป็นสิริมงคลของผู้ที่ถวาย ผงสีขาวและผงสีแดงนี้จะใช้สำหรับเจิมหน้าผาก ผงสีแดงนี้เรียกว่า กุงกูมัม (Kung Kumam) เป็นแป้งผงที่ได้จากพิธีกรรม (คล้ายกับติคกา (Tikka) แต่กุงกูมัมจะมีสีเข้มกว่า และมีส่วนผสมที่ต่างกันออกไป โดยปกติติคกาจะใช้ในลักษณะของการตกแต่งสวยงามหรือสัญลักษณ์ของสตรีที่แต่งงานแล้วเช่นเดียวกับในเนปาลนั่นเอง) เมื่อขบวนแห่ไปยังรอบบริเวณแล้วจึงกลับเข้าวัดโดยวนรอบวัด 3 รอบอีกครั้งแล้วเข้าวัด สำหรับคนทรงจะปลดเอาเครื่องมือนทรมานกายออกไป จึงเป็นการแสดงว่าเจ้าแม่และพระขันตุมมารได้เสด็จออกไปแล้ว สำหรับวันที่ 10 จึงหมดพิธีเพียงเท่านี้ แต่จะมีพิธีภายในอีกหลังจากนี้ 3 วันต่อมา

ในวันที่ 13 จะเป็นการทำพิธีอีกครั้ง โดยการอาบน้ำคนทรง และบูชาเจ้าแม่
อีกครั้ง จากนั้นจึงเอาของทั้งหมดไปตั้งที่ปากแม่น้ำ โดยจะถือว่าเป็นปากแม่น้ำคงคา
อันศักดิ์สิทธิ์ แล้วจึงถือว่าพิธีนี้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ (ภาพที่ 50)

จะสังเกตได้ว่า ไม่มีการทำพิธีทำบุญกรรมสิทธิ์ในประเทศไทยในปัจจุบัน
เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนทัศนคติเป็นนิยมผาพักแทน แล้วทำด้วยผงสีแดงเป็นการ
สักการะองค์เจ้าแม่แทนการสังเวยด้วยเลือด อย่างที่มีการทำอย่างเอ็กเกริกใน
เนปาล แต่จากในอดีตทราบว่า ได้เคยมีการทำมาก่อนแต่ในลักษณะของการปิดวัด
และไม่แสดงออกอย่างโจ่งแจ้ง และสัตว์ที่ใช้จะเป็นแพะ และไก่ มากกว่าสัตว์ใหญ่
เช่น ควาย เป็นต้น แต่ยังคงมีความเชื่อว่าจะต้องผ่าแค่ครั้งเดียวให้ขาดเหมือนกับใน
อดีตที่ผ่านมา แต่ในการกระทำทำบุญกรรมสิทธิ์นี้ได้ควายองค์เจ้าแม่ทูลศร แต่เป็น
การถวายองค์เจ้าแม่กาสิ ซึ่งเป็นภาคหนึ่งในปางครุฑรายนั้นเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1 สุภัทรทิศ ศิสุกุล, ม.จ., ศิลปะในประเทศไทย (ทรนคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2514), หน้า 19.

2 ลีวัฒน์ คำวันสา, อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (ทรนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2522), หน้า 179.

3 สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการ, ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : 2525), หน้า 165.

4 ฝัจลดา คิธิ, วัฒนธรรมและสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง : 2521), หน้า 50.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 6

สรุปและวิเคราะห์

ศาสนาฮินดูนั้น มีความเก่าแก่และมีพื้นฐานมาจากการนับถือเทพ และเทหิตันเมืองต่าง ๆ มากมาย เช่น องค์เจ้าแม่ทูลศร ซึ่งแต่เดิมเป็นเทหิตันเมืองของกลุ่มชนเล็ก ๆ ในอินเดีย และต่อมาเมื่อศาสนาฮินดูได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น เจ้าแม่ทูลศรจึงกลายเป็นเทหิตองค์หนึ่งในศาสนาฮินดู โดยมีฐานะเป็นภาคหนึ่งของพระอุมา ซึ่งเป็นชายาของพระศิวะที่เป็นใหญ่ในลัทธิไศวนิกาย องค์เจ้าแม่ทูลศรมิได้เกิดที่แตกต่างกันไปตามแต่คติความเชื่อที่กล่าวในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น ในวามนปุราณะ (Vamana - purana) ได้กล่าวว่า พระนางบังเกิดจากการรวมพลังแห่งความโกรธของเทพต่าง ๆ เพื่อปราบมดิสาสูร หรือในอุตท-กามิกาคม (Uttara Kamikagama) กล่าวว่า ทรงเป็นชายาขององค์พระศิวะ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็นภาคหนึ่งขององค์พระอุมา ซึ่งต่อมาเป็นเทหิตีผู้นำของลัทธิศักติ ซึ่งเป็นลัทธิที่นับถือสตรีเป็นใหญ่ ถึงแม้ว่าการนับถือจะไม่แพร่หลายเช่นเดียวกับลัทธิเดิมซึ่งมีมาก่อน คือ ไวษณพนิกาย และไศวนิกาย และลัทธิศักติเป็นลัทธิซึ่งได้รับการเชื่อถืออย่างมาก เนื่องจากสตรีจะถือว่าเป็นเพศแม่ แม่คือ ผู้ให้กำเนิด แม่คือ ผู้ที่ควรได้รับการนับถือ นอกจากนี้ ในลัทธิไศวนิกาย องค์อุมาจะได้รับการนับถือเป็นศักติของพระศิวะ และเป็นผู้ที่ได้รับพลังอำนาจอย่างเหลือล้น สังเกตได้จากมีการอวตารลงมาปราบอสูรในปางต่าง ๆ อย่างมาก เช่น เจ้าแม่กาสิ เจ้าแม่ทูลศร วราหาวตาร เป็นต้น ทั้งนี้ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้จะมีการกระทำพิธีบูชาองค์เจ้าแม่ต่าง ๆ เพื่อให้ประทานพลังอำนาจและการคุ้มครองต่อผู้ที่เคารพบูชาและจงรักภักดีทั่วทุกดินแดน อย่างไรก็ตาม ทั้งคติและพิธีกรรมโดยส่วนใหญ่มักจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ซึ่งต่อมาอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปตามกาลเวลา และความเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากประเพณีบูชาเจ้าแม่ทูลศร ซึ่งจะเป็นพิธีฉลองที่ใหญ่มาก แต่ยังคงมีความแตกต่างด้านคติความเชื่อในแต่ละลัทธิ โดยในลัทธิไวษณพนิกายจะถือว่าเป็นวันที่พระรามรบชนะทศกัณฐ์ในวันนี้ แต่สำหรับลัทธิศักติจะถือว่าวันนี้เป็นวันที่เจ้าแม่ทูลศรทรงทำลายอสูร ชื่อ มดิสาสูร ได้สำเร็จ ดังนั้น จึงมี

การฉลองครั้งยิ่งใหญ่เพื่อสรรเสริญต่อพระองค์ โดยตามคติของไวษณพิกายจะมีการฉลองโดยมีเด็กได้รับการอุปโลกน์เป็นพระรามและยิธนูเผ่าหุ่นยักษ์ ซึ่งอุปโลกน์เป็นทศกัณฐ์ แต่ตามลัทธิศกติกจะมีการฆ่าควาย แพะ เป็ด หรือไก่ เพื่อให้สัตว์เหล่านี้เป็นตัวแทนของอสูรแล้วจึงฆ่าเสีย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าจะไม่ฆ่าวัว ทั้งนี้จากค่านอกเล่าทราบว่า วัวเป็นสัตว์ที่จะได้รับการการนับถืออย่างมาก เนื่องจากเป็นสัตว์ที่ำห็นมแก่มนุษย์ และชาวฮินดูเองจะนับถือว่า "โคชนท" เป็นพาหนะขององค์พระคเวิะ ดังนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่สมควรที่จะทานเนื้อวัวซึ่งเป็นสัตว์สูง หากจะพิจารณาตามหลักของมนุษยธรรมแล้ว วัวเป็นสัตว์ที่ใช้แรงงาน ตั้งแต่ไถนา ผลิตนม บรรทุกเกวียน ซึ่งนับว่ามีความผูกพันต่อมนุษย์อยู่มาก ดังนั้น จึงไม่เป็นที่นิยมบริโภคเนื้อวัว แม้กระทั่งเนื้อควายก็จะไม่บริโภค แต่จะฆ่าตามความเชื่อในคัมภีร์เท่านั้น แต่สัตว์ที่นิยมฆ่ามากที่สุด ได้แก่ แพะ เป็ด และไก่ ซึ่งบางคนจะถือเป็นการแสดงฐานะทางสังคมด้วย ซึ่งความเชื่อนี้มีติดต่อและกระทำกันมาเป็นเวลาช้านาน จนกระทั่งเมื่ออังกฤษได้ยึดครองอินเดียจึงได้มีการพัฒนาด้านสังคม กฎหมาย การปกครอง และความเชื่อทางศาสนา โดยมีการออกกฎหมายห้ามในพิธีกรรมบางลักษณะที่ค่อนข้างโหดร้าย ทารุณ เช่น การฆ่าสัตว์เพื่อบูชา หรือการที่ผู้หญิงฆ่าตัวตายตามสามี โดยการจับโยนเข้ากองไฟ เป็นต้น

สำหรับการฆ่าสัตว์เพื่อบูชาต่อเทพนี้ มักจะกระทำกันในช่วง 14 ค่ำเดือน 10 ซึ่งจะตรงกับช่วงปลายเดือนกันยายนหรือต้นเดือนตุลาคมในบางปี อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและประเทศเนปาล จะได้พบทั้งความคล้ายคลึง ความแตกต่าง และการพัฒนารูปแบบของพิธีกรรมในบางคติความเชื่อ ตัวอย่างเช่น ในด้านคติความเชื่อของลัทธิศกติกแล้ว คือ วันที่เจ้าแม่ทศราได้ทรงมีชัยชนะเหนือเหล่าอสูร จึงมีพิธีเฉลิมฉลองซึ่งกันและกัน และจะจัดเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่พิธีหนึ่งของศาสนาฮินดู โดยมีการสวดมนต์สรรเสริญเป็นเวลาถึง 10 วัน 10 คืน เช่นเดียวกัน แต่การรับคติความเชื่อและพิธีกรรมนี้ ทางประเทศเนปาลจะได้รับอิทธิพลประเทศอินเดียทางตอนเหนือเป็นส่วนใหญ่ สำหรับประเทศไทยจะได้รับอิทธิพลจากอินเดียใต้หรือพวาทมิทโดยตรง เนื่องจากมีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิด แม้กระทั่งพราหมณ์ผู้กระทำพิธียังเป็นผู้ที่เดินทางมาจากอินเดียใต้ อย่างไรก็ตาม คติ

บูชาเจ้าแม่ทูรคาโดยการฆ่าสัตว์ต่าง ๆ นี้ ในประเทศเนปาล ถึงแม้ว่าจะไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ แต่ยังคงเป็นพิธีที่กระทำกันอย่างค่อนข้างเปิดเผยและทั่วไป เนื่องจากเป็นพิธีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน เพื่อให้องค์เจ้าแม่มอบพลังอำนาจให้รอดพ้นภัยอันตรายทั้งปวง นอกจากนี้ยังมีการบูชาเทพองค์รอง ๆ เช่น พระวิศ्वกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวเนปาลยังยึดถืออย่างเคร่งครัดในการรวมครอบครัวให้พร้อมกัน แม้กระทั่งชาวเนปาลที่ได้อาศัยอยู่ในประเทศไทยจะมีการพบปะสังสรรค์ และในบางกลุ่มคนยังมีการสกลอบฆ่าสัตว์บูชาองค์เจ้าแม่อย่างลับ ๆ ในขณะที่พิธีกรรมโดยส่วนรวมของชาวฮินดูจะจัดขึ้นที่บริเวณวัดพระศรีมหาอุมาเทวี โดยมีการสวดมนต์สรรเสริญองค์เจ้าแม่ต่าง ๆ ผู้เป็นศักติขององค์มหาเทพทั้ง 3 ได้แก่ เจ้าแม่อุมา โดยจะบูชาในปางทูรคา เจ้าแม่มหาลักษมี เจ้าแม่สรสวดี และจากประเพณีที่เคยได้มีการฆ่าสัตว์จำพวกแพะ และเป็ดในอดีต เพื่อบูชาเจ้าแม่กาลี ซึ่งเป็นภาคหนึ่งในปางครุฑรายของเจ้าแม่อุมาเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันจะเปลี่ยนคิดมาเป็นการเผาศพแทน ซึ่งโดยปกติแล้วประเพณีในปัจจุบัน การเผาศพจะกระทำกันอย่างกว้างขวาง แม้กระทั่งในเนปาลเอง ก็มีผู้กระทำพิธีในบางกลุ่มได้หันมาใช้ศพแทนชีวิตสัตว์จริง ๆ กันบ้างแล้ว อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เราควรตระหนักในข้อหนึ่งว่า ทั้งประเทศเนปาลและประเทศไทยต่างก็รับอิทธิพลศาสนาจากประเทศอินเดีย แต่จากเหตุการณ์ทางการเมืองทำให้อินเดียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ และหลังจากนั้นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่น่าอันตราย เช่น พิธีสดี คือ ผู้หญิงจะต้องลุยไฟตามสามีที่ตายไป หรือพิธีฆ่าสัตว์อย่างมากมายเพื่อบูชาเจ้าแม่ทูรคา ได้มีการออกกฎหมายห้ามกระทำในลักษณะของการฆ่าหรือทำลายชีวิต จึงทำให้ไม่สามารถจะเปรียบเทียบพิธีกรรมกับประเทศแม่แบบได้ ในขณะที่ประเทศเนปาลซึ่งเป็นประเทศที่ยังคงมีพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่ทูรคาหลงเหลืออยู่ และได้กระทำกันอย่างแพร่หลาย ดังนั้น เราจึงสามารถนำเอาข้อมูลที่ยังอยู่นี้มาเปรียบเทียบได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าอิทธิพลต่าง ๆ ของประเทศเนปาลจะเข้ามามีบทบาทในวัดพระศรีมหาอุมาเทวี ทั้งนี้เนื่องจากเทวสถานแห่งนี้ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียได้โดยตรง เพียงแต่มีความเหมือนหรือคล้ายคลึงบ้างในบางลักษณะ และแตกต่างกันบ้างตามคติและสภาพสังคม

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนผู้นับถือศาสนาฮินดูระหว่างประเทศไทย และประเทศเนปาลแล้ว ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ และศาสนาฮินดูนั้นเป็นเพียงกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่นับถือศรัทธาควบคู่ไปกับศาสนาพุทธ ดังนั้น จึงได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมภายนอกจึงมีมากกว่าประเทศเนปาล ซึ่งเป็นชาวฮินดูโดยส่วนใหญ่ ทั้งนี้ เนื่องจากศาสนาฮินดูเป็นศาสนาประจำชาติ มีพระมหากษัตริย์เป็นอุปถัมภ์โดยตรง ดังนั้น จึงสามารถที่จะยังคงไว้ซึ่งความเก่าแก่ของพิธีกรรมต่าง ๆ เอาไว้ได้ ประกอบกับจากลักษณะภูมิประเทศ การเมืองการปกครองที่จะมีอิทธิพลต่อศาสนาค่อนข้างสูง ทั้งนี้จากประเทศเนปาลซึ่งมีชายแดนติดกับประเทศอินเดียตอนเหนือจึงได้รับอิทธิพลอย่างเต็มที่ ประกอบกับจากประวัติศาสตร์ของชนพื้นเมืองแล้ว มีข้อสันนิษฐานว่าชาวเนวาร์เองนี้เป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากประเทศอินเดีย ดังนั้น อิทธิพลด้านความคิดและคติความเชื่อต่าง ๆ จึงน่าที่จะมีรากฐานเดียวกัน จึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาว่าการเปรียบเทียบนี้มิได้เน้นที่อัตราการนับถือ เนื่องจากเป็นการเปรียบเทียบไม่ได้สัดส่วน แต่การเปรียบเทียบนี้จะแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงไปข้างของพิธีกรรมความเชื่อ และคติบางอย่างซึ่งได้เกิดขึ้นต่างสถานที่กัน อย่างไรก็ตาม การส่งต่อด้านวัฒนธรรมและศาสนาไปยังประเทศไทยในอดีตนั้นจำเป็นต้องผ่านหลายประเทศและในประเศใกล้เคียงนี้ ต่างก็มีการรับอิทธิพลพื้นเมืองผสมกันอย่างแพร่หลาย เช่น ประเทศกัมพูชา ซึ่งส่งผลด้านวัฒนธรรม ความเชื่อและสถาปัตยกรรม โดยที่กัมพูชาเองก็ได้รับอิทธิพลความคิดมาจากประเทศอินเดียเช่นกัน แต่จะไม่เหมือนกับประเทศอินเดียโดยตรง อย่างไรก็ตาม ในด้านความคิดบางอย่างยังแสดงถึงอิทธิพลด้านความคิดที่เหมือนกัน เช่น กษัตริย์ทรงเป็นองค์สมมติเทพ แต่จะแตกต่างกันในด้านลัทธิ โดยที่ประเทศไทยเป็นการรับคติจากลัทธิไวษณพิกาย กษัตริย์จะเป็นองค์อวตารมาจากพระวิษณุ แต่ในประเทศเนปาล กษัตริย์จะเป็นผู้ที่มีเชื้อสายของเทพดาเลจู (Taleju) ตามลัทธิศกติ เป็นต้น โดยปกติประเทศไทยจะมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่องค์กษัตริย์จะเป็นองค์อุปถัมภ์ค้ำชูทุกศาสนา ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ในคัมภีร์ไบเบิลเจ้าแม่มารกาจึงไม่มีการทำลายชีวิตสัตว์อย่างเอิกเกริกเหมือนในประเทศเนปาล

อย่างไรก็ดี ในทุกศาสนาแม้ว่าจะมีคติและพิธีกรรมที่ต่างกันออกไปก็ตาม แต่
จุดมุ่งหมายที่แท้จริง คือ ต้องการให้มนุษย์ทุกคนประพฤติดี ประพฤติดีใน
ศีลธรรมตลอดจนหลุดพ้นจากห้วงสังสารวัฏ ซึ่งแล้วแต่แนวทางปฏิบัติของแต่ละลัทธิ
แต่ละศาสนานั้นเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธี 12 เดือน. พระ
นคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2514.

ช. ใจเปี่ยม. ความเป็นมาแห่งศาสนาโลก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา,
2508.

ผจจลดา คิติก. วัฒนธรรมและสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. คณะมนุษย
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พงศาวดารสยาม
เล่ม 1. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2463.

ทวี ทองสว่าง. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2520.

ทองเต็มแห่งประเทศไทย, การ. งานเทศกาลประจำปีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยว.
2531.

เบตรนภิศ นาควัชร. วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ผาสุข อินทรารุณ. รูปเคารพในศาสนาฮินดู. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2522.

----- ศาสนาฮินดูและประติมานวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2533.

พเยาว์ นาคเวก. เทพiturคาในเอเชียอาคเนย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 25 .

สุภัทรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2518.

สุภัทรทิศ ศิสุกุล, ม.จ.. ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การ
พิมพ์, 2518.

ลวิวัฒน์ คำวันสา. อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์. พระนคร : อักษร
เจริญทัศน์, 2522.

เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป. สัตถ์ของเพื่อน. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์,
2509.

----- . สัทธ-ศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวทิทยา, 2516.

สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการ. ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ
: 2525.

ภาษาอังกฤษ

Anderson, Marry M. The Festival of Nepal. Delhi : 1988.

Dhar, Somnatha and Asha. Nepal : Land of god, goddess and
Demon. New Delhi : 1985.

Glatz, G. Aegean Civilization. London : 1985.

Gopinatha, Rao, T.A.. Element of Hindu Iconography. Vol II.
Delhi : 1958.

Hoefer, Hans Johannsen. Nepal. Singapore : 1985.

Hommond, Norman. South Asian Archaeology. London : 1973.

Marshall, John. Mohenjo-Daro and The Indus Valley
Civilization. London : 1931.

Moor, Wendy. Kathmandu : The Forbidden Valley. New Delhi :
1990.

Pal, Pratapadtya, The Arts of Nepal. part II. Netherlands :
1978.

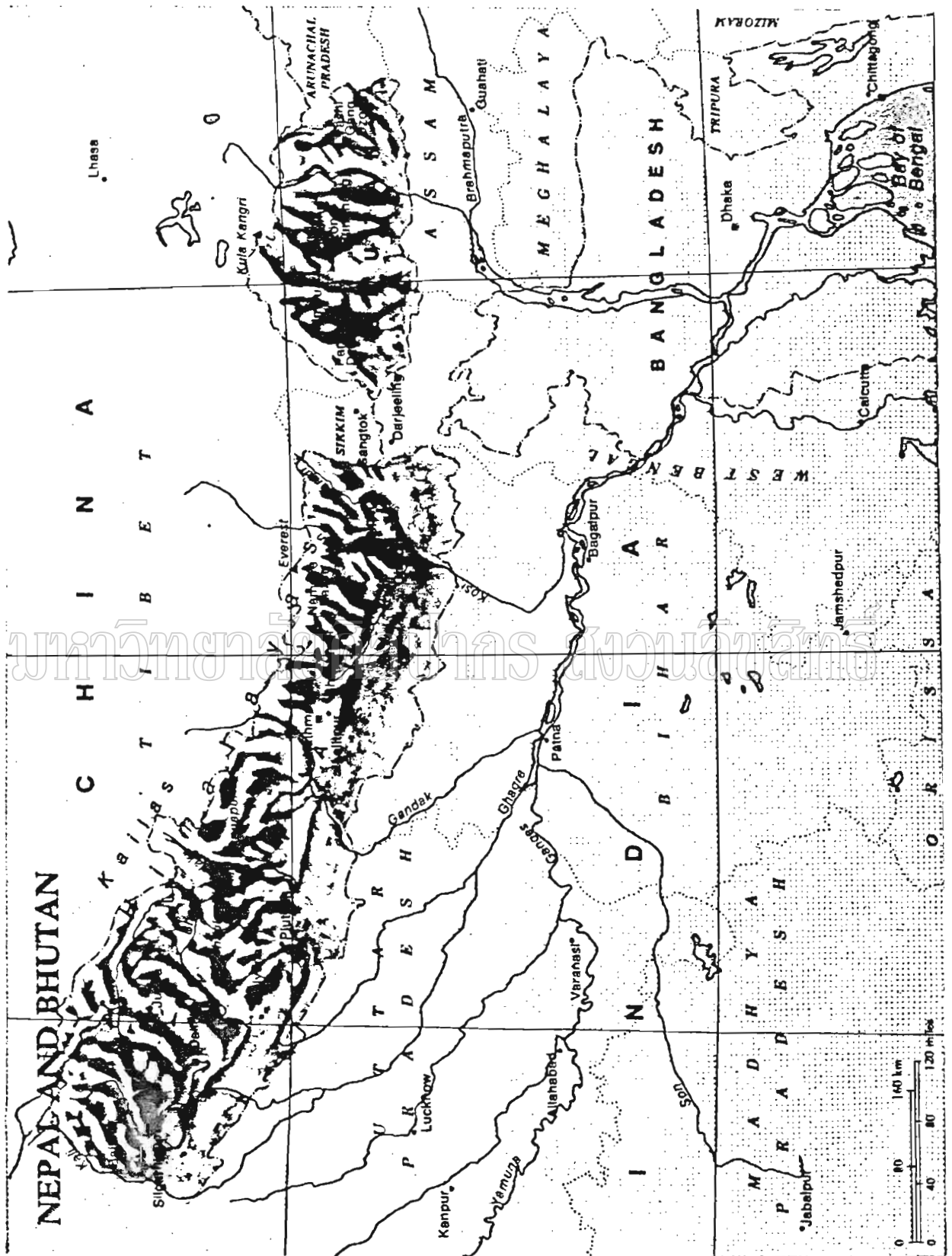
Storrs, Adrian and Jimmie. Himalaya Heritage. Bangkok : 1988.

Wright, Daniel. "Nepal" Encyclopedia of Asian History. Vol.3.
1877 reprint 1972.

แผนที่ที่ 1 แผนที่ทวีปเอเชีย แสดงที่ตั้งของประเทศไทยและประเทศเนปาล

ที่มา : สวท เส้นแวงรัง , ไทยแอตลาส , (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ , 2529)

แผนที่ที่ 2

แผนที่แสดงที่ตั้งของประเทศเนปาล

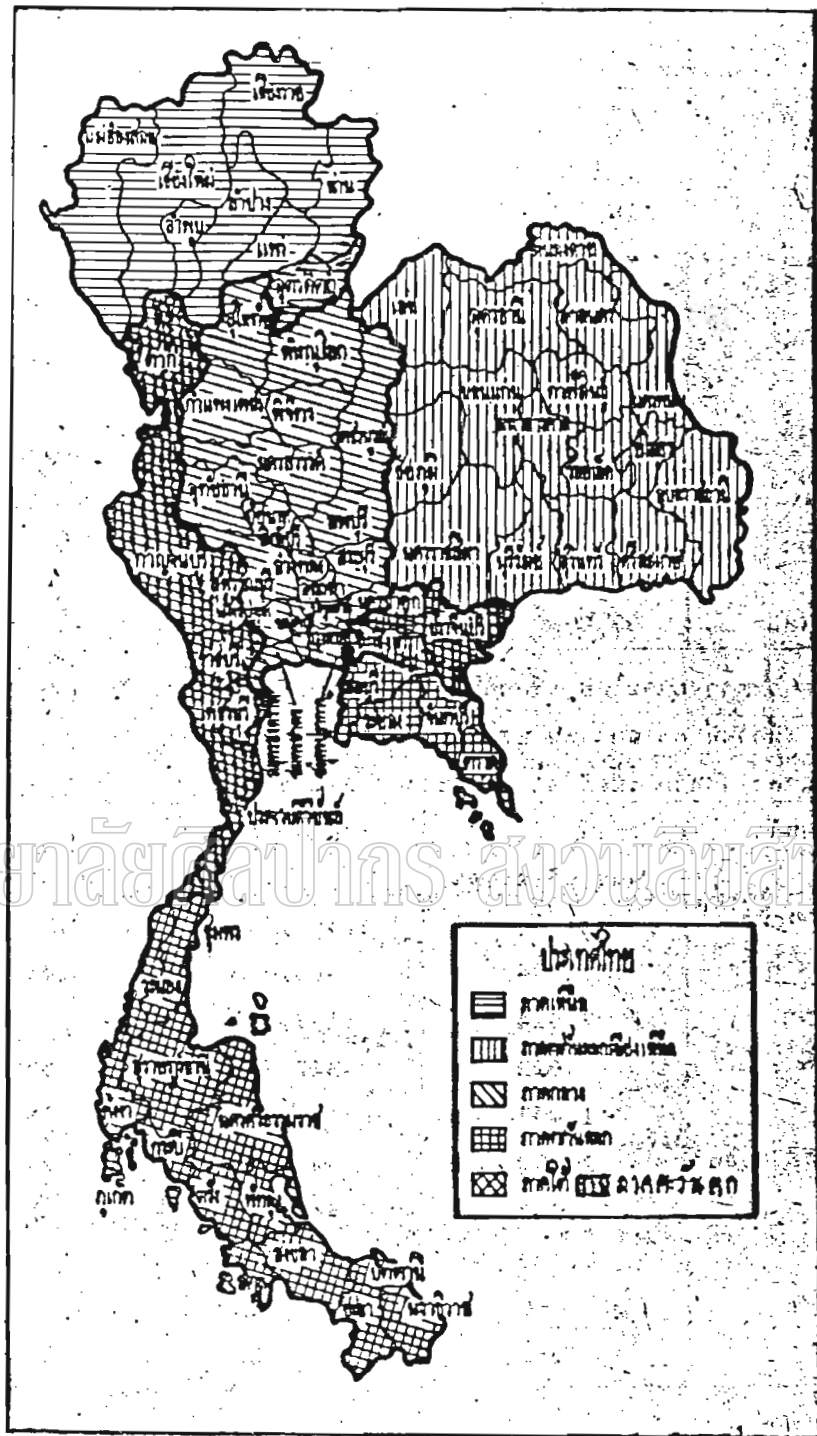
ที่มา :

Encyclopedia of Asian History, Vol. 5 (1977
reprint 1982)

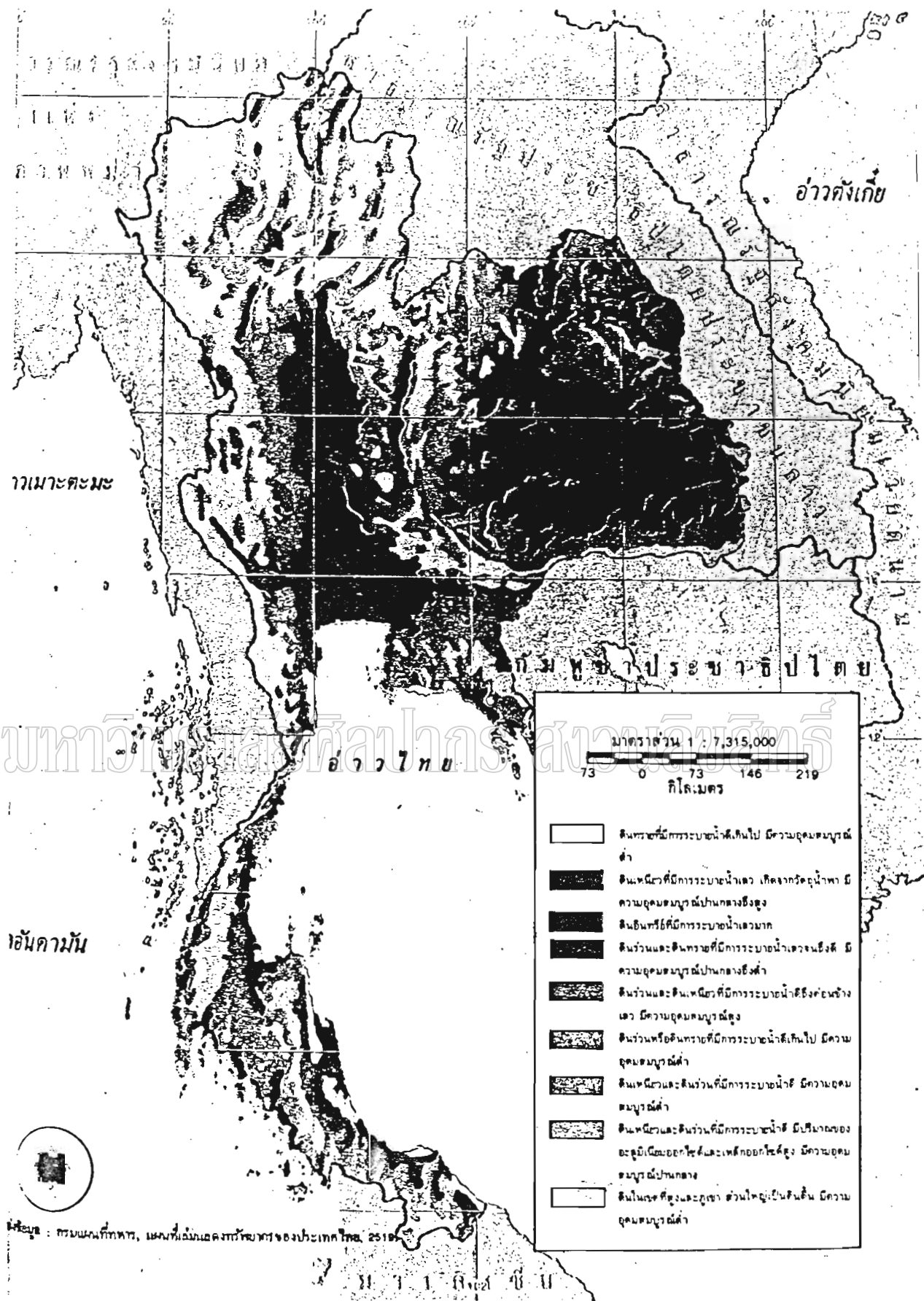

แผนที่ที่ ๓ แผนที่ประเทศเนปาลโดยทั่วไป

ที่มา : Hoefer, Hams Johannes, Nepal, (Singapore : 1985)

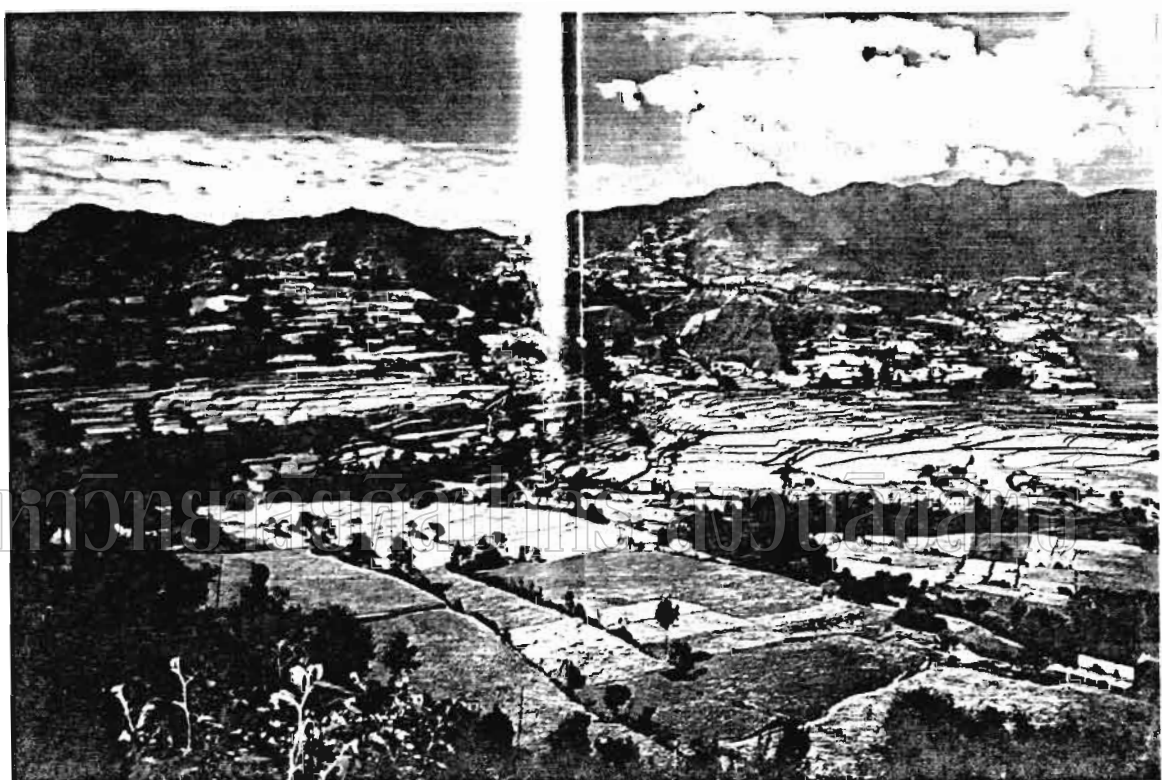
แผนที่ที่ 4 แผนที่ประเทศไทย แสดงจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย
 ที่มา : ทวี ทองสว่าง , ภูมิศาสตร์ประเทศไทย , (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ , 2520)

แผนที่ที่ 5 แผนที่ประเทศไทย แสดงลักษณะความอุดมสมบูรณ์ของดิน

ที่มา : สวรรค์ เสถียรพงศ์, ไทยแอตลาส (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2529)

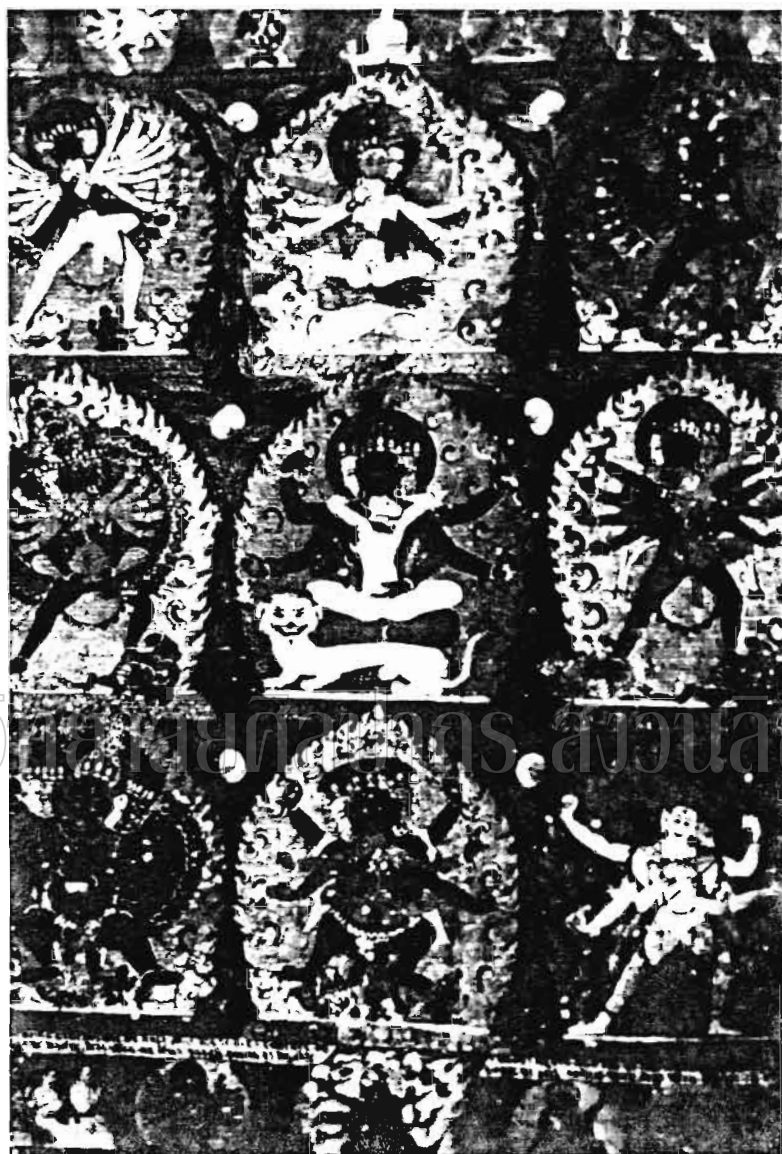
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 1 ภูมิประเทศของเนปาล

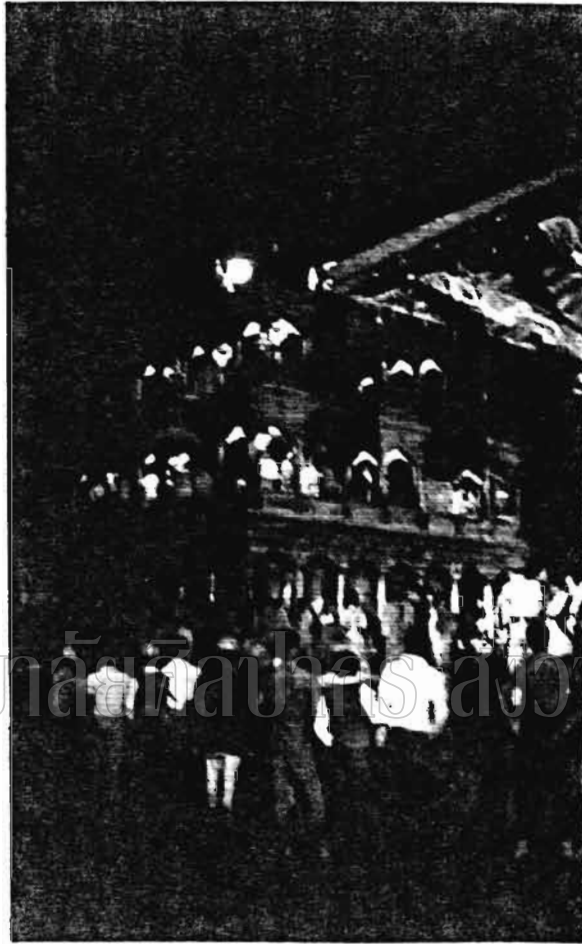

ภาพที่ 2 ภาพสลักการร่วมประเวณี

มหาวิชัยยศการ สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 3 ภาพการร่วมประเวณี เชื่อว่าประเทศเนปาลเป็นต้นกำเนิด

Devotees keep vigil throughout the night of Lord Krishna's birth
at Krishna Mandir in Patan

ภาพที่ 4 การบูชาพระกฤษณะในวัน Krishna Jayanti

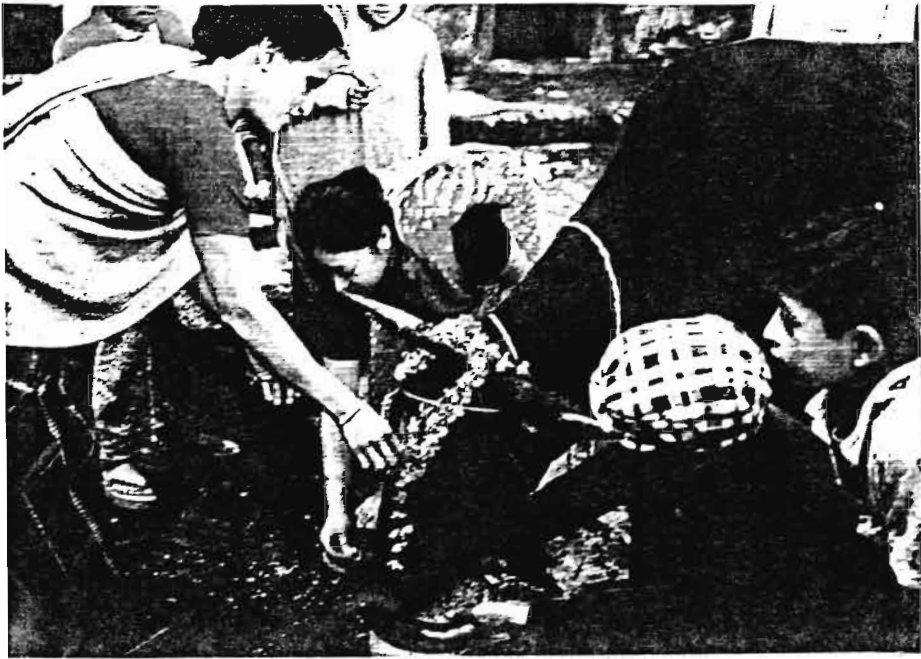

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์บุรีรัมย์

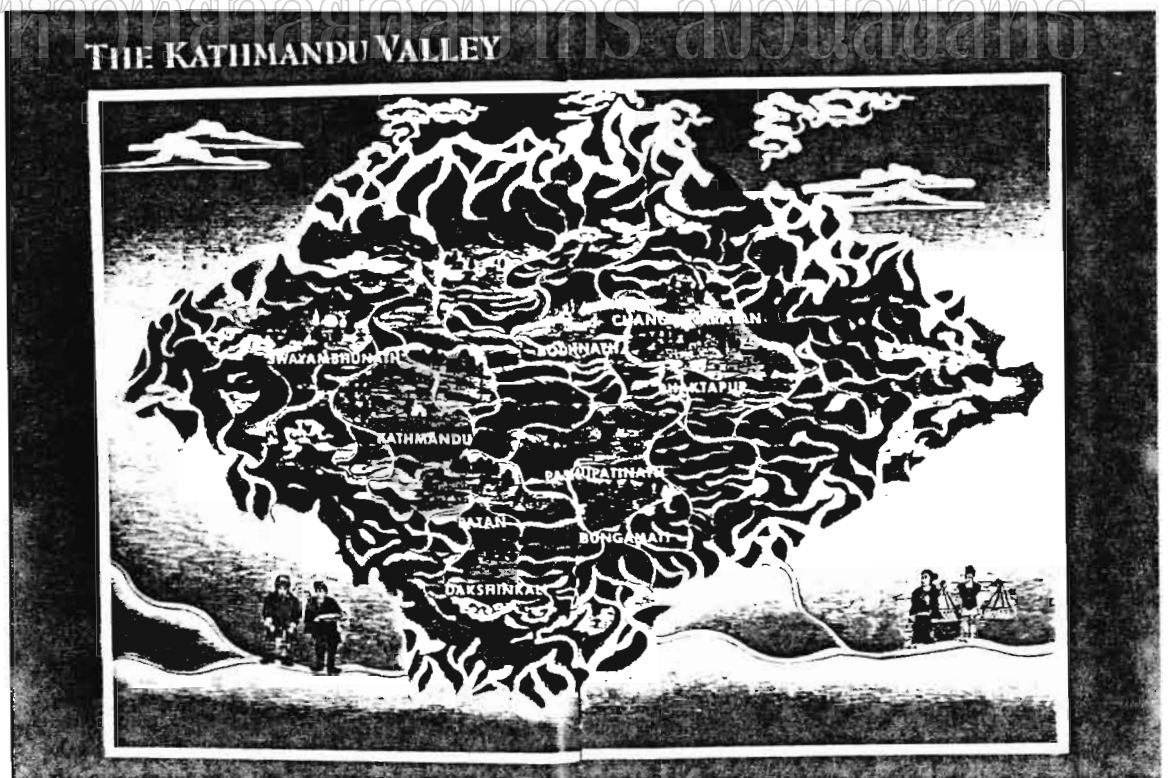
ภาพที่ 5 การบูชากุมาร ซึ่งเป็นเทพในภาคมนุษย์

ภาพที่ 6 การตกแต่งองค์กุมารี

ภาพที่ 7 การบูชาวัว ซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าแม่ลักษมีในความเชื่อว่าเป็นพระแม่ธรณี

ภาพที่ 8 ขอบเขตของหุบเขากาฐมาณฑุ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนอนุรักษ์มรดกไทย

ภาพที่ 9 ประติมากรรมเจ้าแม่ปารวตีเคียงคู่พระศิวะ

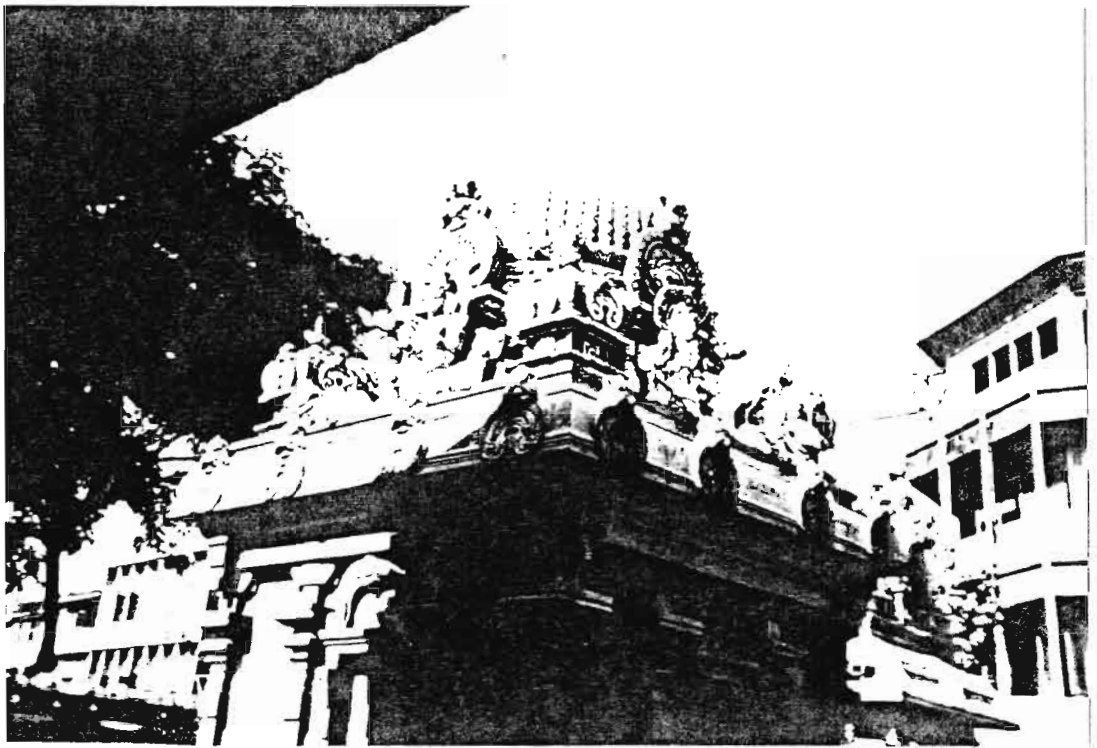

ภาพที่ 10 ภาพจิตรกรรมในสถูปไศวนิกาย

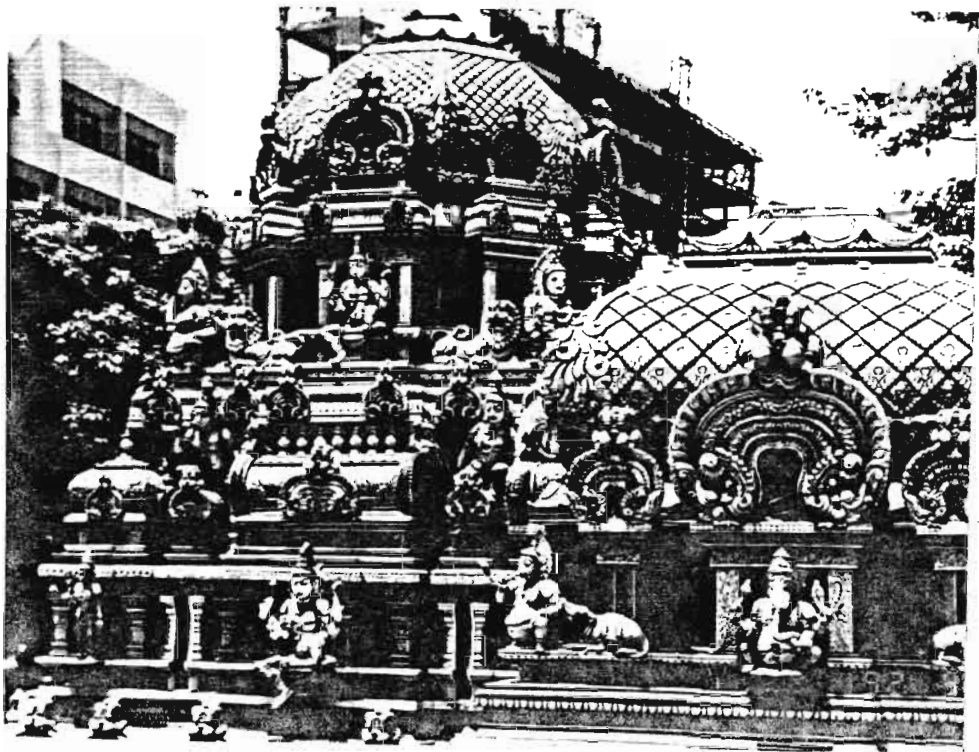

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

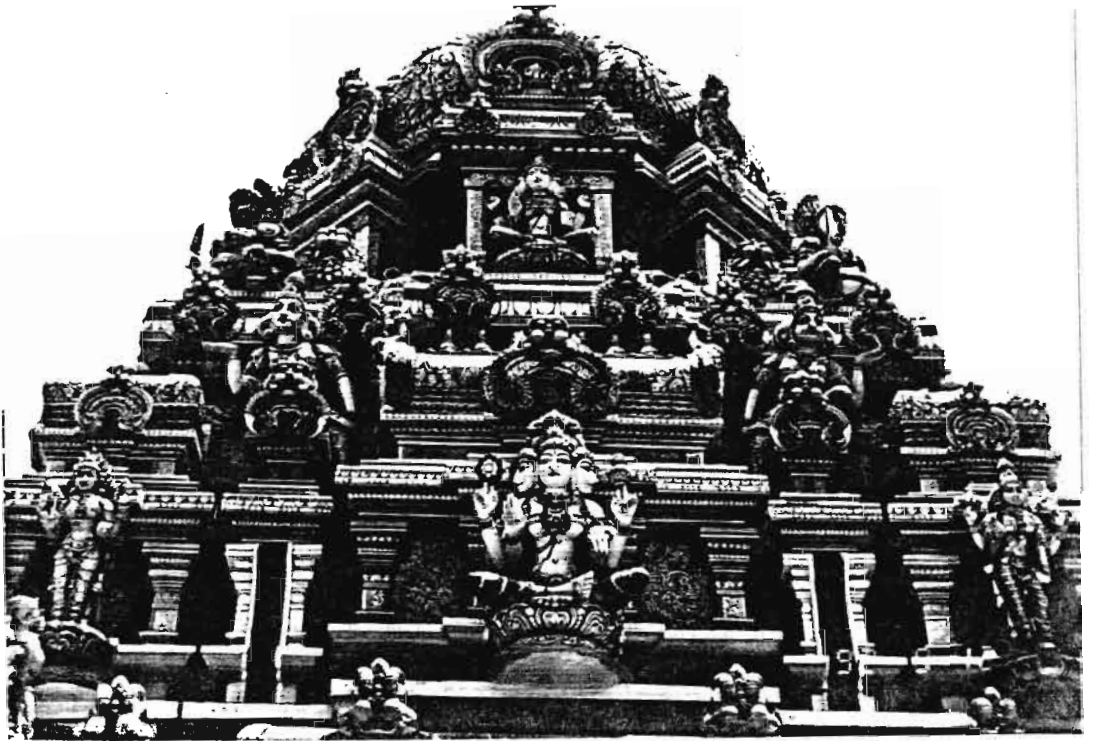
ภาพที่ 11 ประติมากรรมเทพีทศกานธยาปางมโหฬารมรรณ

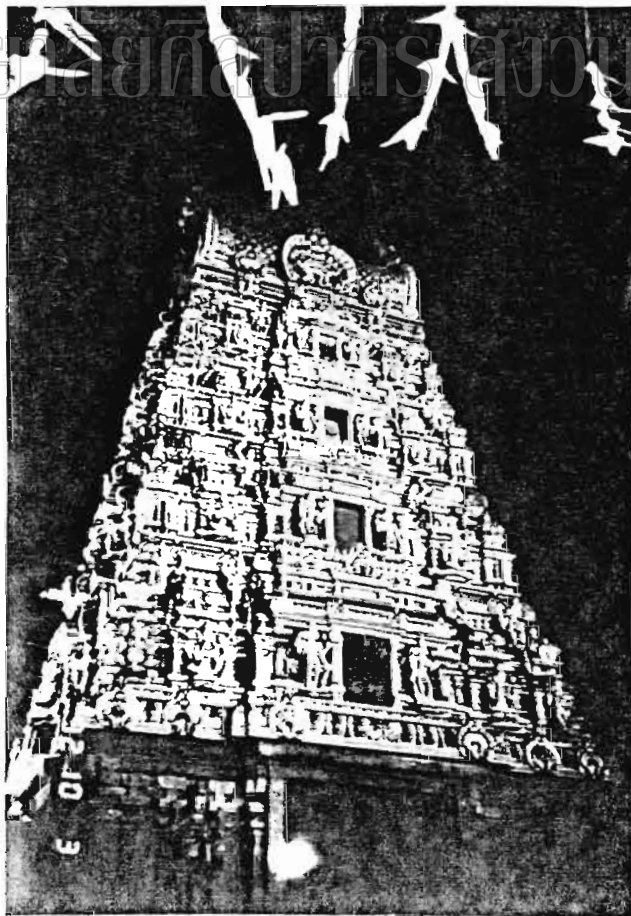
มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์
ภาพที่ 12 ชุ่มพระคเณศ ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพที่ 13 ชุ่มพระคเณศ ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพที่ 14 หุ้มเจ้าแม่อุมา ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพที่ 15 หุ้มประตูด้านถนนบัน ที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพที่ 16 ภาพจิตรกรรม คอน เจ้าแม่ทูลศรคปราณอสูรชื่อ สุมกะ และนิสุมกะ

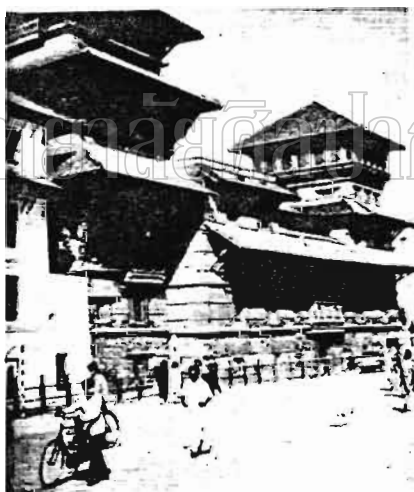

มหาวิทยาลัยศิลปากร - หอศิลป์จิตรกรรม

ภาพที่ 17 เจ้าแม่ปารวตีและพระคเณศ มีสัญลักษณ์คือ คิวสิงห์ และโยนิ

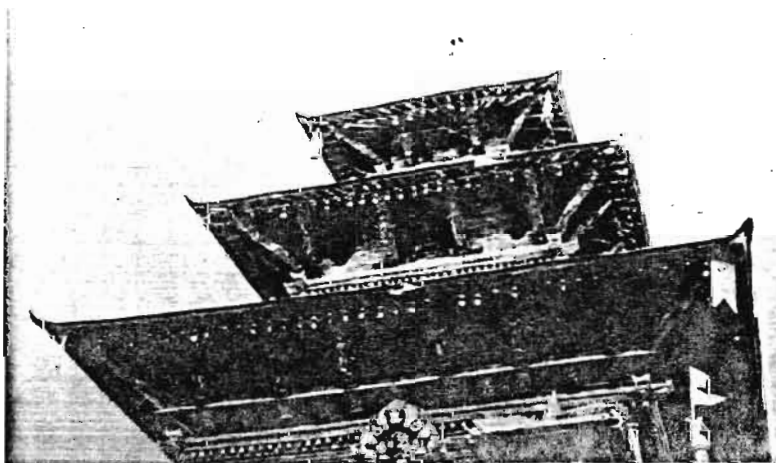
ภาพที่ 18 พระราชวังหนุมานโบกกา

The old Royal Palace, Kathmandu. The foundations are from Licchavi times (5th and 6th centuries A.D.). The existing oldest parts were built by King Yaksha Malla in the mid 15th century A.D. A courtyard of this old Palace is still used for the coronation of reigning monarchs

Below

The Taleju Temple, Kathmandu. The present building was erected by King Mahendra Malla in 1564

ภาพที่ 19 พระราชวังกอร์กา และศาลาเลจุ

ภาพที่ 20 ขบวนแห่เจ้าแม่ทูลศร

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์ศิลปกรรม

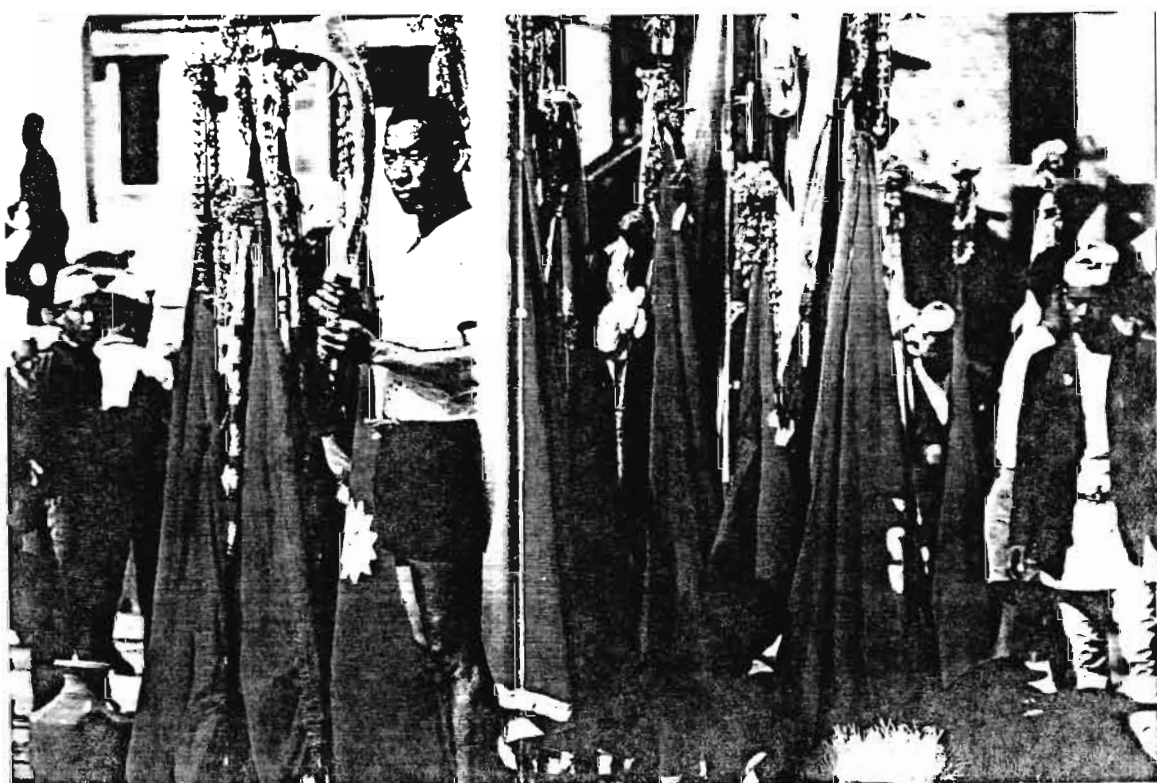
ภาพที่ 21 ประติมากรรมทนต์มาน

ภาพที่ 22 เทพธิดาราช

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงอนดิชสิทธิ์
ภาพที่ 23 เหล่าทหารที่จะสวนสนามก่อนกระทำพิธีบูชา

ภาพที่ 24 การมาแพะบูชาชัย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ภาพที่ 25 การจุกตะครีบุชา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

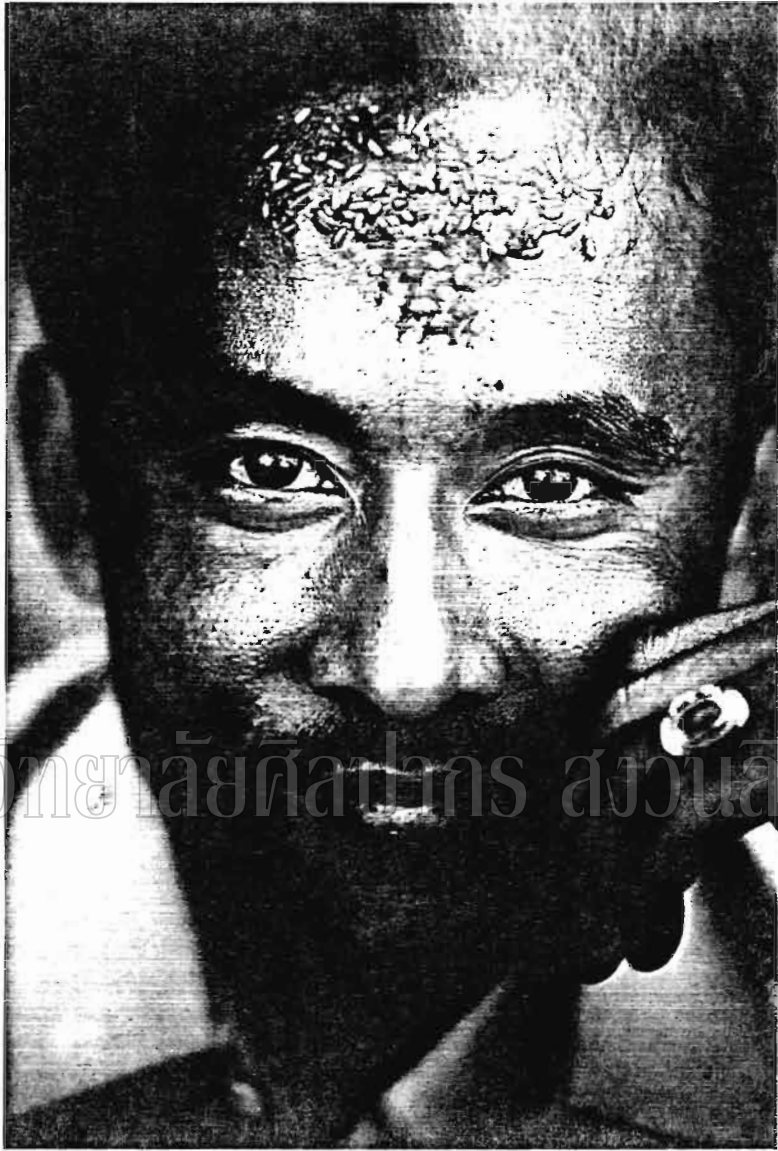
ภาพที่ 26 บุคคลผู้ปั้นถือสิทธิ์ไศวนิกาย

ภาพที่ 27 การแสดงหัวโขนหน้าฉากเป็นเทพและเทพีในชบวนแห่

ภาพที่ 28 การแสดงหัวโขนหน้าฉากเป็นเทพและเทพีนบนเวที

ภาพที่ 29 การเริ่มหน้าผาก ซึ่งแสดงถึงการรับศีลรับพร

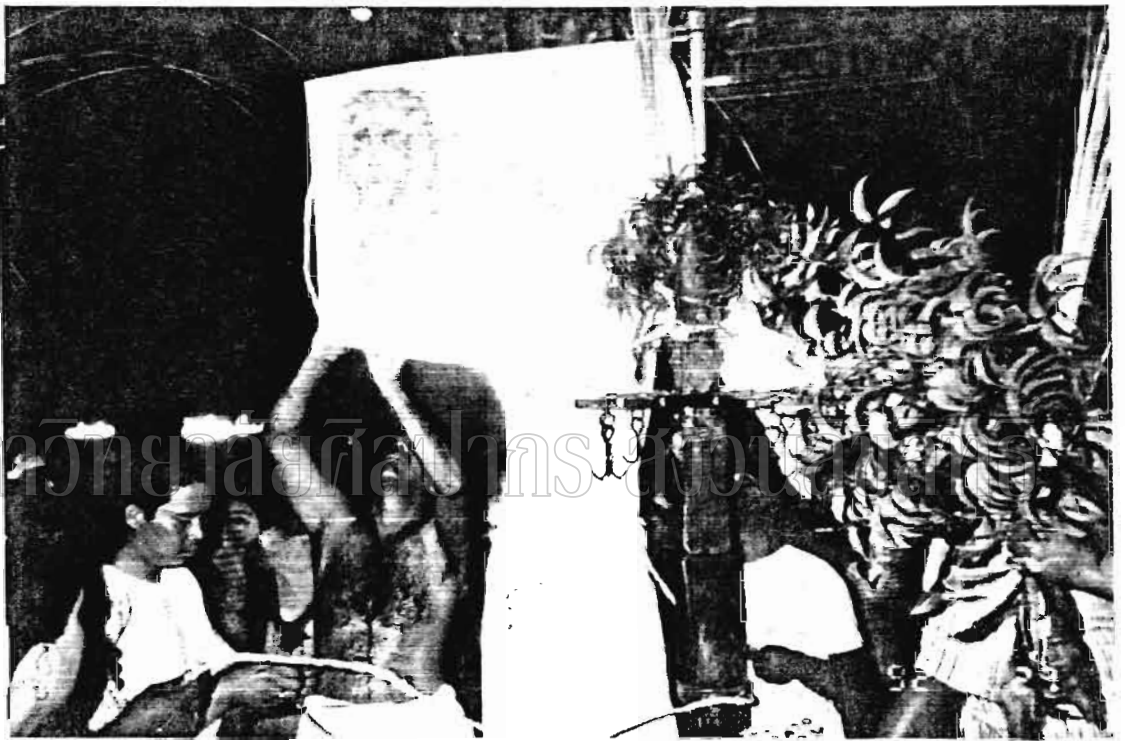

ภาพที่ 30 การเริ่มหน้าผาก ซึ่งแสดงถึงการตกแต่งสวยงาม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 31 พระคเณศ

ภาพที่ 32 การเขียนลึงโศด้วยน้ำมันบนผ้าขาว

ภาพที่ 33 การทำพิธีโหม่ม โดยใช้ไฟส่องถึงเทพ

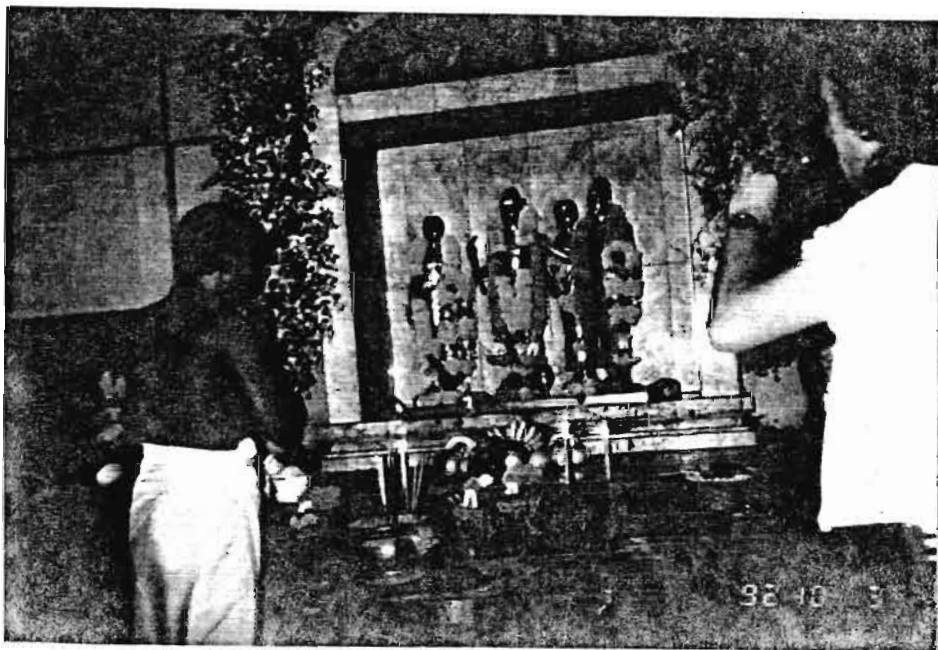

ภาพที่ 34 การทำคิชโหม้ม โดยใช้ไฟส่อดึงเทพ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

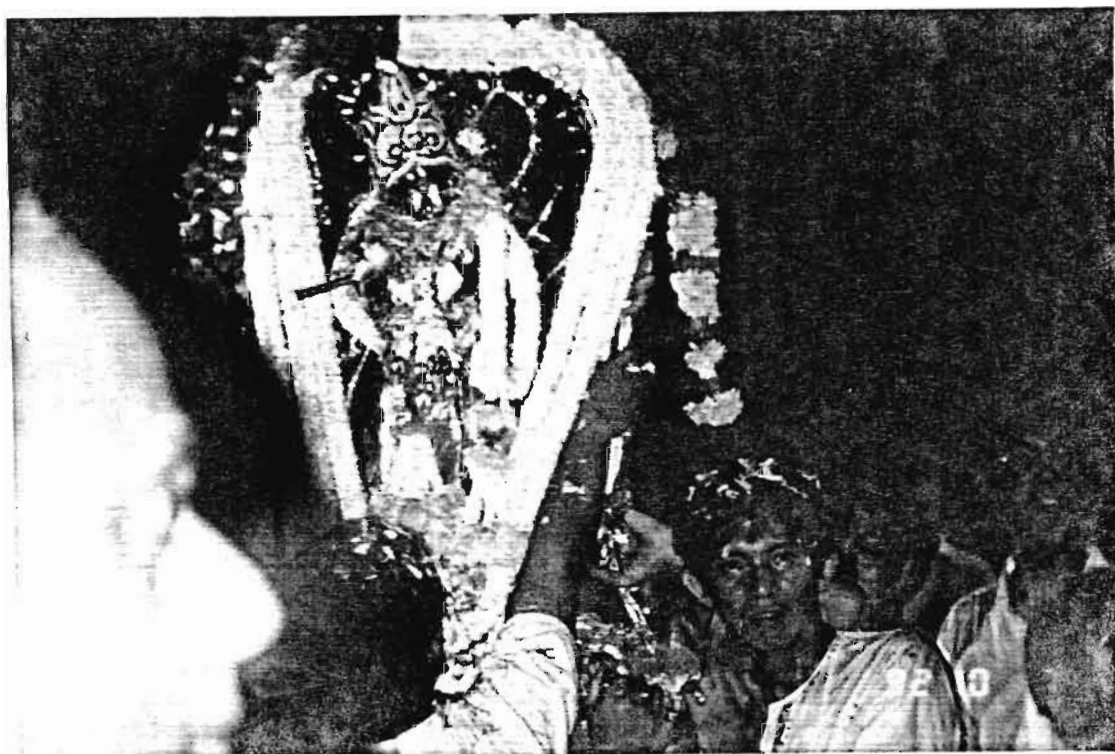
ภาพที่ 35 องค์เจ้าแม่สรสวดี

ภาพที่ 36 พระกัศควรายัน

มหาวิทิตยาลัยศิลปากร ฉบับลิขสิทธิ์
ภาพที่ 37 การตกแต่งพระเศียรในขบวนแห่

ภาพที่ 38 การตกแต่งพระกษณะในขบวนแห่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงอนลิขสิทธิ์
ภาพที่ 39 การอานน้ำคนทรง ขณะทำพิธีบูชา

ภาพที่ 40 การอานน้ำคนทรง ขณะทำพิธีบูชา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
ภาพที่ 41 พราหมณ์ผู้ทำพิธี

ภาพที่ 42 การผูกข้อมือด้วยควันขมิ้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร จงวนลิขสิทธิ์
ภาพที่ 43 คนทรงเจ้าแม่มุรคา

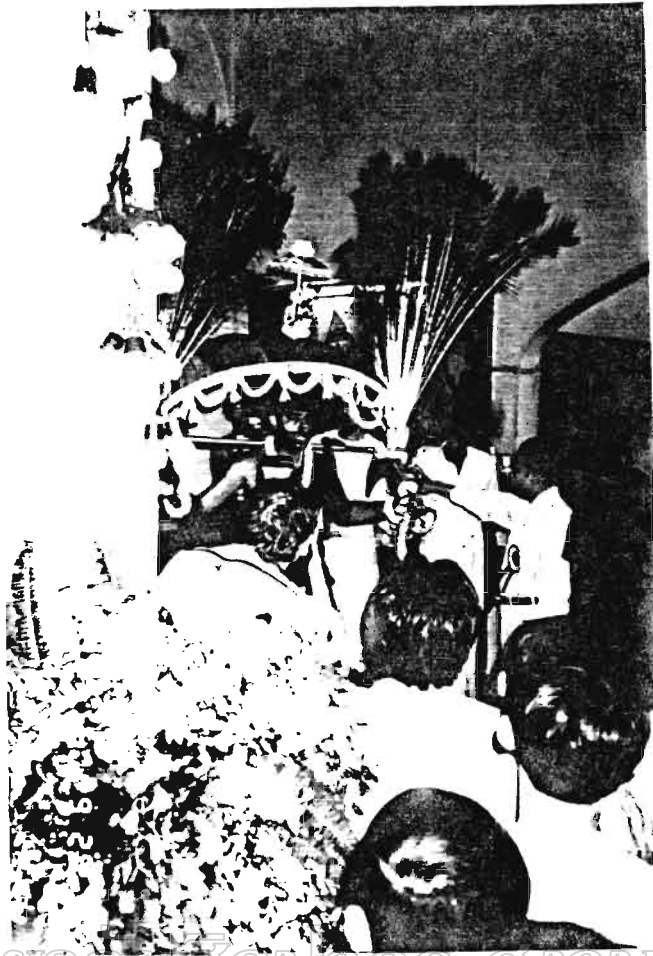
ภาพที่ 44 คนทรงพระขันทกุมาร ขณะแทงเหล็กที่ปาก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สอนวิชวลิตร์

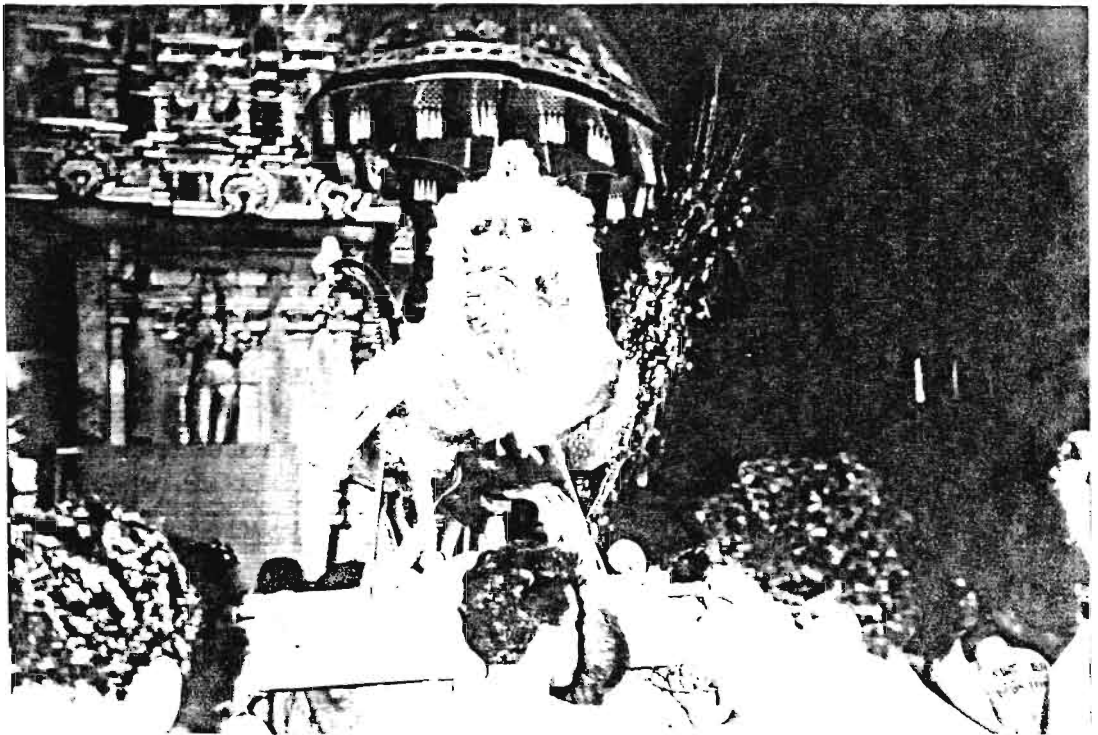

ภาพที่ 46 ขบวนรถพระกัศศวรรายัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 47 ขบวนคนทรงพระชันทภูมิ

ภาพที่ 48 ชุ่มขบวนพระชันทภูมิ

ภาพที่ 49 ชุ่มพระอุมา ประกอบด้วย พระคเณศ พระอุมา และพระกฤษณะ

ภาพที่ 50 การทำพิธีครั้งสุดท้ายก่อนเอาเครื่องบูชาไปตั้งปากแม่น้ำ

ภาพที่ 51 เจ้าแม่ทุรคา บางครั้งมีพาหนะเป็นเสือ